

PIPERÉZ, (pip-er-e-ez) áth. m. *piperez-tem*, —*tél*, —*étt*, par. —*z*. Szoros ért. vett piperével ékesít, cziczomáz, czifráz, ficseréz, diszít. *Piperézni a fejkötőt, kalapot, ruhát, csipkéekkel, szalagokkal, bodrokkal*, stb. *Fölpiperézte magát*. Átv. szavakkal, virágos kifejezésekkel czikornyáz. *Piperézni a beszédet*. V. ö. PIPERE.

PIPERÉZÉS, (pip-er-e-ez-és) fn. tt. *piperezés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Piperenemü czifrasággal ékesítése, cziczomázása valamely viseletnek. *A kalapok, fejkötők piperézését ügyes divatárusnőkre bízni*.

PIPERÉZGET, (pip-er-e-ez-ég-et) gyakorító áth. Folytonosan vagy többször piperéz.

PIPERÉZKÉDIK, (pip-er-e-ez-kéd-ik) l. PIPERÉSKÉDIK.

PIPERKŐCZ, (pip-er-ke-öcz v. pip-er-köz-ö) fn. tt. *piperkőcz-öt*, harm. szr. —*e*. Oly férfi, ki fölöttebb, s kitünőleg szereti a piperét, cziczomát, czifrálkodást, a divat majma, bábja, bolondja; népiesen: *ficsór, ficsúr, fityúr, ficzkó, ficzos, finyoros*.

PIPERKÖZIK, (pip-er-köz-ik) k. m. *piperköz-tem*, —*tél*, —*ött*. L. PIPERÉSKÉDIK.

PIPERVÁGY, l. PIPEREVÁGY.

PÍPÉS, PIPES, (píp-és) mn. tt. *pípés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Cziczomás, ficserés, piperés. *Pípes hölgy, pípes öltözék, fejkötő, kalap. Pípes bubos*. 2) Hegyke, nyalka, rátartós, mennyiben a piperések, piperkőczök rendszeren hiúk szoktak lenni. *Pípes leány, menyecske*. V. ö. PÍP, PIPERE. 3) Minek nyelvén píp nevű keménység nőtt. *Pípes tyúk, récze*.

PÍPÉSÉDIK, (píp-és-éd-ik) k. m. *pípéséd-tem*, —*tél*, —*étt*. Píp nevű nyavalyát kap.

PÍPÉSKÉDÉS, (píp-és-kéd-és) fn. tt. *pípéskédés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. 1) Cziczomáskodás, czifrálkodás. 2) Hegyeskedés, nyalkálkodás, rátartóság.

PÍPÉSKÉDIK, (píp-és-kéd-ik) k. m. *pípéskéd-tem*, —*tél*, —*étt*. 1) Cziczomásan viseli magát, czifrálkodik. „Láttam pipeskedni újmódi búbjával.“ Barcsai Á. 2) Hegykén, nyalkán, rátartósan jár.

PÍPÉSSÉG, (píp-és-ség) fn. tt. *pípésség-ét*, harm. szr. —*e*. 1) Tulajdonság, melynél fogva valami v. valaki pípés, azaz, cziczomás, czifra, továbbá, hegyke, rátartós. 2) „Píp“ nevű betegség. V. ö. PÍPÉS.

PÍPÉZ, (píp-éz) l. PIPERÉZ.

PÍPIK v. PIPIK, (píp-ik) fn. tt. *pípi-ét*. Lásd: PÍP 1), PIPITE.

PIPÍS v. PIPIS, (pi-pís) fn. tt. *pipís-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Búbos pacsirtafaj, mely vékony *pipi* hangon kiáltoz, máskép: *csicserke, csücsürke*, kicsinyítve: *pipíske*. Átv. ért. mondják lépéseit aprózó, kényes kis leányról.

PIPÍSKÉ, (pi-pís-ke); tt. *pipískét*; l. PIPÍS.

PIPÍSKÉDIK, (pip-ís-kéd-ik) k. m. *pipískéd-tem*, —*tél*, —*étt*. Begyesen, rátartósan viseli magát. Egy értelmű ugyan a „pípeskedik“ igével; de amaz

inkább a *pípi*s madarra emlékeztet, s am. ennek módjára aprózza lépéseit, honnan az így járó leányt pipískének nevezik.

PÍPITE v. PIPITE, (píp-i-te) fn. tt. *pípitét*. A madarak nyelvén támadó keményedés, röviden: *píp*; néhutt: *pipitye*, Bodroglóközben: *pípi*k, Gömörben *pipta*. *Megnőtt a pipityéje*, átv. ért. a leányról mondják, ki szeretne már férjhez menni. Alakjára épen olyan, mint a *bób* gyökből eredt *bóbíta*. Egyébiránt idegen nyelvekben rokonok a német *Pipp*, *Pipps*, *Pfipps*, svéd *pipp*, angol *pip*, francia *pépie*, spanyol *peppita*, olasz *pipita*. V. ö. PÍP.

PIPITÉR, (píp-i-te-ér) fn. tt. *pipitér-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e* v. —*je*. A Tájzsótár szerint Kemesalon aprókapor; és Vas vármegyében a székifüvek, vagyis szikfüvek neme alá tartozó gyógynövényfaj (chamomilla). Nevét talán pipes, púpos virágjától kapta, amidőn gyökénél fogva rokon volna a *pipere*, *pippan* szókhoz. *Galagonya, pipitér; kérételek, nem jöttél*. (Népd.).

PIPIZÁL, önh. m. *pipizál-t*. A székelyeknél am. *pepecsel*; l. ezt.

PÍPÓ, (píp-ó) fn. tt. *pípót*. Tájdivatosan am. czipó, kenyérkalács; néhutt: *pupó*, a székelyeknél: *pepe*.

PIPOGYA, mn. tt. *pipogyát*. Hitvány, együgyű, bibasz. *Pipogya ember*; néhutt: *pipeember*. Egyezik vele a kicsit, hitványat jelentő *pitypotty*, melyben alaphang a *piczi*, és *pütt*, *pötlön*, mintha volna *piczi pötlön*, v. ö. PEREPUTTY. A székelyeknél jelent betegeset, nyomorékot.

PIPOGYÁN, (pipogya-an) ih. Pipogya módon.

PIPOGYÁS, (pipogya-as) mn. tt. *pipogyás-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Pipogya tulajdonsága.

PIPOGYASÁG, (pipogya-ság) fn. tt. *pipogyaság-ot*, harm. sz. r. —*a*. Pipogya tulajdonság.

PIPONYA, (pip-ony-a) fn. tt. *piponyát*. Székely tájszólás szerint, am. harmat. Míuthogy ez gyöngyökké alakul, honnan a „gyöngyharmat“ népies kifejezés is: gyöke azon *pip*, mely a *pippan*, *pipitér*, *pipere*, *pípes* szókban pupocskát, bubocskát jelent. V. ö. PIP, PÍP. Az a csak utóhangnak látszik, mint a szintén tájdivatos szigonya (= szigony) szóban.

PIPŐK, (píp-ök) fn. tt. *pipők-öt*. 1) Kis liba, rucza, csibe, máskép: *pipe*. 2) l. HAMUPIPŐKE.

PIPŐKE, (píp-ök-e v. pip-ö-ke), tt. *pipőkét*; l. PIPŐK.

PIPPAN, tt. *pippan-t*, tb. —*ok*; v. PIPPANY, L. FÜNYÜG. Nevét alkalmasint aprónemü csomós (pipes) virágaitól kapta.

PIPPÁRNA, (pip-párna = búb- v. búbos-párna?) ősz. fn. A Nádor codexben beteg ember párnáját jelenti: „Soha semmi kórságába pippárnára nem fekszik vala.“

PIPTA, l. PÍPITE.

PIPUCZ, (pip-ucz) mn. tt. *pipuczo-t*. Lugossy József szerint am. *pipogya*; l. ezt.

PÍR, PIR, fn. tt. *pír-t*, tb. —ok, harm. szr. —ja. Mármár elavult, de ismét önállólag is életre kapott szó, a *piros* melléknévnek közvetlen gyöke. Rokon hozzá a *vérés* v. *vörös*, melynek *vér* v. *vör* gyöke. A *pir* jelent egyszerű, élénk, feltűnő színt, melyet inkább szemekkel érezni, mint szóval lefesteni lehet. Fokozatait, és árnyékait l. a *Piros* szó alatt.

Mint a *vörös* neme alá tartozó, hangji és fogalmi rokonságban van ezekkel: *birge*, *vörös rüh*; *birtóka*, éretlenül *pirosra*, *vörösre aszott szilva*; *berkenye*, *piros héju gyümölcs*; *vírrad*; továbbá az égésre, s mint okozat tüzésre, *vörösségre* vonatkozó *pers*, *persen*, *pergel*, *perzsel*, *pernye*, *vér*, *vérés*, *börzsön* v. *berzsen*. Egyezik vele a tüzet jelentő hellen *πύρ*, melyről Socrates, Platónál azt mondja, hogy barbar eredetű. Rokon hozzá a megfordított latin *ruber*, *rubor*. Általán azt vesszük észre, hogy majd minden nyelvben a *tüzet*, *égést*, *vöröset* jelentő több szók gyökeinek alaphangja *r*, melyet okszerűleg vagy a tűz ropogásának, vagy a legelőszőr ismert tűznek, t. i. a dörgéssel járó égi villámnak, vagy tűzőkádó hegyek mormogásának, s ezek utánzásának tulajdoníthatni. Az ide vágó példák az illető szók alatt fordulnak elő, pl. l. OR, PAR, PÉR, RO gyököket.

PIRACS, (pir-acs) fn. tt. *piracs-ot*. Tájdivatosan am. költés. L. KÖLTES.

PIRÁNKÓ, a székelyeknél am. az általánosabb *pirinkó*, *pirinyó*; l. ezeket.

PIRÁNY, (pir-ány) fn. tt. *pirány-t*, tb. —ok. A könnyű fémek egyike, szép aransárga színnel, és tökéletes fémfényűvel. „Pirány” nevezetét azon sajátosságánál fogva nyerte, mely szerént némely vegyületei a láng színét bíborpirosra festik. Latin neve: Strontium. (Török József tanár).

PIRE, mn. tt. *piré-t*, tb. *pirék*. A maga nemében igen kicsin, parányi; melynél még kisebbet jelent *pirike*, *pirinkó*, *pirinyó*, *pindurkó*, *piczurka*. L. PARÁNY, PARÁNYI. A székelyeknél jelent különösen kis csirkét.

PIRHANYAGOS, (pir-h-any-ag-os) mn. tt. *pirhanyagos-t* v. —at, tb. —ak. Gyöngén, finoman, vékonyan pirosuló, pl. a fakadni kezdő rózsa szirmai, vagy a hajnalodó ég. Közvetlen törzsöke *pirhanyag*, mint a vörhenyeges *vörhenyeg*, mindkettő eredetileg olyféle melléknév, mint *lengeteg*, *lankatag*, *hervatag*, stb. de főnevekké is lettek, mint *förgeteg*, *rengeteg*, honnan *förgeteges*, *rengeteges*, mint *pirhanyagos*, *vörhenyeges*. Gyöke *pir*. Másképp: *pirholagos*.

PIRHOLAGOS, (pir-h-ol-ag-os), l. PIRHANYAGOS.

„Pirholagos lánggal gerjed

Az esthajnal sugára.”

Berzsenyi.

PÍRI, (1), mn. tt. *piri-t*. 1) Am. kicsi, *pirinyó*, *pirinkó*, *parányi*; még inkább kicsinezve: *pirike*. Megvan különösebben, a *p* meglágyultával, *csíri-bíri*

ikerszóban is. 2) Kis csirke. *Piri piri!* v. *pirike pirike!* így hívják elé a csirkéket, tyúkokat Háromszéken. (Kriza J.). 3) Némely összetételekben jelent cziczomát, czifrát, mint *pirimókos*, *piriparé* talán vagy a *piros* vagy a *pipere* szókból módosulva.

PÍRI, (2), puszta Hont m.; helyr. *Piri-be*, —ben, —ből.

PIRICS, fn. tt. *pirics-ét*, harm. szr. —e. 1) Mint hangutánzó jelent ütést, melyet elpezckelt újjal, vagy valamely kisebbféle eszközzel teszünk. Egyezik vele: *fricska*. Innen: *nyakpiricsét adni* am. nyakon ütni, pecczcenteni. 2) Lapoczká, paczka, melylyel ütnek. *Piricscel a gyermek tenyerére csapni*. 3) Katonai nyelven am. a német *Pritsche* t. i. lészaféle nyoszolya, katonaágy az őrtanyákon.

PIRICSE, falu Szabolcs m.; helyr. *Piricsé-re*, —n, —ről.

PIRICSKE, (pirics-ke) fn. tt. *piricské-t*. *Pirics* kicsiszöjje.

PIRICSKEL, (pirics-ég-el) áth. m. *piricskél-t*. Vereget, ütöget, és pedig vagy *piricscel*, vagy más eszközzel is. *Megpiricskélni a gyermeket*. *Nikápolynál Zsigmond királyt a magyarokkal együtt igen megpiricskélé Bajazet*. (Pázmán Kal. 539. l.). Alkatra olyan mint *dömöcsköl*, *tapicskol*, a közép *k* átalakult gyakorlatos *g*; l. PIRICS.

PIRICSKELÉS, (pirics-ég-el-és) fn. tt. *piricskelés-t*, tb. —ék, harm. sz. r. —e. Veregetés, ütögetés különösen *piricscel*. V. ö. PIRICSKEL.

PIRIMOKOS, (piri-mókos?) mn. tt. *pirimókos-t* v. —at, tb. —ak. A székelyeknél am. magát tulságosan cziczomázó, magáról szépet képzelő. Első részéről l. PÍRI; utóbbi része, úgy látszik, nem egyéb mint a *czók-mók*-ban levő *mók*-ból *os* képzővel származott melléknév. *Czók-mók* pedig, mint tudjuk, holmi dibdáb félet, ringrongyot jelent; tehát az egész annyira volna mint cifra ringrongyos, vagyis ringyongygal piperézett, cziczomázott.

PIRIMÓKOSAN, (piri-mókosan) ih. A székelyeknél am. tulságosan cziczomázva. *Ne te be pirimókosan ül ott!* (Kriza J.).

PIRINCZÉS, (pir-in-cz-és) mn. tt. *pirinczés-t*, v. —ét, tb. —ek. Piczi, *pirinyó*, *parányi*. Székely szó.

PIRINDIKE, (pir-in-d-i-ke) mn. tt. *pirindiké-t*. Baranyában am. *pirinyó*, *parányi*, igen apró.

PIRINKE, (pir-in-ke) fn. tt. *pirinké-t*. 1) Am. *pirinyó*, *parányi*. 2) A székelyeknél különösebben *pirinke hó* am. apró szemecskékben hulló hó; honnan *pirinkel a hó*, am. apró szemecskékben esik. Rokonaik különösen az utóbbi értelemben az apró cseppekre vonatkozó *permet*, *permetez*. L. PIRE, PÍRI.

PIRINKÉL, (pir-in-ke-el) önh. m. *pirinkél-t*. L. PIRINKE alatt.

PIRINKÓ, (pir-in-k-ó) tt. *pirinkó-t*. l. PIRE, PARÁNYI.

PÍRINYÓ, (pir-i-ny-ó) tt. *pirinyó-t*. Abaújban, Zempléuben am. *parányi*. L. PARÁNYI.

PIRIPIÓ, fn. tt. *piripió-t*. A pacsirtához hasonló nagyságu madár; háta rozsdaszín, hasa és farka kékellőzöld, begye fehér, s többnyire méhekkkel él. (Merops apiaster.) E madárnak másik neve *gyur-gyalag*, mindkettő hangutánzást gyanítat, amaz vékonyabb, emez vastagabb mély hangú szólását fejezvé ki: *piri-pió*, *gyur-gyalag*, mint: *pity-palatty*, *pi-pis*, *kukuk*, *ka-kuk* madárnevek is, t. i. a magyar hallása szerint mintha azon szökat kiáltoznák. Így a kalitkás szajkó neve: *mátyás*. Hasonló ezekhez a fogolynak hangutánzó *herjó* = *her-íó* neve.

PIRISZNYÉDIK, tájdivatosan am. pilisznyedik, azaz penészedik.

PIRÍT, (pir-ít) áth. m. *pirít-ott*, par. —s, htn. —ni v. —ani. 1) Tulajdon ért. pirít a tűz, és tűz erejű napsugár, midőn valamely testet érintés által oly színűre fest, melyet pirnak nevezünk. *A tűz lángja, parázsa megpirítja a kenyérszeletet, a rántást, a szalonát, a nyársra húzott húst. A nap sugarai megpirítják a bőrt.* Innen közvetőleg am. tűz által pirosra éget, sütöget, pergel valamit. *A szakács parázson pirítja a zsemlyét, hajmát. Hasát a napon pirítja. Kukoriczát pirít. Kávét, árpát pirít. A nyársra húzott csirkét, malacot megpirítani.* 2) Feddés, dorgálás, szemrehányás által eszközli, hogy az illetőnek arcába toluljon a vér, mi akkor történik rendszeren, ha ez elszégyenli magát. Szélesb ért. szégyenít. *Megpirítani valakit. Rápirítani valakire.* A régiéknél ez értelemben: *porít*, gyakran „porejít” alakban. V. ö. **PÍR**, **PIROS**, és **PORÍT**.

PIRÍTÁS, **PIRITÁS**, (pir-ít-ás) fn. tt. *pirítés-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által valamit pirítunk, vagy eszközöljük, hogy szégyenében elpiruljon valaki. V. ö. **PIRÍT**.

PIRITH, **KIS**—, falu, **NAGY**—, mezőváros Veszprém m.; helyr. *Pirith-re*, —én, —ről.

PIRÍTÓFŰ, (pirító-fű) ösz. fn. Köznépi neve egyik növényfajnak az atraczelok neméből; másképp szintén köznyelven: *piros ökörnyelv*, *vad ökörnyelv*, *pirosítófű*; növénytani néven: *festő atraczel*. (Anchusa tinctoria.)

PIRÍTÓS, (pir-ít-os) fn. tt. *pirítos-t*, tb. —ok. Eredetileg igéből lett melléknév, mint *takaros*, *magasztos*. Tüzőn pirított, és zsirnemével bekenet kenyérszelet, sajátnemű nyalánkság a nép szája íze szerént. *Lúdzsiros*, *vajas*, *hajas*, *foghajmás pirítos*. Tájdivatosan ejtve: *pirítus*, a Tisza mellett: *pirítós*.

PIRÍTOTT, **PIRITOTT**, (pir-ít-ott) mn. tt. *pirított-at*. Amit a tűz, illetőleg a nap sugarai piros színűre égettek. *Pirított kávé*, *árpa*, *liszt*, *kenyérszelet*. *Napon pirított arc*. V. ö. **PIRÍT**.

PIRJÁIG, (pir-ja-ig) ih. Balaton mellékén am. tetézve, csordultig.

PIRKA, női kn. I. **PIROSKA**, (2).

PIRKAD, (pir-k-ad) önh. m. *pirkad-t*. Lassanlassan, folytonos gyöngé tüznél, napsugárnál piros színt ölt. Különösen mondják az érő gyümölcsökről.

Pirkad az őszi barack, alma. Emitt a pirkadó barack kandikál a rejtő lomb alól. (Kelemen Borbála, Hasonl. 92. l.). Ez igében a középképző *k* eredetileg gyakorlatos *g* v. *og*, tehát *pir-og-ad*. Ugyanezen átalakulás rejlik a *roskad*, *szurkál*, *turkál*, *furkál*, stb. igékben.

PIRKADÁS, (pir-k-ad-ás) fn. tt. *pirkadás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Módosuló állapot, midőn valamely test, nevezetesen növény, vagy gyümölcs pirkad. V. ö. **PIRKAD**.

PIRKÁL, (pir-ka-al v. pir-og-al) áth. m. *pirkál-t*. 1) Tüznél melengeti, mintegy pirítgatja magát. 2) A szőlőföldet először kapálja, azaz porhálja. Emennek *pir* gyöke am. *por*.

PIRKENDE, (pir-kende) ösz. fn. Arczot piro-sító kenőcs.

PIRKÓ, (pir-k-ó) szilágysági tájszó, I. **PI-TYÓKA**.

PIRNYAD, (pir-ny-ad, azaz pir-j-ad) önh. m. *pirnyad-tam*, —tál, —t. Heves megyében am. *pirúl* v. *pirkad*.

PIRNYADÁS, (pir-ny-ad-ás) fn. tt. *pirnyadás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. Pirulás, pirkadás.

PIRÓK, (pir-ók) mn. és fn. tt. *pirók-ot*. 1) Vörhenyeges szőrű, haju, vagy tollu. *Pirók ember*, kinek haja hirtelen szőke, vörhenyes, továbbá, kinek egész arca olyan színű. *Pirók téhén*, *ököv*. 2) Mint főnév különösen am. *süvöltő* nevű madár, másképp *vörös-begy*, (loxia pyrrhula). Nevét begyének színétől kapta. Az *ók* képző nagyításra mutat, mint a *posfók*, *szemők* szókban.

PIRÓKFEJŰ, (pirók-fejű) ösz. mn. Akinek vagy minék vörös haju vagy tollu feje van. *Pirók-fejű sirály*.

PIRÓKRÉCZE, (pirók-récze) ösz. fn. Vörös fejű récefaj.

PIRONG, **PIRONG**, (pir-on-og) gyak. önh. m. *pirong-tam*, —tál, v. —otiam, —ottál, —ott, hti. —ni v. —ani. Folytonos szégyenpír borítja arcát, szégyenli magát. *Pirong a nyilván megfeddett, s becsületérvésű ifjú*. A gyakorlatos képzőben levő *n* némi nyomatékot ad az alapfogalomnak. Ilyenek: *tátong*, *bolyong*, *fetreg*, *kereng* stb.

PIRONGÁS, (pir-on-og-ás) fn. tt. *pirongás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Megsértett szeméreméret miatti pirulás, szégyenkedés.

PIRONGAT, (pir-on-og-at) gyak. áth. m. *pirongat-tam*, —tál, —ott, par. *pirongass*. Szabatosan véve am. eszközli, hogy valaki pirongjon, azaz, szégyenkedjék, elszégyenelje magát. Közvetőleg am. fedd, dorgál, szemrehányásokkal illet. Finomabb, gyöngédebbféle, erkölcsi szidást jelent, mely a becsületérvésre, s annak fölelevenítésére hivatkozik, mint ez ilyen szólásmódok mutatják: *Nem szégyenled magadat? Mily szégyen ez! Mit mondanak az emberek, ha megtudják? Szégyen! gyalázat! Csúnya dolog! Igekötőkkel: elpirongat, megpirongat, lepirongat, kipirongat.*

PÍRONGATÁS, (pír-on-og-at-ás) fn. tt. *píron-gatás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Feddés, dorgálás, különösen mely a becsületézésre hivatkozva arra céloz, hogy az illető elszégyenelje magát. V. ö. PÍRONGAT.

PÍRONGATÓZÁS, (pír-on-og-at-ó-oz-ás) fn. tt. *pírongatózás-t*, tb. — *ok*, harm. sz. r. — *a*. Cselekvés midőn vki pírongatózik.

PÍRONGATÓZIK, (pír-on-og-at-ó-oz-ik) k. m. *pírongatóz-tam*, — *tál*, — *ott*, par. — *zál*. Gyakran, vagy többeket, vagy minden adott alkalommal pírongat, pl. a csintalan nevendékek tanítója, felügyelője, vagy a mindenén fennakadó zsémbes öreg.

PÍRONGÓ, (pír-on-og-ó) mn. tt. *pírongó-t*. Aki v. ami szeméreből vagy szégyenérzetből pirul.

„Jóllehet pírongó orczával,
De lám igaz akarathval,
Hozzád jöttem, hogy lássalak,
Szent kénodban sirassalak.“

Benigna assz. imakönyve.

PÍRONKODÁS, (pír-on-og-od-ás) fn. tt. *píronkodás-t*, tb. — *ok*. Szégyenkedés, pírongás. V. ö. PÍRONKODIK.

PÍRONKODIK, (pír-on-og-od-ik) k. m. *píronkoddtam*, — *tál*, — *ott*. Gyakran, és némi nagyobb viszáhatással pírong, szégyenkedik, pl. kit nyilván, többek előtt, egymás után többször valamely szégyen ér. A pelengéhez kötött, vagy utca hozszant hajtott tolvaj píronkodik, ha t. i. becsületérete még ki nem aludt. *Elpíronkodni valahonnan*, szégyenarczczal elmenni. *Elépíronkodni*, pirulva eléjönni. *Viszszapíronkodni előbbi helyére*, szégyenkedve visszszamenni. „Eredj el immár agg eb, úgy tetszik, hogy megfizetted a lúd árát. És a szegény farkas elpíronkodék onnég.“ Heltai.

„Píronkodhatom már, hogy ily gyalázatban,

Egy nihány nap éltem az vörös toronyban.“

Nagy Péter börtönéneke 1606. (Thaly K. gyűjt.).

Ez igének törzsöke *pírong*, melyben a *g* átalakult rokon *k*-ra.

PÍRONLIK, (pír-on-ol-ik) k. m. *píronl-ott*, htn. — *ani*. L. PÍRONKODIK.

PÍRONSÁG, **PÍRONSÁG**, (pír-on-ság) fn. tt. *píronság-ot*, harm. szr. — *a*. Arczpirulással járó szégyenérzet. *Píronságot szenvedni*.

PÍRONSÁGOS, (pír-on-ság-os) mn. tt. *píronságos-t* v. — *at*, tb. — *ak*. Szégyennel, gyalázzattal járó, vagy, ami magában gyalázatos, becsstelen. *Píronságos büntetés*. *Píronságos gonosztett*.

PÍRONSZÓ, (píron-szó) ösz. fn. Szó vagy beszéd, melylyel valakit pírongatnak, melyre el kell pirulni. Széles ért. illetlen, pajkos kifejezés, mely a szemérmí érzetet sérti, mely píronságot okoz.

PIROS, (1), (pír-os) mn. tt. *piros-t* v. — *at*, tb. — *ak*. A vereshez legközelebb álló, s annak neméhez tartozó szín, de higabb, világosabb, nem oly

szembeszökő, s gyöngédebb, bájolóbb hatásu. Egyéb-iránt, mint más színeknek, sok fokozata van. *Vér színű piros*, milyen a híg egészséges vér. *Rózsaszín piros*. *Piros ajak*. *Piros arcz*, melynek fenékszíne és háttére fehér. *Piros csizma*, *szalag*. *Piros alma*. *Pirosra festett tojás*. *Piros hajnal*. *Szép, mint a piros rózsza*.

„Piros orczáam hová levél ?

Hervadsz, mint az őszi levél.“

Népd.

„Pirus oldal neköm nyiljál,

En szivemtől el ne távozzál.“

Benigna assz. imakönyve.“

„Tokaj felől piros az ég,

Kincsem, rózsám, szeretsz-e még ?“

Népd.

„Úgy ül úton, útfélen az estve,

Pirosra és halványra festve.“

Vörösm.

Reggeli órának, szép piros hajnalnak, arany van szájában. (Km.). A lovak közt pirosnak nevezik a világos pej, melynek piros szőre, s fekete farka és sérénye van. *Tuli piros* am. égő vagy láng színű piros; t. i. a mongol nyelvben *töle-khü* am. égni, s *tuli* am. tükör. A finn nyelvben is *tuli* am. tűz. *Van tuli piros* nevű szőlőfaj is.

PIROS, (2), falu Bács m.; helyr. *Piros-ra*, — *on*, — *ról*.

PIROSA, falu Kővár vid. helyr. *Pirosá-ra*, — *n*, — *ról*.

PIROSACSKA, (pír-os-acs-ka) kicsinző mn. tt. *pirosacska-t*. Gyöngé piros.

PIROSAN, (pír-os-an) ih. Piros minőségben, vagy állapotban.

PIROSÍT, **PIROSIT**, (pír-os-ít) áth. m. *pirosít-ott*, par. — *s*, htn. — *ni* v. — *ani*. Piros színűvé tesz, pirosra fest valamit. *A nap sugarai megpirosítják az almát*. *A hű leányok bécsi rongygyal, s más ilyennel pirosítják arczaikat*. V. ö. **PIROS**.

PIROSÍTÁS, **PIROSITÁS**, (pír-os-ít-ás) fn. tt. *pirosítás-t*, tb. — *ok*, harm. sz. r. — *a*. Pirossá tevés, pirosra festés.

PIROSÍTÓ, **PIROSITÓ**, (pír-os-ít-ó) mn. és fn. tt. *pirosító-t*. Általán aki vagy ami pirosít. Főnévileg, mindenféle szer, melylyel valamit pirossá tenni, különösen kendőzni szoktak. *Pirosítóval bekent ajkak, orczák*.

PIROSKA, (1), (pír-os-ka) kicsinző mn. tt. *piroska-t*. Kevezzé, nem igen piros, pirosacska. *Piroska rózsza*.

PIROSKA, (2), tt. *Piroska-t*. Női kn. Latinul : *Prisca*. Latin neve régít jelent.

PIROSLÁS, (pír-os-ol-ás) fn. tt. *piroslás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Állapot, midőn valami folytonosan piros színben tűnik elé. Különbözik : *pirosodás*.

PIROSLIK, (pir-os-ol-ik) k. m. *pirosl-ott*, htn. —*ani*. Folytonosan piros színben tűnik elé. *Piroslik a nyíló rózsza, a hajnal. Piroslík a szőke leány arca*. Ily értelműek: *vöröslik, fehérlik, sárgálik, feketélik, zöldellik, kéklík, v. kékellek, sötéllík, világlik*.

PIROSODÁS, (pir-os-od-ás) fn. tt. *pirosodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Színváltozás, midőn valamely test piros szint ölt, midőn pirossá lesz.

PIROSODIK, (pir-os-od-ik) k. m. *pirosod-tam*, —*tál*, —*ott*. Piros színbe öltözik, ily szint vesz magára. *Az érő alma lassan lassan pirosodik. Arca a hévségtől kipirosodik. Heves beszédben egészen neki pirosodott. Nem minden gyümölcs jó, mely szépen pirosodik.* (Km.).

„Ha a hajnal bíbor színnel
Az égen pirosodik,
Árvád lankadozó szívvel
Te rólad gondolkodik.“

Berzsenyi.

A *pirosodik*, és *piroslik* különböznek egymástól, amaz t. i. a piros színnek fejlődésére, emez már késszen levő látszatára vonatkozik. V. ö. PIRÚL.

PIROSPÁONYA, (piros-páonya) ősz. fn. Növényfaj a páonyák neméből; szára fűnemű, tövön ágazó; megérve csészéje és bogoyója karmazsinpiros; máskép köznépi nyelven: *muharcz, zsidó cseresnye, hólyagcseresnye, Venus köldöke, köröntőfü*. (Physalis Alkekengi.)

PIROSPEJ, (piros-pej) ősz. mn. Lóról mondják, melynek világos piros szőre, s fekete farka, és serénye van. V. ö. PEJ.

PIROSPOZSGÁS, (piros-pozsgás) ősz. mn. Az egészséges piros színű emberről mondják, kinek mintegy pozsgog vagy pezseg a vére.

PIROSSÁG, (pir-os-ság) fn. tt. *pirosság-ot*, harm. szr. —*a*. Piros színben levő állapota, vagy olyan tulajdonsága valaminek. *Betegségében elvesztette arca pirosságát. Eleven, finom, gyöngye pirosság.* V. ö. PIROS.

PIROSSÁRGA, (piros-sárga) ősz. mn. Pirosba menő világos sárga; ellenben a barnába menő sárga szín, t. i. a lovaknál: *sötétsárga*.

PIROSSZÜRKE, (piros-szürke) ősz. mn. Pirossal vegyes szürke színű. V. ö. SZÜRKE.

PIROSÚL, PIROSUL, (pir-os-úl) önh. m. *pirosul-t*. Pirossá leszen. Megfelel neki a *pirosít*, pirossá teszen, amabban t. i. olyanná levés, emebben olyanná tevés értetik, milyen a tulajdonságot jelentő törzsök. Legközelebb állanak hozzájuk a *pirúl*, és *pirít*, azon különbséggel, hogy emezek inkább miségre, amazok minőségre vonatkoznak. V. ö. PIRÚL, PIRÍT.

PIROSTIKSZÉM, (piros-tik-szém) ősz. fn. Növényfaj a tixszemek neméből; szára megdülő; levelei tojásdad láncásak; virága piros. Máskép köznépi nyelven: *tyúkszem, tyúkbegy, tyúk* v. *tiktara, kakukterjék*. (Anagallis arvensis). Van kék virágú fajtája is.

PIROSVÉRŰ, (piros-vérű) ősz. mn. Minek világos színű piros vére van. Különösen természettani ért. oly állatok, melyeknek szoros értelemben vett vérök van, különböztetésül azoktól, melyekben vér helyett fehéres életnedv foly.

PIRTÓ, pusztá a Kis Kunságban, helyr. *Pirtóra*, —*n*, —*ról*.

PIRÚL, (pir-úl) önh. m. *pirul-t*. 1) Azon szín keletkezik, vagy fut el rajta, melyet pirnak nevezünk; mintegy pirrá alakul, vagy pirt képez, vagy olyanná lesz, mint a pir. Szabatosan véve különbözik tőle a *pirosul*, azaz, pirossá alakul, olyanná lesz, mint amit pirosnak mondunk. *Pirul a lángra tartott kenyér, szalonna. Hajnalkor pirul az ég. Pirulnak a hegyek hajnal sugarától.* (Népd.). *Pirul az arcz, midőn pír futja meg.* 2) Átv. szégyenli magát, szégyent vall, mi rendesen az által nyilatkozik, hogy a vér az arczba tolul. *Irul-pirul. Nem pirulsz, midőn ilyeket mondasz? Nem pirulsz hozzám jönni? Különösen szeméreből, gyöngéd erkölcsi létezből pír fut el arczán. Pirul a szemérmes ifju, leány, midőn illetlen dolgot lát, vagy hall. Midőn dicsérték, elpirula.*

PIRÚLÁS, PIRULÁS, (pir-ul-ás) fn. tt. *pirulás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Szenvedő állapot, midőn valami pirul; továbbá, átv. midőn valaki szégyent vall, vagy szeméreből elfutja arczát a pir. *Égnek, tűzön süttött húsnak pirulása. Legszébb szín az elpirulás.* (Km.). *Szegénység nagy arczpirulás.* (Km.). *Pirulással kellett elmennie.* V. ö. PIRÚL.

PIRÚLAT, PIRULAT, (pir-úl-at) fn. tt. *pirulat-ot*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. Azon szín, mely a testen látszik, midőn pír lepi meg; továbbá átv. ért. szégyen, szemérem, mennyiben jelei a piruló arczon látszanak.

PIRÚLATLAN, PIRULATLAN, (pir-úl-at-lan) mn. tt. *pirulatlan-t*, tb. —*ok*. Ami meg nem pirult. *Pirulatlan alma*, mely árnyékban termett. Átv. szégyentelen, orcátlan, szemtelen, szemérmetlen, ki erkölcsi indokból nem képes elpirulni. *Pirulatlan rima.* V. ö. PIRÚL. Határozóként am. pirulatlanul, meg- vagy el nem pirulva.

PIS, (1), elvont gyök *pisla, pislákol, pislant, pislog* stb. szókban. Jelentésére nézve I. PISLOG.

PIS, (2), elvont gyöke *pise, pisen* szóknak. I. PISLEN.

PIS, (3), hangszó, egyszersmind a húgyhólyagból jövő, s a vizelecsőn kifolyó nedvnek neve, melyből *pisa, pisál, pisás* származnak. Kicsinyítő jelentése van, miért leginkább a gyermekek vizelésére alkalmaztatik. *Pis pis!* a gyermeknek mondják, hogy pisáljon. *Pis nem húgy.* (Km.). Ragozásban inkább a *pisa* divatozik. V. ö. PES.

PISA, (pis-a) fn. tt. *pisát*. Tájdivatosan am. húgy; I. PIS. Egyezik vele a szintén hangutánzó német *Pisse* stb. L. PES.

PISÁL, (pis-a-al) önh. m. *pisál-t*. Pisa megye el tőle, hugyozik. Mondják kivált gyermekekről, és

nőkről. *Ágyba, bölcsőbe pisálni. Ruháját lepisálta. Elpisálta magát.*

PISÁLÁS, (pis-a-al-ás) fn. tt. *pisálás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Hugyozás, különösen gyermekekről szólva.

PISÁS, (pis-a-as) mn. tt. —t v. —at, tb. —ak. Pisával bemocskolt, nedvesített, húgyos. *Pisás üng, pelenka. Ez sem pisás*, adomai közmondat a húgyos vadhórtékről.

PISE, (pis-e, pizs-e) l. **PIZSE**, v. ö. **PISLEN**.

PISEGET, Szabó Dávidnál am. piszeget; l. ezt.

PISÍL, (pis-íl) áth. m. *pisil-t*. Tisza vidékén am. pesel.

PISKÁRKOS, falu Szatmár m.; helyr. *Piskárkos-ra*, —on, —ról.

PISKI, falu Baranya, erd. falu Hunyad m.; helyr. *Piski-be*, —ben, —ből.

PISKINCZ, erd. falu Hunyad m.; helyr. *Piskincz-re*, —én, —ről.

PISKÓ, falu Baranya m.; helyr. *Piskó-ra*, —n, —ról.

PISKOLCZ v. **PISKOLT**, (1), fn. tt. *piskolcz*, v. *piskolt-ot*, harm. szr. —a. Kénes ásvány, rendszeren feketeszürke színű, és sugarasan vagy szurósan alkotott szövetű, mely igen mereven, és közép keménységű érczet foglal magában. (Antimonium, Stibium.) Neve a német *Spießglas* után alakult; újabb vegytani nyelven: *dárdany*. Önálló tiszta állapotában az egyszerű testek, vagyis vegyelemek közé tartozik.

PISKOLT, (2), falu Bihar m.; helyr. *Piskolt-ra*, —on, —ról.

PISKÓTA, fn. tt. *piskótá-t*. Közvetlenül a francia *biscuit*, s ez a latin *bis coctum* után módosított szó, am. finomabbféle, cukros tejes kétszersült.

PISLA, (pis-ol-a) mn. tt. *pislá-t*. Hunyorgató, pilláit gyakran, vagy álmosan, hamisan emelgető. *Pisla szemek*. E szóból kitinik, hogy létezett *pisol* ige, melynek származéka: *pislog*, s igeneve *pisoló*, *pisló*, honnan módosítva lett *pisla*; sőt a székelyeknél ma is létezik *pisolyog*. Épen ily eredetűek: *vizsla*, *hetle kotta*, s némely mások.

PISLÁKOL, (pis-ol-ák-ol) önh. m. *pislákol-t*. l. **PISLOG**.

PISLÁKOLÁS, (pis-ol-ák-ol-ás) l. **PISLOGÁS**.

PISLÁNG, (pis-láng) ösz. fn. Lőrincz K. szerint a kapnikbányai szójárásban am. lobbanó tűz.

PISLÁNGOL, (pis-lángol) ösz. önh. *Pislákol*, vilácsol. V. ö. **PISLÁNG**.

PISLÁNK, (pis-ol-ánk) mn. tt. *pislánko-t*. *Pislogó*, *pislogva égő*. *A mécs, a távol tűz pislánk fénye*.

PISLANT, (pis-ol-an-t) önh. m. *pislant-ott*, par. —s. Szemhéján egyet mozdítva hunyorít; különösen, mintegy lopva, vagy álmosan, hamisan, féligmeddig emeli föl pilláját. *Vevém észre, midőn rám pillantott. Még egyet pislantott, és elaludt*. Ez igében a *t* a képző lényegéhez nem tartozó utótét, mint a *pillant*, *illant*, *fillent*, *fittyent*, és némely másokban; szabatosan

pislan, *pillan*, *illan*, *fillen*, *fittyen*, midőn t. i. egyszerű állapotra, nem átható cselekvésre vonatkoznak. V. ö. **PISLOG**.

PISLANTÁS, (pis-ol-an-t-ás) fn. tt. *pislantás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. Cselekvés midőn vki pislant. V. ö. **PISLANT**.

PISLEN, **PISLENY**, (pizs-el-en) fn. tt. *pislen-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. A székelyeknél am. a tojásból nem rég kikölt kis csibe v. csirke. „Egyiptomban egynehány ezer tojást tesznek egy meleg kemenczébe, és húsz nap múlva annyi ezer pislent húznak ki belőle.“ Mikes K. Törökországi levelei. Túl a Dunán: *pizse*, *pizselle*. *Annai mint a pislen*, azt teszi: fölötte sok. Már a régiéknél is előfordúl. „Miként a tik győjti egybe ő pislenit.“ (Münch. cod. Máté. 23.). Ebből is, valamint sok más egyébből, méltán következtethetjük, hogy e codex székely ember műve. A „pislen“ szónak gyöke az élénk vékony hangot jelentő *pis* v. *pizs*, melyből lett az elavult *pizsel*, innen *pisló* v. *pizsló*, *pisle*, *pizsle*, valósággal létezik is *pizsele* v. *pizselye*, végre *n* utótéttel *pislen* *pizslen*, mint *eleve eleven*, *mereve mereven*, *tejjő teje tejen* = *tehen*, *tehén*, stb. Egyébiránt mint fúrge futkosó madarkának neve rokonhangja a mozgásra vonatkozó *izseg* *pizseg*, *visla* *pisla* szókkal is.

PISLOG, (pis-ol-og) gyak. önh. m. *pislog-tam*, —tál, —ott. 1) Álmosan, vagy lopva, hamisan, vagy a szemszervek némi hibája miatt, pilláit rángatva, nézkél, kacsingat. *Az álmos ember pislog. Mit pislogsz rám. A fájós szemek pislognak, midőn a gyertyavilágba néznek. Pislog, mint az udvari nyúl a nyárson.* (Km.). 2) Mondjuk tüzről, világítóról, midőn lángja le-lehúnyik. *A kemenczében már alig pislog a tűz. Ez a gyertya, mécs csak úgy pislog.*

E szónak tiszta gyöke azon *is* v. *izz*, mely némely szavainkban élénk, könnyű, apró mozgást jelent, ilyenek: *izseg* *pizseg*, *visol visla*, v. *vizsol vizsla*, melyekben a *p* v. *v* ajakhangok, mint igen sok másokban, előtétek, mi szerint *pislog* = *islog*, *isolog*, azaz, kicsinyesen mozog (a szemekre vonatkozva). Ide tartozik a gyermeknyelven tüzet jelentő *zsiszi*, (izsi) lángjainak lobogó mozgásától; és a *zsiszik*, szállongó, repülékeny, futékony tulajdonságától, latinul: *curculio*.

PISLOGÁS, (pis-ol-og-ás) fn. tt. *pislogás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Álmos, vagy hamis, alattomos, vagy szemkóros hunyorgás. Továbbá, a tűznek, világítónak állapota, midőn lángjai le-lehúnynak, s mintegy alunni készülnek. *Gyertyának, mécsnek homályos pislogása.*

PISLOGAT, (pis-ol-og-at) gyak. önh. m. *pislogat-tam*, —tál, —ott, par. *pislogass*. Tulajdonképp átható ige volna, s annyit tenne, mint *pislogóvá* tesz, *pislogtat*; olyan a *villogat*; azonban rendszeren am. *pislog*. *Látszik, hogy álmos, mert szemei pislogatnak*. Hasonló viszony van a *hunyorog* *hunyorgat*, *pillog* *pillogat*, *kacsingat*, *vinnyog* *vinnyogat* között.

PISLOGATÁS, (pis-ol-og-at-ás) fn. tt. *pislogatás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. L. PISLOGÁS; és v. ö. PISLOGAT.

PISOGAT, áth. m. *pisogat-tam*, —tál, —ott. L. PISZÉGET.

PISOLYGÁS, (pis-oly-og-ás) fn. tt. *pisolygás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. A székelyeknél am. mosolygás. *Milyen szép pisolygása van.* Udvarszék havasalján pedig am. villámlás. (Krizsa J.). Mindkét értelemben rokon ‚pislogás‘ szóval. V. ö. PISOLYOG.

PISOLYOG, (pis-oly-og) önh. m. *pisolyog-tam*, —tál, v. *pisolyg-ottam*, —ottál, —ott; htn. *pisolyogni* v. *pisolyg-ani*. A székelyeknél am. mosolyog. *Pisolyog mint a vadalma.* Udvarszék havasalján am. villámlik. (Krizsa J.). Kétségen kívül azonagy gyökü ‚pislog‘ szóval, mint Szabó Dávidnál is találjuk, de rokon ‚mosolyog‘ szóval is.

PISEK, tt. *pispeke-t*. Tájdivatosan am. *püspök*.

PISSZ, éles, vékony nyelvhelyi hang, melyből *piszseg*, *pisz eget*, *piszzen*, *piszsent* származnak. Jelentéseit l. ezek rovatai alatt.

PISSZÉG, (pissz-ég) gyak. önh. m. *piszég-tem*, —tél, —étt. 1) Csitítás, elhallgattatás végett *pisz* hangot bocsát ki folytonosan. *Piszegni a színházi fecsegőknek.* 2) ‚Pisz‘ hangon gúnyolódik, roszall valamit. *Piszegnek a hallgatók, midőn a szónok nyílk ellen beszél.* *Lepiszegni, kipiszegni az ügyellen színezt, énekest.* *Piszeg a libát féltő lúd.* 3) Némileg elnyomott, szuszogó hangot ad, p. a gyermek, midőn fenhangon pityeregni, vagy sirni megszűnt; szokottabban: *piszeg*. Alktra hasonló a *tüsszög*, *szuszog*, *sziszeg*, stb. hangutánzókhöz. Midőn csitításra vonatkozik, egy értelmű vele az indulatszó, *psz!*

PISSZÉGÉS, (pissz-ég-és) fn. tt. *piszégés-t*, tb. —ék, harm. sz. r. —e. Folytonos, vagy gyakori *pisz* hangzás, vagy hangoztatás. *Piszegésre elhallgatni.* A *piszégést* abba hagyni. V. ö. PISSZÉG.

PISSZÉGET, (pissz-ég-et) gyak. önh. m. *piszég-tem*, —tél, —étt, par. *piszégess*. Köz szokás szerént am. *piszseg*; de szabatosan véve ‚*piszseg*, egyszerű állapotot jelent, ‚*pisz eget*‘ pedig kifejezi azon cselekvést is, mely amaz állapotot előhozza; különösebben *kipisz eget*, *lepisz eget*, összetett szókbán midőn áth. jelentése van. Így különböznek: csattog csattogat, pattog pattogat, s több mások. *Csattog az ostor, midőn a kocsis csattogatja.* *Pattog a kukoricza, midőn a tűz pattogatja.* *Piszeg a hangszerv, midőn az ember pisz egetti.* Azonban ezeket, és az ilyeneket a szokás nagyobb határozottság végett miveltekkel fejezi ki: *csattogtat*, *pattogtat*; sőt *pisz eget* már más általi *pisz egetést* jelent.

PISSZÉGETÉS, (pissz-ég-et-és) fn. tt. *piszég-etés-t*, tb. —ék, harm. sz. r. —e. V. ö. PISSZÉGÉS, PISSZÉGET.

PISSZÉGTET, (pissz-ég-tet) miv. m. *piszég-tem*, —tél, —étt, par. *piszég tess*. Eszközli hogy valaki *pisz egen*, vagy *pisz egen*.

PISSZEN, (pissz-en) önh. m. *piszzen-t*. Tulajdonkép, az emberi hangszerv *pisz* hangon megszólal, ily hangot ad; továbbá, és rendesen mondjuk emberről, ki ily hangot hallat. *Meg ne piszzenj.* *Oly csendesen viseli magát, nem is piszzen.* Mint más ily alkatu igék, fölveszi az utótétes *t* hangot: *piszszent*. Hasonló viszonyban állanak: *tüsszen tüsszent*, *kottyan kottyant*, s némely mások.

PISSZÉNG, (pissz-éng) önh. m. *pisz éng-tem*, —tél v. —étt, —éttél, —étt, htn. —ni v. —eni. L. PISSZÉG.

PISSZÉNGÉS, (pissz-éng-és) l. PISSZÉGÉS.

PISSZÉNGET, (pissz-éng-et) l. PISSZÉGET.

PISSZENT, (pissz-en-t) önh. m. *piszsent-étt*, par. —s, htn. —ni v. —eni. Köz szokás szerint l. PISSZEN. Szabatosan véve: eszközli, hogy hangszervei *pisz* hangot adjanak, *piszzenést* tesz.

PISSZENTÉS, (pissz-en-t-és) fn. tt. *piszsentés-t*, tb. —ék, harm. sz. r. —e. Cselekvés, midőn vki *piszsent*.

PISTA, férfi kn. tt. *Pistá-t*. Az alapszó, melyből alakult: *Stephanus*, magyarosan *István*, körülbelül ily fokozatokkal, és változatokkal: *Stefán*, *Istefán*, *Isteván*, *István*, *Ista*, *Pista*, módosítva: *Pisti*, *Pistuka*, továbbá: *Icsa*, *Csicsa*, *Pesta*, *Pistya*; nagytással: *Istók*.

PISTYOG, (pisty-og) önh. m. *pistyog-tam*, —tál, —ott. Szabó D. szerént am. *hemzseg*. *Pistyognak a nyúvek a sajtbán.*

PISZ, (1), hangutánzó gyök, magashangu származékokkal, melyből t. i. 1) *pisze*, *piszi*, 2) *piszeg* és ennek további származékai erednek. Utóbbi jelentésében valamivel gyöngébb, mint a kettőztetett sziszegésü *piszsz* v. *piszsz*. Ha ez alakban főnevül használjuk, tárgyese: *pisz-t*, többese: —ék, s jelent *piszzenést*.

„Az alatt nincs egy *pisz*, paripa sem horkol.“

Buda halála, (Arany J.).

PISZ, (2), szintén hangutánzó gyök, de mélyhangu származékokkal, melyből *piszok*, *piszmog*, *piszmota*, *pisz atol*, *piszonyodik*, stb. erednek.

PIZA, (piz-a) mn. tt. *pizá-t*. Tájdivatosan am. az általánosb *pisze*. L. PISZE, 2).

PIZAT, l. PASZAT, MASZAT.

PIZATOL, l. PASZATOL, MASZATOL.

PIZE, (piz-e) mn. tt. *pizé-t*. 1) Némely tájakon am. *pösze*, kinek vastag nehéz nyelve levén némely hangokat hibásan ejt ki. Gyöke hangutánzó. 2) Különösen mondják aránylag kicsi, tümp orról. *Pize orru*; néhutt: *piza*. Ez értelemre legközelebb áll hozzá a kicsikét jelentő *piczi*, *piczurka*. Azonban minthogy a kis ebet *piszi*-nek hívják, s a *pisze* orr némileg hasonló az ebéhez; talán ettől vette a második jelentést és nevezet, mint a *kos orr*, mely a *koséhoz*, *sas orr*, mely a *saséhoz* hasonló.

PISZÉG, (piz-ég) gyak. önh. ‚*Pisz*‘ hangon szól gyakran, vagy folytonosan. Mondják különösen

sívórivó gyermekről, midőn leginkább az orrán vékony szuszogó, sziszegő hangot bocsát ki. *Ne piszejj!*

PISZÉGÉS, (piz-ég-és) fn. tt. *piszégés-t*, tb. —*ék*, harm. sz. r. —*e*. Cselekvés midőn különösen a síró gyermek piszeg.

PISZÉGET, (piz-ég-et) áth. m. *piszéget-tem*, —*tél*, —*étt*. Szabó D. szerint: lovat vagy egyéb állatot csalogat magához; máskép: *püszöget*, *piseget*, *pisogat*, *siseget*, *sziszeget*.

PISZÉGTET, (piz-ég-tet) miv. m. *piszégtet-tem*, —*tél*, —*étt*, par. *piszegtes*. Eszközli hogy piszegejen. Midőn 'piszegetet' helyett van, l. **PISSZÉGTET**.

PISZÉN, (piz-e-en) ih. Pizse módon, pizse alakkal, vagy alakban. *Piszén áll az orra*.

PISZÉNG, (piz-éng) önh. m. *piszéng-tem*, —*tél* v. —*étem*, —*éttél*, —*étt*; htn. —*ni* v. —*eni*. L. **PISZÉG**.

PISZEORR, (pizse-orr) ösz. fn. Benyomott, lapos, kis orr, mopszli orr.

PISZEORRU, (pizse-orru) ösz. mn. Piczi, benyomott orru. *Piszeorru néger*.

PISZÉS, (piz-e-es) mn. tt. *pizés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Egy kissé pizse, pizséhez hasonló.

PISZI, fn. tt. *pizsi-t*, tb. —*k*. Kisebb fajú, vagy fiatal kutya; valamint a nagyobb: *kuszi*. *Hiszi a pizsi*, am. eb hiszi; *pizsi le* am. kutyo ne! Legközelebb áll hozzá a szláv *pesz*, kicsinyítve: *pszít*, *psicsek*. Valamint t. i. a *kutya*, hellenül *κῦων*, latinul *canis*, németül *Hund*, ez állatnak tompa u u ugató hangjára vonatkozik: hasonlóan a *pizsi* és *pesz* szókban természeti hangutánzás rejlik; van t. i. az ebnek, kivált a kicsinnek bizonyos sziszegő, nyöszörgő, szükküllő hangja, mely által örömet, félelmét, vágyát, fájdalmát szokta jelenteni. Szokás továbbá a magyarnál, hogy az állatokat természeti hangjokon hívja, és nevezi, p. *czicza ne!* és *czicza* = macska; *becze* = *borju*, mert *be be* hangon szól; *czoczi poczi* malacz; *liba* kis lúd; *pipe*, kis réce, liba, csibe; *pizse* csibe: hasonlóan *pizsi* am. eb, mert így hívogatják *pizsi pizsi!* v. öszvehúzva: *psz!* *psz!* Innen a *pszér* vagy *peczér*, am. ebész. V. ö. **PESZÉR**, **PECZÉR**.

PISZKA, fn. tt. *pizská-t*. Általán eszköz, melynek mozgatása által valamit szurkálnak, turkálnak; különösen, fa rúd, hegyes dorong, melylyel a fütők, vagy általán tüzelők az égő anyagot turkálják, hogy jobban égjen, pizskafa. *Házasodik a lapát, elvette a pizskafát.* (Népd.).

Véleményünk szerint e szónak gyöke azon *iz*, mely az *izog*, *izog*, *izgat*, *bizgat* származékokban élénk mozgásra vonatkozik, előtét nélkül *iszka* (izoga) az *izog* igétől, mint a *fecseg*, *loczog*, *csacsog*-ból *fecske*, *locska*, *csacska*. A lágyabb *z* a hangszervek törvényei szerint kemény *k* előtt kemény *sz*-re változott, mint: *rezeg*, *reszked*; *izog*, *vizeg*, *viszked*; *üz*, *üszkötöl*. Ez illyeket is, ámbár *z*-vel írjuk, de nyelvünk a közvetlen következő kemény *k* miatt szintén kemény *sz*-vel

hangoztatja: *hordozkodik*, *változkodik*, *kérdezkedik*, *helyhezkedik*, stb.

PISZKAFA, (pizska-fa) ösz. fn. l. **PISZKA**.

PISZKÁL, (pizska-al) áth. m. *pizskál-t*. Hegyes eszközzel valamit úgy turkál, szurkál, hogy annak részei között némi rést, hézagot csináljon. *A tüzet pizskafával, a fogakat szalmával, tüvel pizskálni. A szemetet bottal pizskálni. Ne pizskáld a ganajt ha nem bűdös.* (Km.). *Orrát ujjával, füleit lapos csonttal pizskálni.* Szélesb. ért. holmit helyéből kimoogat, széthány, felforgat. *Lepizskálni a madárfészkét. Kipizskálni valamit a földből. Ne pizskálj az irományokban.* 3) Átv. valakit nyugtalanít, szóval, vagy tettel ingerel, üz, szutyongat. *Könnyebb a lelkének, ha valakit pizskálhat. Elpizskálták őt a társaságból.* Elemzésére nézve v. ö. **PISZKA**.

PISZKÁLÁS, (pizska-al-ás) fn. tt. *pizskálás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, mely által valaki pizskál valamit. Átv. ért. másnak szóval, vagy tettel nyugtalanítása, ingerlése, szutyongatása.

PISZKÁLÓ, (pizska-al-ó) mn. Aki v. ami pizskál. *Fogpizskáló*, máskép: *fogvájó*.

PISZKÁLÓDÁS, (pizska-al-ó-d-ás) fn. tt. *pizskálódás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Folytonos vagy gyakori pizskálás; különösen, ügyetlen, kelletlen turkálódás, holminek ideoda hanyása. Átv. kedélyi működés, mely által valaki bizonyos hajlamból, szokásból másokat ingerelni, szutyongatni, nyugtalanítani szeret.

PISZKÁLÓDIK, (pizska-al-ó-d-ik) bész. m. *pizskálód-tam*, —*tál*, —*ott*. Ügyetlen módon, kelletlenül, akarva is, nem is, pizskálgat valamit; turkálódik, pizsmálódik. Átv. másokba aggatódik, kapczáskodik; mások ügyeibe avatkozik; ingerkedik. V. ö. **PISZKÁL**.

PISZKATŰ, (pizska-tű) ösz. fn. Tű, vagy tűféle hegyes eszköz, valami likat pizskálni való; különösen, melylyel az ágyúk, vagy puskák lyukait szurkálják.

PISZKAVAS, (pizska-vas) ösz. fn. Konyhai eszköz, pálczaforma szálvásból, melylyel a tüzet pizskálják.

PISZKAVILLA, (pizska-villa) ösz. fn. Kemeneszefűtők villája, tüzet pizskálni való.

PISZKE, (1), fn. tt. *pizské-t*. Növényfaj a ribizskék neméből; fülánkos, bogyói simák; levelei kerek-karéjúk; murvai egy levelűk. (Ribes uva crisa.) Úgy látszik, a *ribizske* szónak rövidített módosulata. Különbözik a *tengeri szőlő*, némelyek szerint: *szőlőke*.

PISZKE, (2), (piz-ke) fn. tt. *pizské-t*. A Balatonban tenyésző apró halnem, máskép: *rütyöke*. Nevét hihetőleg a kicsint jelentő *picz*, *piczi* szótól vette, valamint a legapróbb halnem *küsz kis* a *kis*-től.

PISZKE, (3), fn. tt. *pizské-t*. A hajósok nyelvén kampós dorong, vagyis akár kampóval nőtt, akár mesterségesen azzal készített s alsó végén meg-

PISZOK, (pizs-ok) fn. tt. *pizsk-ot*, harm. szr. — *a*, v. *pizskója*. A hanggratók közé tartozik, honnan: *pizskom*, *pizskos*, *pizskol*, *pizskít*. A mássalhangzóval kezdődő névrágok előtt épen marad: *pizskolnak*, *pizskolka*, *pizskokra*, stb. Jelent csunya, utálatos, undorító mocskot, szennyet, mely valamit különösen csunyává tesz. Szélesb ért. mindenféle mocskok, folt, szenny. *Pizsk az orrban, fülekben. Pizsk a zsirral, olajjal bekenet ruhán. Ganaj-, takonypizsk. Lemosni a pizskot. Pizskból kitisztítani, kifésülni a gyereket.* 2) Átv. erkölcsi szenny, mely a becsületet mocskolja; rágalom, gyalázat. *Nincs az a pizskol, melylyel nem illeték őt. Nem képes lemosni a pizskot, mely gyalázatos tettei miatt rá ragadt. Rajta maradt a pizskol.* Megvetőleg mondják alávaló jellemű, vagy undorító csúnya külsejű embernek. *Te pizskol!*

Alapértelemeire, és gyökre nézve egyezik az utálatot jelentő *pih*, *phi*, *piha* indulatszóval s *büz* főnévvel. Alkatra hasonlók hozzá: *títok*, *szítok*, *átok*, *pocok*, *peczek*, stb.

PISZONYODÁS, (pizs-ony-od-ás) fn. tt. *pizsonyodás-t*, tb. — *ok*, harm. sz. r. — *a*. Pizskosodás, penészedés, rozsdásodás. V. ö. **PISZONYODIK**.

PISZONYODIK, (pizs-ony-od-ik) k. m. *pizsonyod-tam*, — *tál*, — *ott*. A székeleyknél am. pizskosodik, penészedik, rozsdásodik. *Ez a szilva megpizsonyodott.* (Krizsa J.). *Meg sem pizsonyodott a köntösöm.* (Ferencci J.).

PISZTÁCZ, fn. tt. *pisztác-ot*, harm. szr. — *a*. Növény-, illetőleg fanem, a kétlakiak-seregéből és öthímeseik rendjéből; himvirágának csészéje öt metszésű, bokkrétája nincs; anyavirágának csészéje három fogu, bokkrétája nincs; anyaszála három; cson-tára egy magvu. Görög-latinul: *pistacia*. Fő faja a *terpentin pistác*z (pistacia terebinthus). A görögben *πίσσω* v. *πίττω* szurkot, kátrányt jelent.

PISZTIRICZ v. **PISZTRICZ**, fn. tt. *pisztiricz-ét* v. *pisztricz-ét*, harm. sz. r. — *e*. Krizsa J. szerint a székeleyknél kedves izü gombafaj. Diószeginél: *pisztriczitínórú* (boletus subsquamosus). Hangokban a *pesztercze* szóval egyezik. Egyébiránt l. **PISZTRICZ**.

PISZTOLY, fn. tt. *pisztoly-t*. tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. A puskánál rövidebb, s a mordálnál hosszabb lőfegyver, melyet egy kézben tartva sütnék el. A lovasságnál van divatban. *Pisztolyt tölteni, elsütni. Pistolyra kihívni valakit. Pistolylyal lelőni a fecskét.* Az európai nyelvekben általában divatozó, idegen eredetű szó, olaszul: *pistola*, úngolul: *pistol*, németül: *Pistole*, francziálul: *pistole*, *pistolet*, stb.; törökül is *pisztul*. Némelyek szerint a latin *pistillum* vagy *fistula* névtől; mások szerint a hellen: *πιστα*-*σω* igétől; ismét mások szerint *Pistoja* nevű olasz várostól.

PISZTOLYKÁPA, (pizstoly-kápa) ösz. fn. A pizstoly agyát takaró posztó- v. bőrburok.

PISZTOLYLÖVÉS, (pizstoly-lövés) ösz. fn. Lövés, melyet pizstolyból tesznek. *A pizstolylövést*

megkülönböztetni a puskalövéstől. Pizstolylövessel lejelteni a vadat.

PISZTOLYLÖVÉS, (pizstoly-lövés) ösz. fn. Személy, ki pizstolyból szokott vagy ügyesen tud lődzni.

PISZTOLYNADRÁG, (pizstoly-nadrág) ösz. fn. Gúnyos népnyelven, kurta, térdig alig érő vászon nadrág, melyet néhutt pl. Tolnában a svábok viselnek, mely népies fogalommal oly arányban áll a hosszú nadrághoz, mint pizstoly a puskához.

PISZTOLYOK, (pizstoly-tok) ösz. fn. A nyereg két oldalán levő tokok, melyekbe a pizstolyokat dugják.

PISZTOLYOKFÉDÉL, (pizstoly-tok-fédél) ösz. fn. A pizstolytok fedele.

PISZTRAHÁZA, falu Bereg m.; helyr. — *házára*, — *n*, — *ról*.

PISZTRÁNG, fn. tt. *pisztráng-ot*, harm. szr. — *ja*. A lazacok neme alá sorolt halfaj, melynek teste tele van fekete és vörös pettyekkel, tiszta és köves vizeket szeret; húsa igen izletes.

Minthogy ezen hal teste pettyegtetett, és síma bőré; magyar nevét a *petty*, *pitty*, és simát kopaszt jelentő *tar* alkatrészekből elemezhetjük: *petty-tarang*, *pitty-tarang*, azaz, pettyes és tar. Ez értelmezésnek egy részben megfelel a Molnár Albertnél följegyzett latin neve: *variolus*. V. ö. **PISZTRICZ**. Alkatra hasonlók hozzá: *salang*, *bitang*, *katang*, v. *katáng*; továbbá, *var-angy* v. *var-ancs*, *güröngy* v. *güröncs*, *ripancs*, *rapancs*, stb.

PISZTRICZ, fn. tt. *pisztricz-ét*, harm. szr. — *e*. Gombafaj a tönkös tinórúk neméből; kalapja fehér; lyukacsai egyenetlenek, tekerősek, kőszinűk; növénytani teljes neve: *pisztriczitínórú*. (Boletus subsquamosus). Minthogy e gombafajt fehér lyukacsai pettyessé teszik, s csaknem egészen simának látszik, honnan füvésztani latin neve is: ennél fogva úgy véljük, hogy a *pisztricz* alkatrészei a *pettyet* jelentő *pisz*, és a *kopaszt*, simát kicsinyítve kifejező *tricz* v. *tericz*, azaz, *taricz* = *pitty-tericz*, *pisz-tericz*. Tudniillik *ter* a *tar*-nak a megelőző szóhoz alkalmazkodólag magas hangú módosulata; vagy pedig *tar* és *tir* oly változatok, mint: *darab dirib*; *gaz giz*; *falat filit*; *tap tip*; *paff piff*; *nyaf nyif*; *csári csári*; s igen sok mások.

PIT, elvont gyöke a Szabó Dávidnál olvasható *pittmallik*, *pitmánlik*, *pittog* szókknak. Azonos *pity* gyökkel *pitymallik* és *pitymánlik* szókknak.

PITA, fn. tt. *pitá-t*. Téjjel, tojással készült könnyű sütemény. *Nem mind málé, ami pita.* (Km.). Másképp: *pite*. Rokonságban van az ételek neveit jelentő gyermekszókkal: *pupa*, *papa*, *pép*; s eredetileg am. *étel*, *éte*, *péte*, *pite*. Közmondat szerint: *pita lesz ez idén a kenyérnek neve*, azaz, oly heces és drága lesz, mintha téjjel, tojással sütnék, mit másutt így mondanak: *pupa*, a székeleyknél: *pepe lesz a kenyér*.

PITAR, fn. l. PITVAR.

PI TE, fn. tt. *pité-t*. l. PITA.

PITI, fn. tt. *piti-t*, tb. —k. Gyermekeyelen, vagy tréfásan szólva am. italka, olyan mint, *titi, tütü*, s az ételre, kenyérre nézve, *papi, pupa*. Gyöke egy az *iszik* igéjével, előtét nélkül: *iti*, mintha volna *iszi*. Ily előtétesek a hellen *πιτω*, latin *bibo*, szláv *piti* = inni; tudnivaló, hogy az evést és ivást mint első szükségét jelentő szók legősiebbek lévén; több nyelvekben megegyeznek. Egy gyöküek, és értelmük vele: *pityi, pityó, pityók, pityókos, pityos*.

PITIHANGOS, (piti-hangos) ösz. mn. Tréfás nyelven mondják emberről, ki egy kicsit az italból becsipett, s beszédes lett tőle, kiből a bor beszél; rokon értelmű hozzá: *kotyogós*. V. ö. PITI.

PITIS, (piti-s) mn. tt. *pitis-t* v. —et, tb. —ek. A becsipett bortól, vagy más szeszest italtól jó kedvű, kotyogós, gagyos. V. ö. PITI.

PITISZKÁL, önh. m. *pitiszkál-t*. A székelyeknél 1) am. más dolgában gáncsoskodik, piszkál; máskép: *pipiszkál*. 2) Némi apró kézi munkával foglalkodik; ez értelemben máskép: *pipizál*, vagyis *pepecsel*.

PITIZÁL, (piti-z-ál) önh. m. *pitizál-t*. 1) Iddogál, lassan-lassan iszik, szopogatja az italt. V. ö. PITI. A székelyeknél, valamivel lassacskán motoz, máskép: *pipizál*. Ez értelménél fogva a „pepecsel” szóval áll rokonságban.

PITILE, fn. tt. *pitlé-t*. Gümörben, a molnárok sűrű szitája. *Pitlére örteni*, am. a finom lisztet szitával a korpától, és alja lisztől megtisztítani. Más vidékeken: *pillik*, ismét másutt: *szita*. Idegen eredetű, legközelebb áll hozzá a lengyel: *pytel*; a németben is *Beutel* szintén használtatik „malomszita” értelemben.

PITLI, tt. *pitli-t*. Tájdivatosan nem egyéb mint a német *Butte*, köznépiösen: *Büttel*, azaz putton; néhutt: *sajtár, bődön*.

PITLIK, fn. tt. *pitlik-ét*. L. PITILE.

PITMALLIK, l. PITYMALLIK.

PITMÁNLIK, l. PITYMÁNLIK.

PITRINGÉS, mn. tt. *pitringés-t* v. —et, tb. —ek. Göthös, beteges. E szónak törzsöke *pitring*, mely valószínűleg öszve van téve a köhögést vagy nehéz lehelést jelentő *pih*, és *tiring* v. *tirink* szókból. Tudniillik a székelyeknél *tirink* jelenti a bornak seprejét, salakját, tehát a maga nemében valami hitványat, romlottat, továbbá *tirinákó* v. *tirinkó*, am. időtlen, ügyetlen, és így *pitringes* = *pih-tiringes*, pihes, kehes, és romlott egészségű. A „tirink” szóhoz rokon a Szegeden és székelyeknél divatos vastag-hangu *tarhudik*, rohadásnak indul.

PITRINGÉSÉDIK, (pitring-és-éd-ik) k. m. *pitringéséd-tem*, —tél, —ét. L. GÖTHÖSÖDIK és v. ö. PITRINGÉS.

PITTOG, (pitt-og) önh. m. *pittog-tam*, —tál, —ott. Szabó D. szerint am. pislog, pl. a roszul égő gyertya.

AKAD. NAGY SZÓTÁR V. KÖT.

PITTY, fn. tt. *pitty-ét*. 1) Ajakkal pattantott hang. Szabó D. szerint: szájjal pattantás; hasonló hozzá a fuvással járó *fitty, fütty*, s mély hangon: *patt*. 2) Az alsó ajak lelógó állapota, midőn rokon a *ftyeg, fittyen, biggyen* lógásra, lecsüngésre vonatkozó szókhoz. A mélyhangu *potty* nagyobb testek esését, és ütődési hangját fejezi ki. 3) A *pittypotty* ikerszoban valami hitványat, a maga nemében kicsit jelent, s rokon a *piczi* és *pillön* szókhoz. 4) A székelyeknél am. pige- v. piga-, v. *pilinczk*-féle játékszer; l. PIGE.

PITTYASZ, (pitty-asz) mn. tt. *pittyasz-t*, tb. —ak. A székelyeknél gúnyszó, s am. fityegő, pitytedt ajaku; máskép: *pittyesz*. V. ö. PITTYE.

PITTYED, (pitty-ed) önh. m. —t. Mondják az alsó ajakról, midőn alá lóg, biggyed, lefittyen. A *málészajú gyermek ajaka pityted, lepittyed*. Innen, *pittyedt ajaku* v. *száju*, kinek alsó ajaka leesett, lefityeg, lelóg, vagy a felsőtől elválva előre todul.

PITTYEDÉS, (pitty-ed-és) fn. tt. *pittyedés-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. Állapot, midőn az ajak alálóg vagy biggyed.

PITTYEDT, (pitty-ed-t) mn. tt. *pittyedt-et*. Alálógó, aláeresztett, lefittyenő (az ajakra értve).

PITTYEDTEN, (pitty-ed-t-en) ih. Alálógva, lefittyenve.

PITTYÉG, (pitty-ég) gyak. önh. m. *pittyég-tem*, —tél, —ét. Ajakról mondják, midőn lefityeg, lelóg, egyszersmind mozgatóskor némi *pity*-féle hangot ad.

PITTYÉGÉS, (pitty-ég-és) fn. tt. *pittyégés-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. Ajaknak lefityegése.

PITTYÉGET, (pitty-ég-et) gyak. önh. m. *pitytyeget-tem*, —tél, —ét, par. *pittyégess*. Az alsó ajak pitytegését gyakorolja, különösen, gúnyból, vagy nemtetszésből. V. ö. PITTYÉG.

PITTYÉGETÉS, (pitty-ég-et-és) fn. tt. *pittyégetés-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. Cselekvés, midőn valaki pityteget.

PITTYEN, (pitty-en) önh. m. *pittyen-t*. Az alsó ajak lebiggyen, lefittyen, egyszersmind *pitty*-féle hangot ad.

PITTYENÉS, (pitty-en-és) fn. tt. *pittyenés-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. Lefittyenése, vagy *pitty*-féle hang adása az alsó ajaknak.

PITTYENT, (pitty-en-t) áth. m. *pittyent-ét*, par. —s, htn. —ni v. —eni. Eszközli, hogy ajaka, vagy szája pittyenjen, különösen, hogy *pitty* hangot adjon. *Gúnyból, nemtetszésből ajakát pittyenti*. Alkatra hasonlók hozzá *fittyent, pottyant, lottyant* stb.

PITTYENTÉS, (pitty-en-t-és) fn. tt. *pittyentés-t*, tb. —ék. Cselekvés midőn vki v. vmi ajakát vagy száját pittyenti.

PITTYESZ, (pitty-esz) fn. tt. *pittyesz-t*, tb. —ék. Pitytedt ajaku.

PITTYESZT, (pitty-esz-t) áth. m. *pittyeszt-ét*, par. *pittyeszsz*, htn. —ni v. —eni. Ajakát pittyessé teszi, lógasztja, vagy kitolja. *A szomorkodó ember lepittyeszi ajakát. A csufolódó gyermekek egymásra pittyeszlik ajkaikat.*

PITYYESZTÉS, (pitty-esz-t-és) fn. tt. *pittyesz-tés-t*, tb. —*ék*, harm. sz. r. —*e*. Cselekvés midőn vki ajakát pittyesztí.

PITYYPALATTY; PITYYPALATTYOL, I. PITYYPALATY; PITYYPALATYOL.

PITVAR, fn. tt. *pitvar-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Néhatt a háznak kiálló előrésze, hol bejárni szoktak, vagyis tornác, ereszféle toldaléképület a konyhaajtó előtt, mint némely vidékeken szokásban van; de az ország nagyobb részében *pitvar* vagy *pitár* jelent előszobát, különösen jelenti magát a konyha-helyiséget, melyből a szobákba is bejárnak; Szabó D. szerint: *fűstház*. Ily értelemben jön elé a Münchener codexben (János XVIII) kétszer is: „Es beméne Jézussal a püspöknek pitvarába (atrium), Peter ke(dig) kívül áll vala az ajtó előtt.“ Ismét: „Beméne azért esmeg Pilátos a pitvarba“ (praetorium). A szláv nyelvben előjöhethet: *pred-dwor*, am. előudvar, noha Jancsovicsnál ezt nem találjuk, hanem nála olvasható: *pred-dom* = előház. Némelyek szerint amaz összetételből alakult volna a *pitvar* szó, s Jancsovics szótárában is előjön *pitvor*, a magyar *pitvar* szó alatt s ennek értelmében. Azonban ezek, mennyiben az utóbbi is egy értelemben vétetik a magyarral, nem jelentenek előudvart, hanem inkább már benn az udvarban előházat, és ha alapfogalmul azt vesszük, hogy a *pitvar* az épületnek nyílt elejét, s mintegy száját, vagy épen a bejáró helyiséget ábrázolja, úgy vélekedhetünk, hogy gyöke *pit* rokon-ságban van a nyílást jelentő *pit* v. *pity*, *vigy*, *vics* gyökű szókkal. Innen *pity-u-ar*, *pit-u-ar*. V. ö. PITY-MALLIK.

PITVARAJTÓ, (pitvar-ajtó) ösz. fn. A *pitvar* helyiségébe kívülről nyíló ajtó.

PITVAROS, KIS—, puszták Csanád m.; helyr. *Pitvaros-ra*, —*on*, —*ról*.

PITY, 1) vékony lágy hang, melyből *pitye*, *pityeg*, *pityer*, *pityereg* és származékaik erednek. Legközelebbi rokona: *pinty*. Ugyanezen hang egyik alkatrésze a *pitypalaty* szónak. 2) Azonos *pity* gyökkel (*pityyed*, *pityten* szókban). 3) *Pitymallik* s *pitymánlik* szók és származékaik gyöke. Többire 1. az illető gyökű szók rovatai alatt.

PITYE, (pity-e) fn. tt. *pityé-t*. 1) Gömörben am. *pityedt* ajak; másképp: *piszle*, *gamba*. 2) A székelyeknél am. csibe, csirke, pisen, mintegy *pityegő*féle kis madár. Átv. értelemben hízelegve a kis gyermeknek is mondják. *Egyél egy kicsit, édes pityém! mett* (= mert) *ha nem, halálra hitvánkozol*. Székely szólásmód Kriza Jánosnál.

PITYÉG, (pity-ég) gyak. önh. m. *pityég-tem*, —*tél*, —*étt*. *Pity* hangon szól, másképp Szabó D. szerint: *pipeg*. *Pityeg* a madárfü, *pityeg* a nőstény *fogyó és fűrj*, midőn szétzavart fiókjait összehívja; *pityeg* különösbbe a *pityer* nevű madár. Midőn az ajak mozgására vonatkozik, am. *fityeg*, honnan *pityegtetni* az ajakat, *száját*, am. félre húzogatva, le le

eregetve mozgatni. Egyébiránt e mozgás is rendszeren némi *pity*-féle hanggal szokott jární. Rokon hozzá még a kis gyermek kezdő beszédére vonatkozó *pétyég*.

PITYÉGÉS, (pity-ég-és) fn. tt. *pityégés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. *Pity* hangon szólás.

PITYÉGTET, PITYÖGTET, (pity-ég-tet) áth. m. *pityégtet-tem*, —*tél*, —*étt*; par. *pityégtess*. A székelyeknél am. gyermeket kényeztet (Kriza J.). V. ö. PITYE.

PITYÉGTETÉS, (pity-ég-tet-és) fn. tt. *pityégtetés-t*, tb. —*ék*, harm. sz. r. —*e*. Gyermek kényeztetése.

PITYENÉG, (pity-en-ég) fn. tt. *pityeneg-ét*, harm. szr. —*e* v. —*je*. Erdélyben am. vállereszték az üngben, peczegféle toldás. Rokon a *gatya* elejének vagy ülepének toldását jelentő *peczeg* szóhoz. V. ö. PECZEK.

PITYER, (1), elvont törzse *pityereg* szónak, mintegy *pit* hangon kesereg.

PITYER, (2), (pity-er) fn. tt. *pityer-t* v. *pityer-ét*, tb. *pityer-ék* v. *pityer-ék*. 1) Madárfaj a sármányok neméből. (Emberiza millaria.) Némelyek szerint *pacsirta*, csücsörke. Nevének elseje szintén a *pity* vékony, lágy hangból áll, az *er* pedig reszketeg, mintegy kesergő érzést fejez ki. 2) Baranyai tájszó-lás szerint am. huzamosan, mintegy tunyán szóit vászon. Ez értelemben rokon hozzá a székelyes *pintyel*, *pintyelget* v. *pintyerget*, azaz, hibásan, rozslud fon, mint a vén asszonyok. Gúnyos értelménél fogva, úgy látszik, a *fon* igének kicsinyített alakja, mintha volna *fontyol*, *fintyel*, és csakugyan a székelyeknél *fintyelődni* am. fonyolodni, bebonyolodni.

PITYÉR, csárda Sopron m.; helyr. *Pityér-be*, —*ben*, —*ből*.

PITYERE, fn. tt. *pityeré-t*. Emberganajt jelentő tájszó. Gyöke talán a *büdösre*, utálatosra vonatkozó *pih*, *phi*, *phi*, *piha* indulatszókhoz rokonítható, mintha volna *pityelő*, *pityele*, azaz *büdöslő*, *bideslő*, *büzölő*, *bízélő*. Idősb Mándy P. szerint Zarándban am. *burgonya*, a midőn gyöke *pityóka* gyökével azonos.

PITYERÉG, (pity-er-ég) gyak. önh. m. *pityerég-tem*, —*tél* v. *pityergétem*, *pityergéttél*, *pityergétt*. Sivórivó, nyafiga, kényes gyermekről mondják, midőn panaszos hangon kér valamit, vagy fájdalmát eladja. *Nesze kis kalács, csak ne pityereggi. Mi bajod van ismét, hogy pityeregsz?* V. ö. PITYER, (1).

PITYERFEJ, (pityer-fej) ösz. fn. A *pityer* nevű madár feje. Előjön egy lakadalmi versben:

„Forgács-, mogyorófánk, laska levestül,
Ötvenöt pityerfej, vakand mindenestül.“

PITYERGÉS, (pity-er-ég-és) fn. tt. *pityergés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Kényeskedő, kelleetlen, nyafiga sirás, a gyermekeknél; továbbá, gúnyosan szólva, érzelő regényolvasók, vagy színjáték-nézők sirása megindulása.

PITYERGŐ, (pity-er-ég-ő) mn. tt. *pityergő-t*. Kényességből siró, nyafiga. *Pityergő gyerek*. *Pityergőre áll a szája*. Gúnyosan, költemény, regény, szinmű, mely szomorú érzeteket idétlen módon fest, melynek fő célja akármí áron az olvasót vagy nézőt sirásra fakasztani. *Pityergő Múza*.

PITYERGŐS, (pity-er-ég-ő-ös) mn. tt. *pityergős-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Pityergő természetű, aki minden csekélységért pityeregni szokott.

PITYERI, (pity-er-i) mn. tt. *pityeri-t*. L. **PI-TYERGŐS**.

PITYIGANGOS, (pityi-gangos) ösz. mn. Eléjőn Kriza J. tizedik székelymeséjében, a szótárban nincs fölvéve, de ha egyes részeit tekintjük, úgy látszik, kényest, rátartóst, negédest jelent, mint maga az utóbbi szó : *gangos*. „Pityi” pedig szintén megvan a „pigyetet” székelyszóban, mely kényeztetést jelent; s a kettő együtt némi nyomatékot ad az egész kifejezésnek, mint a *hóri-horgas*, és több hasonló szókban.

PITYKE, (pity-ke) fn. tt. *pityké-t*. Lapos kis gomb ércből, p. aczélból, rézből, tombakból. Gyöke egyezik a pettyet jelentő rokon gyökű szókkal. V. ö. **PÉTT**, **PÉTTY**, **PITYKŐ**.

PITYKÉS, (pity-ke-es) mn. tt. *pitykés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Pettyekhez hasonló, kis, kerek lapos. *Pitykés gomb*. Továbbá, pitykeféle gombokkal díszített. *Pitykés dolmány*. V. ö. **PITYKE**.

PITYKŐ, (pity-kő) ösz. fn. Lapos kiesiny, gombhoz némileg hasonló kő a folyókban; melyet az ügyes dobó messze elrepít. *Pitykövekkel játszó gyermekek*. Rokon értelmű *pett*, *petty*, *pityke* szókkal.

PITYMALLÁS, (pity-m-an-ol-ás) fn. tt. *pitymallás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Midőn az ég, nap fölkelte előtt, világosodni kezd, hajnallás, hajnalodás. V. ö. **PITYMALLIK**.

PITYMALLAT, (pity-ma-an-ol-at) fn. tt. *pitymallat-ot*, harm. szr. —*a*. Azon idő a nap fölkelte előtt, midőn pitymallik. *Pitymallatkor fölkelni, munkához fogni*.

„Ő pedig áldozván lakomat a haddal,
Máspan elindíta kora pitymalattal.”

Arany. (Buda halála).

V. ö. **PITYMALLIK**.

PITYMALLIK v. **PITYMÁLLIK**, v. **PITYMÁNLIK**, (pity-ma-ol-ik v. pity-ma-an-ol-ik) k. m. *pitymall-ott*, htn. —*ni* v. —*ani*. Nap fölkelte előtt az ég világosodni kezd, hajnallik, hajnalodik. Erdélyi tájszó. Szabó Dávidnál : *pitmallik*, *pitmánlik*. Midőn az ég már vörös, és a nap fölkelőben van, azt mondjuk : *virrad*. *Kelj fel szolgáló, már pitymallik, hüvelykeld meg* (fejd meg) *az ünöket, s mondd meg a rikkancsnak* (pásztornak), *hogy a toporjáféreg* (medve) *meg ne egye őket*. Tréfás összeállítás a székelyek tájszavaiból. Átvitt ért. valami jóra fordúlni sikerülni kezd.

A magyar azt szokta mondani másképp, hogy *nyilik* v. *hasad* a hajnal : ezen ész- és szójárás sze-

rint úgy vélekedhetünk, hogy a *pitymallik* gyöke *pity*, fogalmi és hangi rokonságban van azon *vics* v. *vigy* gyökű szókkal, melyek nyílásra vonatkoznak; ugyanis *vicsor* tájilag *picsor*, am. szájnak nyílása, mely a fogak fehérét kimutatja; *vigyor* nevetési mosolygási szájnýtás; továbbá Göcsejben mindenféle hasadék, rés, pl. a deszkák között támadt nyílást ott vigyornak nevezik. Balaton vidékén *vicsogó idő*, midőn hol a nap süt, hol az eső esik, azaz a napfény ki-kinyílik. Mondjuk ezt is : *kivigygyan* a nap. Ezek szerint *pitymallik* am. *vigymallik* vagy *vicsmallik* azaz *nyilni*, hasadni kezd t. i. az ég; sőt a székeleyknél különösebben „pitymánlik” alakban, ezt is teszi *vilámlik*, mi úgy tűnik a szemekbe, mintha az ég nyiladoznék, vagy hasadozna.

Mi elemzését és alakulási kifejlését illeti, a *pity* gyökből lett *pityma*, mint *szuszma*, *duzma*, *tuty-ma*, *fityma*; innen : *pityma-an-ol-ik*, *pitymánlik*, *pitymállik*, ez utóbbiban az *n* általalakult (hasonult) *l*, mint *szégyenlem*, *szégyellem*; *koránlom* *korállom*; *nyilamlilik* *nyilallik*; *reménytem*, *reméllem*, miért a székeleyknél Szabó D. szerént így is ejtik : *pitymánlik*, *pitmánlik*.

PITYMÁNLIK, l. **PITYMALLIK**.

PITYMORODIK, (pity-m-or-od-ik) k. m. *pitymorod-tam*, —*tál*, —*ott*. Eléjőn Gyarmathinál. L. **PITYMALLIK**.

PITYÓ, (pity-ó) mn. tt. *pityó-t*. Ittas, félittas, gagyos; vagy ki szeret pitzálnni. Hasonló jelentésű *k* toldattal : *pityók*. Tréfásan gúnyos kifejezés. Elemzésére nézve v. ö. **PITI**.

PITYOG, (pity-og) önh. m. *pityog-tam*, —*tál*, —*ott*. Szabó Dávidnál am. *pityereg*.

PITYOGÁS, (pity-og-ás) fn. tt. *pityogas-t*, tb. —*ok*, harm. sz. r. —*a*. Pityergés. V. ö. **PITYOG**.

PITYÓK, (pity-ó-k) mn. tt. *pityók-ot*. L. **PITYÓ**.

PITYÓKA, (pity-ó-ka) fn. tt. *pityóká-t*. Értelmére nézve l. **BURGONYA**, **KOLOMPER**, **FÖLDI-ALMA**. Nevét hihetőleg onnan kapta, hogy pettyforma lyukaicsai vannak, melyeken a csirák kibújnak, mintha vékonyhangon *petyőke* volna.

PITYÓKOS, (pity-ó-k-os) mn. tt. *pityókos-t* v. *at*, tb. —*ak*. Félittas, félboros, gagyos, ki jól becsipett, de még esztét nem itta le egészen; másképp : *pityos*. V. ö. **PITI**.

PITYÓS, (pity-os) mn. tt. *pityos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Félig-meddig ittas, kevéssé becsipett; az ittasság nagyobb fokán levő; másképp : *pityókos*. Gyöke : *pity* az ivásra vonatkozó hasonló szókkal egy eredetű. V. ö. **PITI**.

PITYŐKE, (pity-ő-ke) kiesiny. fn. tt. *pityőké-t*. Erdélyben am. apró fánkféle sütemény. Alapértelme rokon a *petty*, *pityke* szókkal, melyekhez némileg hasonló.

PITYPALATY, v. **PITYPALATTY**, v. **PITYPALATTY**, természeti hang, és fn. tt. *pitypalaty-ot*.

1) A fűrj nevű madárnak hangja.

„Hullázmó vetés közt
Buvócskázik a fűrj; suttog a nő : ,vá vá’;
Nyomon űzi a hím s három pitypalattyot
Örömmel kiált rá.“

Arany J.

2) Maga ezen madár. Bodrogeköziesen : *pitypírity*. Ily élénk hangutánzó : *kukurikú, pipis, kakuk, csöcsörke*, s igen sok mások.

PITYPALATYOL vagy : PITYPALATTYOL, (pity-palatyol) ösz. hangutánzó önh. m. —t. Pitypalaty hangon szól, kiált, t. i. a fűrj. V. ö. PITYPALATY.

PITYPALATYOLÁS, (pity-palatyolás) ösz. fn. Pitypalaty hangon szólás, kiáltás. *Fűrjek pitypalatyolása*.

PITYPANG, ösz. fn. tt. *pitypang-ot*, harm. szr. —ja. Növénynem, és faj az együttnevezők seregeből és egyenlőnösök rendéből; vaczka kopasz; csészéje két-soros; bóbítája szőrös, száras; tőkocsánya egy virágu bördös; virága sárga. (Leontodon. Gönczy Pálnál : taraxacum). Különösebb faja a *pongyola pitypang* (leontodon taraxacum, Gönczy Pálnál : taraxacum officinale); máskép köznépi nyelven *orozlánfogfü, gyermeklánczfü, bimbófü*, vagy csak : *pitypang*. Nevét alkalmasint szőrös (pamagos) bimbóitól v. pikkelyeitől (pityjeitől) kapta; mintha volna : *pitypamag*.

PITYPANGAPÁRKA, (pity-pang-apárka) ösz. fn. Diószegi szerént növényfaj az apárok neméből, mely a pitypanghoz hasonló. (Apargia Taraxaci. W. Hieracium Taraxaci. L.). V. ö. APÁRKA.

PITYPANGGYÖKÉR, (pity-pang-gyökér) ösz. fn. A pitypang nevü növénynek gyökere. V. ö. PITYPANG.

PITYPIRITY, bodrogeközi tájszó, l. PITYPALATY.

PÍZ, fn. tt. *píz-t*, tb. —ek. Tájszó néhutt *pinczk* v. *pülnczk*, néhutt pedig *pézn* (pízn) helyett.

PIZSE, fn. tt. *pízse-t*. Kis csibe, máskép : *pízsi, pízsele, píre, pírike, píslen*. V. ö. PISLEN.

PIZSÉG, (pízse-ég) önh. m. *pízse-ég-tem*, —tél, —ét. l. PÉZSÉG.

PIZSELE v. PIZSELYE; Balaton melléki szó, emez eléjön Szabó Dávidnál is; fn. tt. *pízselé-t* v. *pízszelé-t*. L. PIZSE, PISLEN.

PIZSITNEK, fn. tt. *pízsitnek-ét*. Búbos pipiske csücsörke. Gyöke a hangutánzó *pízsi*, melyet a nyelv-szokás utóhangok által megnyújtott, mint ezt is : *zsarát, zsarátnak*.

PLAJBÁSZ, fn. tt. *plajbász-t*, tb. —ok. A német *Bleiuweis*-ből alakult, l. IRÓN, IRLA, RAJZÓN.

PLANÉTA, fn. tt. *planéta-t*. Így neveztetnek azon magukban sötét, de a naptól világitott égi testek, melyek kisebb-nagyobb körkörös (petéded) pályákon a nap körül forognak, s illető pályáikat majd rövidebb, majd hosszabb idő alatt futják meg; a görögben *planētes*, magyar szóval : *bolygó*. Egész

neve görögül : *πλανήτης ἀστήρ*; (= bolygócsillag), *πλανάω* v. *πλανέω* (bolygok) igétől. Régente a föld-del együtt 6 planeta volt ismeretes, ú. m. *Merkúr, Vénusz, Tellus* (Föld), *Mars, Jupiter* és *Szaturmusz*. Újabb időben két nagyobb mellett sok kisebb planéta födötetett föl. Elsőben is fölfödötetett *Uranusz* (1781), azután *Marsz* és *Jupiter* között *Ceresz* (1801), *Pallasz* (1802), *Juno* (1804), *Vesta* (1807), e 4 utóbbi kisebb voltak miatt asteroid vagy planetoid (magyarul : *bolygócz*) néven hívatik. A legújabb korban (1867. juniusig) 91 bolygócz lett ismeretessé. A bolygók között 4 legnagyobb bolygó van : *Jupiter, Szaturmusz, Uranusz*, és *Neptun* (ez fölfödözve 1846-ban), és 4 közép nagyságu : *Merkúr, Vénusz, Föld* és *Marsz*. A közép nagyságuak legközelebb vannak a naphoz, a legnagyobbak legtávolabb; a bolygóczok ama két osztály között. A *bujdosó-csillag* nevezet, mint némelyek magyarul hívják, szabatosan véve inkább az üstökösökre illenék. A régi babonás csillagászok szerint, *jó, vagy rossz planétában születni*, am. szerencse, vagy szerencsétlenség fiának lenni.

A görög *planetes* alapértelmére nézve egyezik vele hangban a latin *palatur*, a magyar *palácsol, palácsol*, stb.

PLÁNTA, fn. tt. *plántá-t*. Latin szó. L. PALÁNT; V. ö. PLÁNTÁL.

PLÁNTÁL, (plánta-al) áth. m. *plántál-t*. Növényt ültet, átültet, különösen fiatal csemetéket, sarjadékokat, melyek magról nőttek, s köz nyelven *plánta* v. *palánta*, v. *palánt* a nevek. *Gyümölcsfa-csemetéket, virágokat, káposztát plántálni*. A *planta* latin eredetű szóból lett több más európai nyelvbéli szóval együtt a német *Pflanze* is.

PLÁNTÁLÁS, (plánta-al-ás) fn. tt. *plántálás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által valamit plántálunk, növényeket ültetünk, elültetünk. V. ö. PLÁNTÁL.

PLEBÁNIA, fn. tt. *plebániá-t*. 1) A római katolikusoknál divatozó szójárás szerint, bizonyos területen lakó hivek községe, mennyiben valamely beavatott lelkész közvetlen fölügyelése, és egyházi kormánya alá tartoznak. *Városi, falusi plebánia. Fiók egyházas plebánia. Egy városban levő több plebániák*. 2) Maga azon egyházi hivatal, melyet az illető község lelkésze visel, a vele járó javadalmakkal együtt. *Plebániát kérni, nyerni. Plebániáról lemondani. Kövér, zsiros, szegény plebánia*. 3) Papház, papház. *A plebániát újra építeni. Plebániába menni. A plebániát a templom közelébe építeni*. A középkori latin *plebanus* szónak származéka; v. ö. PLEBÁNOS. Túl a Dunán a német ‚Pfarre‘ után : *fára*.

PLEBÁNOS, fn. tt. *plebános-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Római katolikus nevezettel, lelkész, ki szokott szertartással bizonyos hivek közönségében mint olyan beavattatott, és felruházott, s a teljes értelemben vett lelképásztori kötelességeket jogosan, és hivatalánál fogva végzi. *Városi, falusi plebános*.

Népies nyelven, mennyiben káplánjai vannak : *öreg-pap*. Eredetileg, mint latin neve mutatja, a „plebs” szótól népi lelkészt, népészt jelent. Beregszászi szerint a persában is eléjön *filivan* (= Priester).

PLÉH, fn. tt. *pléh-é*, harm. szr. — e. 1) Széles ért. lemezzé lapított fémanyag. *Ezüst, réz, vas pléh*. 2) Szorosb ért. vasból alakított lemez, vagy ilyen lemezből való. *Pléhet verni az ajtóhevederre. Pléhel bevonni valamit. Pléhből való kanál, pléh kanál, pléh kalap*. 3) Zár az ajtón, mennyiben vas lemezből készült. Közvetlenül ugyan a német *Blech*-ből kölcsönöztetett; de mint laposat jelentő, rokon a *pala*, a fordított *lap, lep, lepény, lepedő* stb. magyar szókhoz is. Adelung hasonlóan állítja, hogy a német *Blech*, és *flach*, a francia *plaque*, és hellen *πλατή* egyeznek. A *pléh* köznépies ejtéssel : *peléh*.

PLÉHÉS, (pléh-és) mn. tt. *pléhés-t v. —et, tb. —ek*. Pléhel ellátott, vagy borított, erősített. *Pléhes ajtó; pléhes láda*. V. ö. PLÉH.

PLÉHGYÁR, (pléh-gyár) ösz. fn. Gyár, melyben pléheket kovácsolnak.

PLETYKA, fn. tt. *pletykát*. Alaptalan híreket támasztó, és terjesztő licsilosci beszéd, kivált olyan, mely többeket gyanuba, rossz szóba hoz, mely szájra adva bonyolultabbá lesz; kordébeszéd, hiábavaló szöszaporítás, csélesap, hívalkodó beszéd. *Asszonyi pletyka. Öszve ült egy sereg leány, s nem volt vége a pletykának*. Ugyan ily értelme van többek között a szláv *pletka* szónak, s *pletjijem* am. fonok, valamit összevizsza szövök, gúzsolok; mi szerint a *pletka, pletyka*, eredetileg valami szövevényest jelentene.

PLETYKÁL, (pletyka-al) önh. m. *pletykál-t*, I. PLETYKÁZ.

PLETYKÁLÁS, I. PLETYKÁLKODÁS.

PLETYKÁLKODÁS, (pletyka-al-kod-ás) fn. tt. *pletykálkodás-t, tb. —ok, harm. sz. —a*. Hiábavaló fecsegés, szöszaporítás, kivált mely másokat szóba, gyanuhibe hoz, vagy mely a titkolni való dolgokat kikürtöli.

PLETYKÁLKODIK, (pletyka-al-kod-ik) k. m. *pletykálkod-tam, —tél, —ott*. Gyakran vagy folytonosan pletykákat beszél. V. ö. PLETYKA.

PLETYKÁZ, (pletyka-az) önh. m. *pletykáz-tam, —tél, —ott, par. —z*. Pletykákat mond, mindenféle haszontalan, hazug dolgokat öszvebeszél. V. ö. PLETYKA.

PLETYKÁZÁS, (pletyka-az-ás) I. PLETYKÁLKODÁS.

PLOSKÓ, faluk Bereg és Gömör m.; helyr. *Ploszkó-ra, —n, —ról*.

PLÜNNYÖG, (plünnö-ög) önh. m. *plünnö-gtem, —tél, —ött*. „Plünnö” hangon szól. A Tájszótár, illetőleg Gyarmathi S. szerint a székelyek a borjúról mondják.

PO, mint elvont gyökélem több oly szók alapját teszi, melyek, valami dudorút, gömbölyüt, pufadtat jelentenek, s mint olyan az illető tárgyat a

pofának felfuvása által látszik utánozni. Ide tartoznak : *pocz, poczos, poczak, pogyász, pof, pofa, pofók, pogácsa, ponk, poh, a pöfeteg gombát jelentő posz, továbbá : pota, potoszhaj, potroh, ponty, pozsár, pók*. Vékonyhangon : *pö* hasonló értelmű a *pücczed, püfék, püfétel, püfeteg* származékokban. Rokonok : *bo, a bod, bog, bogy, bogyó, boglár, bob, boboresó, vékonyhangon böd, bődön, bög, bügy, bütyök; továbbá, mo, a mogy, mogyorú, mony, monyorú* szókban stb.

PÓ, KIS—, NAGY—, puszták Heves megyében; helyr. *Pó-n, —ra, —ról*.

POCS, fn. tt. *pocs-ot*. Sárral kevert, vegyes, csúnya álló víz, tócsa; öszvetéve : *locspocs, származékai : pocsék, pocsékol, pocsékos, pocséta, pocskol, pocskos, pocsolya*. Mennyiben hangutánzó, rokonok hozzá a csapódó hangra vonatkozó *pocsol, pocsog, továbbá : pacs pacskol, pas paskol, és mások*. Egyezik vele a csagataj *pocs* (= pizok), *pocsak* (= posvány), *fosku* (= ganaj, törökül : *fiskü*), héber פִּזְקָ, v. פִּזְ, német : *Pfütze*, régi felső német : *puzzi, buzza, putza* stb.

PÓCS, MÁRIA—, falu Szabolcs m.; helyr. *Pócs-ra, —on, —ról*. (Talán am. búcs, búcsú?)

PÓCSA, falu Baranya m.; helyr. *Pócsá-ra, —n, —ról*.

POCSAJ, (1), (pocs-aj) fn. tt. *pocsaj-t, tb. —ok*. Szabó Dávidnál am. pocs, pocsolya.

POCSAJ, (2), falu Bihar, pusztá Abauj m.; helyr. *Pocsaj-ba, —ban, —ból*.

POCSALÉK, (pocs-al-ék) fn. tt. *pocsalék-ot, harm. sz. r. —ja*. Szabó Dávidnál am. az egyszerű pocs; máskép : *pocsaj, pocsolya*.

POCSÁLÉK, (pocs-ál-ék) fn. tt. *pocsálék-ot, harm. sz. r. —ja*. Marczal mellékén am. mosogató lé, moslék. Egynek látszik „pocsalék” szóval.

POCSÉK, (pocs-ék) fn. tt. *pocsék-ot, harm. szr. —ja*. 1) Pocsból álló lustos víz, pocsolya, lucskos bés. A csagataj nyelvben : *pocsak* (Vámbéry). 2) Átv. pocsolástéban moeskol. *Pocsékká tették őt*. Továbbá 3) am. paskolás, verés által megrontott valami. *Jégeső által pocsékká lett az egész határ*.

Alkatra nézve azon származékszók közé tartozik, melyekben az *ék* majd *ok*, majd újabb származéknál egyszerű *k* lesz, pl. *marék, marok, markol; burék* (borék), *burok, burkol* stb. noha *pocsok* csak némely tájakon van szokásban. De mind ezek nemcsak a további képeztetést veszik föl rendesen a harmadik alakban, pl. mint főntebb : *markol, pocskol, burkol; markos, mocskos, stb.* hanem többnyire az önhangzón kezdődő ragok előtt is, pl. *markot, markok, markom, markod; burkot, burkok, stb.*

POCSÉKOL, (pocs-ék-ol) áth. m. *pocsékol-t*. Csapkodva, ütögetve, taposva, paskolva lever, megrent, öszvezúz. *A tilosba járó barmok lepocsékolják a rétet, vetést*. Innen átv. ért. valamit elveszteget, elpredál. *Jószágát pocsékolja. Mindenét elpocsékolta*. Önhatólag véve am. sáros vízben tapos, vagy holmi moslékban kotorászva locspocset csinál. *Pocsékolnak*

a tócsában járó gyermekek. Mosogató dézsában pocsekölmi.

POCSÉKOLÁS, (pocs-ék-ol-ás) fn. tt. *pocsekölás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, midőn valamit pocsekólnak; továbbá, lustolás, lucskolás. V. ö. POCSÉKOL.

POCSÉKOS, (pocs-ék-os) mn. tt. *pocsekos-t* v. —at, tb. —ak. Pocsekkel, sáros vízzel borított, lepett, lieses-locsos. *Pocsekos utcák, utak.*

POCSÉKOSAN, (pocs-ék-os-an) ih. Pocsekkel borítva, lucskosan, lustosan, csajtosan.

POCSÉR, (pocs-ér) fn. tt. *pocsér-t*, tb. —ok. I. POCSÉK, 1).

POCSÉTA v. POCSÓTA, (pocs-é-ta v. pocs-ó-ta) fn. tt. *pocsétá-t*. L. POCSÉK, 1).

POCSÉTAKERÜLŐ, (pocséta-kerülő) ősz. fn. gúnyosan am. bakancsos katona.

POCSÉTÁS v. POCSÓTÁS, (pocs-ó-ta-as) I. POCSÉKOS.

PÓCSFALU, falu Vas m.; helyr. —*falu-ba*, —*ban*, —*ből*.

PÓCSFALVA, erd. falu Küküllő m.; helyr. —*falván*, —*ra*, —*ről*.

POCSKOL, (pocs-k-ol) áth. m. *pocskol-t*. 1) Paskol, megver, lever, öszvezúz. *A jégeső lepocskolta a veiéseket.* 2) Mocskol, lustossá, latyakossá tesz. *Ruháját a sárvíz bepocskolta.* 3) Átv. csunya, mocskos szók-kal, szidalmakkal gyaláz, pocskondiáz.

POCSKOLÁS, (pocs-k-ol-ás) fn. tt. *pocskolás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. 1) Paskolás, meg-, leve-rés. 2) Mocskossá, lustossá tevés. 3) Szidalmakkal gyalázás.

POCSKOLÓDÁS, (pocs-k-ol-ó-d-ás) fn. tt. *pocskolódás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Mocskoló-dás, mind 1) anyagi, mind 2) erkölesi értelemben. V. ö. POCSKOLÓDIK.

POCSKOLÓDIK, (pocs-k-ol-ó-d-ik) belsz. m. *pocskolód-tam*, —*tál*, —*ott*. 1) Holmi pocsbán, lötyében, sárban vízben maga magát bemocskolja, be-locsolja, lustosítja. *Pocskolódnak a tócsában ugráló gyermekek.* 2) Átv. másokat csunya, mocskos szók-kal gyaláz, és viszont gyaláztatik. *Pocskolódnak az összeveszett kofák.*

POCSKONDIÁZ, (pocs-k-on-di-a-az) önh. m. *pocskondiáz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *pocskondiáz-z*. L. POCSKOLÓDIK 2).

POCSKONDIÁZÁS, (pocs-k-on-di-a-az-ás) fn. tt. *pocskondiázás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. L. POCSKOLÓDÁS, 2).

POCSKOS, (pocs-k-os) mn. tt. *pocskos-t* v. —at, tb. —ak. Lucskos, lustos, mocskos, sárvízzel, mos-lékkal besunyított, stb. *Pocskos csikász, póczafogó. Pocskos téglavető, vízi vadász.* V. ö. POCSÉK.

POCSKOSAN, (pocs-k-os-an) ih. Pocskos álla-potban, pocskokkal besunyítva.

PÓCSMEGYER, falu Pest-Pilis m.; helyr. —*megyer-re*, —*én*, —*ről*.

POCSOG, (pocs-og) gyak. önh. m. *pocsog-tam*, —*tál*, —*ott*. Gyakran vagy folyvást pocs- v. pacs-féle hangot hallat, midőn t. i. ütik, vagy ütődik. *Pocsog a nedves ruha, midőn mosófával verik.*

POCSOGÁS, (pocs-og-ás) fn. tt. *pocsogás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. Pocs- vagy pacsféle hang gyakori vagy folytonos hallatása.

POCSOK, (pocs-ok) fn. tt. *pocskot*, harm. szr. —a. L. POCSÉK.

POCSOL, (pocs-ol) áth. m. *pocsol-t*. A vizet, vagy más folyadékot csapkodva locsogtatja, szétütö-geti. Olyan mint *locsol*, *lustol*.

POCSOLÁS, (pocs-ol-ás) fn. tt. *pocsolás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, midőn valaki vagy valami pocsol.

POCSOLA v. POCSOLYA, (pocs-ol-a) fn. tt. *pocsolá-t*. Pocsek, pocseta, mocsola, sárvíz; eső vagy árvíz után a gödrökben, völgyekben levő tócsa, lötye.

POCSOLYAKERÜLŐ, (pocsolya-kerülő) lásd : POCSÉTAKERÜLŐ.

POCSOLYALÁTONYA, (pocsolya-látonya) ősz. fn. Növényfaj a látonyák neméből; szára mint-egy arasznyi; levelei a vizen kívül levők, négyesek, tojáskerekek, a víz alatt levők hajszálformák; virá-gi a levéltöveken fejérek, aprók. (Elatine alinastrum.)

POCSOLYÁS, (pocs-oly-a-as) mn. tt. *pocsolyás-t* v. —at, tb. —ak. Pocsolyákkal lepett, mocsolyás, pocsetás. *Tavaszkor, a hó olvadása után, pocsolyásak a rétek, völgyek.*

POCSOS, (pocs-os) mn. tt. *pocsos-t* v. —at, tb. —ak. Sárvizes, lötyés, lustos, lucskos, locsos, csaj-tos, csetres. *Pocsos ruha. A vízi vadászok pocsosak.* V. ö. POCS.

POCSOSAN, (pocs-os-an) ih. Pocsos, lustos állapotban.

PÓCS-PETRI, falu Szabolcs m.; helyr. *Petri-be*, —*ben*, —*ből*.

PÓCSTELKE, erd. falu Küküllő m.; helyr. *Pócsstelké-n*, —*re*, —*ről*.

POCZ, (1), fn. tt. *poczot*, harm. szr. —*ca*. 1) Túl a Dunán, nagy has, honnan, *poczos* am. nagy dobasz hasu; máskép : *poczok*, honnan : *poczokos*. Különösen mondják viselős ebről, macskáról, disznó-ról, s néha nőről is; máskép : *poczak*. *E szukának nagy pocza van. Alig viszi a poczát.* Rokon vele *poč*. 2) Vízi patkány.

POCZ, (2), puszta Somogy m.; helyr. *Pocz-ra*, —*on*, —*ről*.

PÓCZ, 1) I. POLCZ. 2) Am. *pőcze*, a *takony-pőcz* öszvetett szóban.

POCZA, fn. tt. *poczát*. A disznónak hívó, csalo-gató neve; olyan mint a lóé *macza*, *maczi*, a borjúé *becze*, a macskáé *czicza*, stb. Kicsinyezve a malaczo-t így hívogatják : *poczi*. Egyezik velök *czocza*, *czoczi*.

POCZAFÜ, (pocza-fü) ősz. fn. Maszlagféle bő-dító magvu növény köznépies neve, melyen úgy-nevezett tuskédisznóhoz hasonló szurós gumók te-

remnek, innen a föntebbi név; másképp szintén köz nyelven: *tövises disznó, poczér, csudafa, maszlag, csattantó*; növénytani nevén: *maszlagos redősirom*. (*Datura stramonium*). V. ö. POCZA.

POCZAK, (pocz-ak) fn. tt. *poczak-ot*, harm. szr. —*ja*. Nagy, dobasz has, különösen a viselős, vemhes állatoknál. *Nő a poczakja. Letette a poczakját.*

POCZÁKOL, (pocz-ák-ol) önh. m. *poczákol-t*. Kemenes táján am. rondán mosdik, úgy hogy bemocsolja magát, mintegy *pocsékol, pocskol*.

POCZÁKOLÁS, (pocz-ák-ol-ás) fn. Ronda módás, maga bemocskolása.

POCZAKOS v. POCZOKOS, (pocz-ak-os) mn. tt. *poczakos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Nagy, dobasz hasu, potrohos. *Poczakos béka. Felfújja magát mint a poczakos béka*. (Km.). 2) Viselős, vemhes. *Poczakos disznó, eb, macska*. V. ö. POCZOK.

POCZÁNFÉRÉG, (poczán-férég) ösz. fn. Vízi patkány, másképp: *pocz*.

POCZÉR, (pocz-ér) fn. tt. *poczér-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*ja*. L. POCZAFÜ. Szabó Dávidnál *póczér* a barlang- (ballang-) kóróval hason szó.

POCZFEKETE, (pocz-fekete) ösz. mn. Lórról mondják, melynek világos fekete szőre van, milyen körülbelül a poczé, azaz, vízi patkányé; néhutt másképpen: *egérszörű*.

POCZI, fn. tt. *poczi-t*, tb. —*k*. A malacznak hívó, csalogató neve, mint a csikóé: *maczi*, a kis macskáé: *cziczi*, az ebeckéé: *piszi*, a kis borjúé: *beczi*. *Poczi poczi tarka, se füle se farka*. (Km.).

POCZIHA, fn. tt. *poczihát*. Szabó Dávidnál („bútyor” szó alatt) am. batu, motyó, málha.

POCZIK, (pocz-ik) fn. tt. *poczik-ot*, harm. szr. —*ja*. Mátyusföldön, s némely más vidékeken, közönséges egér. *A macska poczikot fogott*. A patkányt jelentő *pocz* szónak kicsinyített származéka.

PÓCZIK, (pocz-ik vagyis: polez-ik) fn. tt. *póczik-ot*, harm. szr. —*ja*. Sárból csinált padka, a falusi házak előtt, vagy kályha előtt, kemence tövében, melyen üldögelni, illetőleg fekünni szoktak. *Vasárnap este kiülni a póczikra. Kemenczépóczikon hálni*. A polez (pócz) szónak kicsinyített származéka. A székelyeknél: *puczok, puczik*, Abaújban: *loczik*, Mátyusföldön: *tüzhely*, elrontva: *tüszely*.

POCZITA, I. PASZITA.

POCZKÁL, tájdivatosan am. *paczkál* v. *paczkáz*; I. ezt.

POCZKÁLÓDIK, I. PACZKÁLÓDIK.

POCZKOL, (pocz-ok-ol) áth. m. *poczkol-t*. Szeg, ék-, vagy duczféle eszközzel fölemel, feltámaszt valamit. A vékonyhangu *péczkél* ígének változata. V. ö. POCZOK.

POCZKOLÁS, (pocz-ok-ol-ás) fn. tt. *poczkolás-t*, tb. —*ok*, harm. sz. r. —*a*. Cselekvés midőn valaki valamit poczkol.

POCZKOS, (pocz-ok-os) mn. tt. *poczkos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. L. POCZAKOS.

POCZOK, (pocz-ok) fn. tt. *poczok-ot* v. *poczok-ot*, harm. szr. —*ja*. 1) Nagy, dobasz, vagy viselős, vemhes has, másképp: *poczak*. *Poczokot eresztetni* am. hasban hízni. 2) Baranyában am. patkány, pocz, v. poczfereg, v. poczik. *Szeretnék a poczkot is, ha nem lopna*. (Km.). 3) A székelyeknél pótléku szolgáló szeg. *Poczokot tenni az asztal lába alá, hogy ne inogjon*. Innen, *poczkolni*, am. *peczkelni*. *Poczokold fel az asztal lábát*. Továbbá ugyanott hasítószeg (ék) forma, fejsze alaku, lapos hegyü fácska. Vékonyhangon rokon *peczek*.

POCZOKFA, (poczok-fa) ösz. fn. Általán fáék, vagy szeg, melylyel valamit fölpeczkelnek, p. a csizmaziák poczokfája, melylyel a eszimat fára feszítik.

POCZOKOS, I. POCZAKOS.

PÓCZOL, I. POLCZOL.

POCZOS, (pocz-os) mn. tt. *poczos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Általán, nagy, dobasz, felfujt hasu, poczakos. 2) Különösen viselős, vemhes; leginkább kutya, macska-, disznóról mondják. *Poczos szuka. A maglók mind poczosak lettek*.

PODAFA, falu Pozsony m.; helyr. —*fá-ra*, —*n*, —*ról*.

PODÁR, puszta Veszprém m.; helyr. *Podár-ra*, —*on*, —*ról*.

PODGYÁSZ; PODGYÁSZOS, I. POGYÁSZ; POGYÁSZOS.

PODHORÁNY, puszta Liptó m.; helyr. *Podhorány-ba*, —*ban*, —*ból*.

PODOLIN, mváros Szepes m.; helyr. *Podolin-ba*, —*ban*, —*ból*.

PODSÁGA, erd. falu Torda m.; helyr. *Podságá-ra*, —*n*, —*ról*.

PODVA, PODVÁS, I. PUDVA, PUDVÁS.

POF, fn. tt. *pof-ot*, harm. szr. —*ja*. Az arcnak két oldalán, a járomcsontok alatt, s a száj, orr, és fülek közt levő részek, melyek merő izomból állanak, s rugékony természetöknél fogva felfújhatók. Midőn ezek üregét levegővel teli szívjuk, azután kibocsátjuk, kifújjuk, körülbelül ily hangot adunk: *pof* v. *pöf*. E hangszervi elemzésnél fogva *pof* eredetileg jelent oly természeti hangot, melylyel a levegővel belülről megtöltött száját egyszerre kinyitjuk és azon a levegőt kifújjuk; s innen mint alakzó általában jelent gömbölyút, dudorút, különösen pofát. Azonban e jelentése általános szokással csak e kifejezésekben használtatik: *pofon ütni, verni* vagy *csapni*; vagy *pofon felejtetni*; és ezen származékban: *pofók*, néhutt: *pöfök*. De egyebekben a megtöltött *pofa* divatos. Így a jelzőket a megtöltött *pofa* veszi fel, pl. *tömött, teli, nagy, beesett pofa*, nem pedig: *pof*; hasonlóan a személyes névragokat: *pofám, pofád, pofája*, nem pedig, *pofom, pofod*, stb. Toldás nélkül pedig, mint föntebb mondók, arczul csapást jelent, pl. *pofot pofért; fájnak neki a pofok; egy pofál többet kapott; pofra keltek; fél a pofától; pofhoz szokott; nem feledekzik el a pofról, melyet kapott*.

Egyezik vele a latin *bucca*, s német : *Backe*. Rokoni a magashangu *pöf*, *pöfék*, *pöfeteg*, *böf*, *böfög* stb.

POFA, (pof-a) fn. tt. *pofát*. Jelentésére nézve am. pof, azon különbséggel, hogy ez rendszerént arczul csapást jelent, amaz pedig jelenleg nem. V. ö. POF és POFÁZ. Továbbá átv. ért. így nevezik az alfelnek dudoru partjait is. *Seggpofák*. Némileg megvető, alacsonyító értelemben *orcza* helyett használtatik, miért az állatokról, valamint a szemtelen emberekről azt mondják : *Nincs orczájok, hanem pofájok. Kutyának pofa az orczája. Se orczája, se pofája. Jáj, be savanyu pofát csinálsz. Felfújja a pofáját. Ábrázatnak ros, pofának megjárja. Ránczos, csunya pofa. Ily pofát még nem láttam. Ne mutasd többé nálam a pofádat. Vastag pofáján nem fog a szó, a szégyen. Pofaviselő, gúnyosan am. képviselő. Két pofára enni*, am. teli szájjal. Azon szók közé tartozik, melyeket finomabb társalgási nyelvben használni nem szokás.

POFACSONT, (pofa-csont) ösz. fn. I. JÁROMCSONT.

POFADESZKA, (pofa-deszka) ösz. fn. A hajósoknál a hajó elején a kisbálványtól az orrtőkéig és így a hajó orrához emelkedő oldaldeszka. (Kenessey A.).

POFÁS, (pof-a-as) mn. tt. *pofás-t* v. —at, tb. —ak. L. POFÓK.

POFÁSAN, (pof-a-as-an) ih. ¹Tele ²pofával. *Pofásan kürtölik*. Faludi.

POFÁZ, (pof-a-az) önh. m. *pofáz-tam*, —tál, —ott. 1) Köz nyelven am. teli pofával eszik. *Jól bepofázott*. 2) Pázmánál, Prédik. 662. l. áthatólag am. pofoz, pofon csapdos.

POFÁZIK, (pof-a-az-ik) k. m. *pofáz-tam*, —tál, —ott. L. POFÁZ, 1).

POFIT, (pof-it) fn. tt. *pofit-ot*. Túl a Dunán am. nagy pofa, honnan, *pofitos* am. nagy pofájú, pofók, pl. *pofitos ábrázatu*.

POFITOS, (pof-it-os) mn. tt. *pofitos-t* v. —at, tb. —ak. L. POFÁS, POFÓK; és v. ö. POFIT.

POFIZOM, (pof-izom) ösz. fn. Pofot vagyis inkább pofát képező izom, melyet felfújni, kidudorítani, felpuffasztani lehet.

POFLÉ, (pof-lé) ösz. fn. Tréfás köznépi nyelven, pofoncsapás; máskép : szárazleves. *Poflevet kapott*. Hasonlóan a nyakoncsapás népies neve : *nyaklé*.

POFLEVES, (pof-leves) l. POFLÉ.

POFOG, l. PUFOG.

POFÓK, (pof-ók) mn. és fn. tt. *pofók-ot*. Kidudorodott, teljes, nagy pofájú. *Pofók gyerek, leány. Kővér pofók Vicza*. (Kisfaludy S.). E szóban az *ók* nagyító képző, mint ezekben : *szemők, monyók, csombók, pirók, Istók*. Máskép tájdivatosan : *pufók*, s magas hangon : *pöfök, püfök*; néhutt : *pofitos*.

POFÓKA, (pof-ók-a) fn. tt. *pofóká-t*. Növény nem a kétfőbbhímesek seregéből és fedetlen magvuk rendéből; csészéje vagy rendes öt-fogu, vagy ajakas; bokrétája úsító; torka felfuvódott (honnan a neve); felső ajaka egyenes, teknős, az alsónak közep-

ső hasábjá lefíttven. (Dracocephalum.). Némely fajai : *pettegetett pofóka* (dr. moldavicum), köz nyelven *török* v. *moldvai méhfü*; *paizsos pofóka* (dr. peltatum) köznyelven : *oláh méhfü*.

POFÓK MADÁR, (pofók-madár) ösz. fn. Aránylag nagyfejú és pofájú madár.

POFÓKTÁTKANAF, (pofók-tát-kanaf) ösz. fn. Növényfaj a tátkanafok (lamium) neméből; levelei szívesek, egyenetlen, hegyes, fűrészfogú; bokrétájának torka felfuvódott, s innen a neve. (Lamium orvala.)

POFON, (pof-on) igehatározóként használt szó, például ezen s ily mondatokban : *pofon csapni, pofon ütni, pofon vágni, pofon felejtetni*; a székeleyknél divatosak : *pofon szelni, pofon nyírni. Majd úgy pofon nyírlek, hogy egyik szemed kiüti a másikat* (így. Kriza J.). Használják főnév gyanánt is, *pof* értelemben, pl. *pofont kapott*.

POFONCSAPÁS, (pofon-csapás) ösz. fn. Csapás, melyet valakinek pofájára mérnek. *Nem adnám egy pofoncsapásért. Drágán megadta a pofoncsapás árát. Ha a pofoncsapást elszenveded, máskor dorongot hoz rád*. (Km.).

POFONFELEJTÉS, (pofon-felejtés) ösz. fn. Tréfás köznépi szójárással am. pofoncsapás, mintha csak feledékenységből történnék.

POFONÜTÉS, (pofon-ütés); POFONVÁGÁS, (pofon-vágás) l. POFONCSAPÁS.

POFOS, (pof-os) mn. tt. *pofos-t* v. —at, tb. —ak. Aki vagy amj pofot kapott. *Pofos orcza*. 'Pofás' helyett l. POFÓK.

POFOZ, (pof-oz) áth. m. *pofoz-tam*, —tál, —ott, par. —z. Többször üt vagy csap pofon, pofon ver valakit. *Havagjában cselédjeit pofozza. Megpofozni, felpofozni valakit*.

POFOZÁS, (pof-oz-ás) fn. tt. *pofozás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Pofonütés, pofoncsapás, pofonvágás.

POFOZKODÁS, (pof-oz-kod-ás) fn. tt. *pofozkodás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Verekedés neme, midőn ketten egymást viszonyosan pofozzák. *Perlekedésből pofozkodás lett*.

POFOZKODIK, (pof-oz-kod-ik) k. m. *pofozkod-tam*, —tál, —ott. Pofokat ad, és viszontag kap.

POFSZAKÁL, (pof-szakál) ösz. fn. l. BARKÓ.

POGA, falu Borsod m.; helyr. *Pogá-ra*, —n, —ról.

POGÁCSA, (pog-ács-a) fn. tt. *pogácsá-t*. Saját nemü lisztgyuratból való, porhanyó, ropogós, izletes sütemény, melynek alakja rendszeren kerek, dudoru, gömbölyü. *Zsiros, vajas, tüpörtös pogácsa. Mézes pogácsa. Örül neki, mint tót a pogácsának*. (Km.). *Néha a zsiros tarisznyából is pottyán ki vajas pogácsa*. (Km.). *Sokrétü pogácsa Istennek áldása*. (Km.). A Müncheneri codexben így neveztetik a zsidók husvéti kovásztalan kenyere, lepénye. Átv. értelemben így neveztetik a pogácsaformára alakított tésztaféle

anyag, pl. *kendermaggogácsa*, az olajütőben képzett sonkolyból; *gyógyszerési pogácsa*. Tájdivatosan pl. Abaújban: *bogácsa*.

Kerek, gömbölyű alakjánál fogva rokon a *bog*, *bogács*, *boglár*, *boglya*, *bogy*, *buga* szókhoz. V. ö. PO, gyökelem. Gyarmathi Sámuel a latin ‚focus‘ szótól származtatja, mintha volna „*focacia*, a foco in quo torretur.“ Egyébiránt megvan a török, csagataj nyelvben, és több szláv nyelvekben is.

POGÁCSAALMA, (pogácsa-alma) ösz. fn. Köz ismeretű almafaj, mely laposdad kerek alakjánál fogva a pogácsafele süteményhez hasonló, összevonva: *pogácsalma*; néhutt: *tányéralma*. Híresek a *kecskeméti pogácsalmák*. A tartósabb telelő almák közül való.

POGÁCSALEVELÜFÜ, (pogácsa-levelü-fü) ösz. fn. Népies neve a *kisfigekaktus* (cactus opuntia) növénynek; másképp szintén népies néven: *indiai fige*.

POGÁCSÁS, (pog-ács-a-as) mn. tt. *pogácsás-t* v. —at, tb. —ak. Amiben pogácsát tartanak; vagy ami pogácsához hasonló; és aki pogácsát süt, árul. *Pogácsás kosár*. *Pogácsás kenyér* (Molnár Albertnél), *pogácsás kofa*. Telegdinél *pogácsás innep*, am. husvét a zsidóknál. V. ö. POGÁCSA.

POGÁN, POGÁNY, (1), mn. és fn. tt. *pogány-t*, tb. —ak; midőn főnév, —ok. Kinek az Istenről és egélyről vagy épen semmi fogalma és ismeretei nincsenek, vagy ha vannak, hibásak, tökéletlenek, s bálványimádásban nyilatkoznak. Bibliai értelemben a régi zsidók fogalma szerint minden népek, a zsidókon kívül. Jelenleg pogány név alatt értetnek mind azon népek, kik nem keresztények, nem zsidók, vagy muhammed vallásán levők, mennyiben t. i. nem egy igaz Istent hisznek. *Se hite se ollára mint a pogánynak*. (Km.). Köznépi ért. aki nem keresztény, mind pogány. Átv. vad, kegyetlen, szivtelen, durva, kemény. *Pogány szívű, lelkű ember*. *Pogány is megszáná*. *Pogány bánásmód*. *Pogány idő*, igen ros, kemény, hideg. Adják e nevet lónak is, kivált, ha szilaj.

E szónak a latin *paganus* ból való eredete kétségtelen, s onnan magyarázandó, hogy a bálványimádók, kiket Constantin és fiai a városokból kiűztek volt, falukra vonták magukat, honnan a latin keresztényektől *paganus* (falusi) nevet kaptak. Adelung szerint a német *heide* is e körülményből értelmezendő.

POGÁNY, (2), falu Baranya m.; helyr. *Pogányba*, —ban, —ból.

POGÁNYBORS, (pogány-bors) ösz. fn. A székeleknél am. törökbors.

POGÁNYKA, I. POHÁNKA.

POGÁNYSÁG, (pogány-ság) fn. tt. *pogányság* —ot, harm. szr. —a. 1) Vallástalan, vagy hibás vallásu, bálványimádási állapot. *Pogányságból keresztény hitre téríteni a népeket*. 2) Pogányok öszveisége, gyülekezete. *A pogányság üldözte a kereszténységet*. 3) Átv. kegyetlenség, vadság, szivtelenség. *Pogányság ilyesmit cselekedni*. V. ö. POGÁNY, (1).

AKAD. NAGY SZÓTÁR V. KÖT.

POGÁNY-SZENTPÉTER, falu Somogy m.; helyr. *Szentpéter-re*, —én, —ről.

POGÁNYTÉRITŐ, (pogány-téritő) ösz. mn. és fn. Ki pogányokat keresztény hitre oktat, s Krisztus anyaszentegyházának tagjaivá tesz. Ilyenek voltak az apostolok, a régi egyházi atyák, s ilyenek általában az úgynevezett missionariusok.

POGÁNYUL, (pogány-ul) ih. Pogányok módjára, istentelenül, hitetlenül, vagy hibás egélyi fogalmakkal, bálványozva. *Pogányul élni*; *pogányul imádni a tüzet, állatokat, bálványokat*. Átv. kegyetlenül, durván, szivtelenül, keményen. *Pogányul bánni valakivel*.

POGÁNYVÁR, puszta Nógrád m.; helyr. —vár-ra, —on, —ról.

POGÁR, I. POLGÁR.

POGGYÁSZ; POGGYÁSZOS, stb. I. POGYÁSZ; POGYÁSZOS, stb.

POGONY, falu Nógrád, puszta Gömör m.; helyr. *Pogony-ba*, —ban, —ból.

POGONYA, (pog-ony-a) mn. tt. *pogonyá-t*. Hitvány kis termetű; másképp: *pagonya*. Átvitt értelmű szó a sarjadzó erdőt jelentő *pagony* szótól, melynek fája az erdőéhez képest törpe, alacson, tömpe, kutak. A nép gúnyosan több ily hasonlatokat használ, pl. *csiribiri* am. piri, piczi, mint a csira; *padláb ember*, akkora, mint a padláb; *mozsár*, kicsi zömök, olyan, mint a mozsár; a kis gyerek gúnynevei: *valkarcs*, *úrge*, stb. Tata vidékén közmondat: *Semmit sem nő, mindig egyforma, mint a mocsai haraszt*. V. ö. PAGONY.

POGONYAPÉZSMÁLY, (pagonya-pézs mály) ösz. fn. Guineában tenyésző legkisebb fajú pézs mály. V. ö. PÉZSMÁLY.

POGRÁNY, falu Nyitra m.; helyr. *Pogrányba*, —ban, —ból.

POGY, elvont gyöke *pogyász* szónak és származékainak. L. POGYÁSZ alatt.

POGYÁSZ, (pogy-ász) fn. tt. *pogyász-t*. tb. —ok, harm. szr. —a. Szoros ért. elszállítás végett öszvegöngyölgetett, ruhanemű holmi, egymás. Szélesebb ért. mindenféle czeleczula, melyet hordozkodáskor öszveraknak, elvisznek. Mind hangjánál mind jelentésénél fogva gyöke ‚pogy‘ rokon a *bugyor*, *butyor*, *batyu*, *motyó* szók *bugy*, *buty*, *baty*, *moty* gyökeihez, melyekben alapértelem a bugyolálás, öszvehajtogatás, gömbölyítés, s gyökhangjaiknál fogva azon szók seregébe tartoznak, melyek valami gömbölyüt, dudorút, puffadtat jelentenek. V. ö. PO, gyökelem. Rokonítható a franczia-német *Bagage* szóval is, melynek törze a régi franczia *bague* és svéd *bagg* úgynevezett ruhatáskát (Mantelsack) jelent; ide sorozható a német *Pack* szó is. A *gy* hang ketőztetésével *poggyász*, csak tájdivaton alapszik, mit régiesen *podgyász*-nak is írtak, mint *eggyet edgy*-nek.

POGYÁSZKA, (pogy-ász-ka) kicsiny. fn. tt. *pogyászká t*. Kis bugyerba takargatott holmi. Po-

gyáskáját kezében, boton vinni. Szedd össze pogyász-kádat, és takarodjál innen.

POGYÁSZKOCSI, (pogyász-kocsi) ősz. fn. Kocsi, melyen az utazók, hordozkodók holmijét, bugyorait, málhát, stb. viszik. *Hadsereget követő pogyászkoCSI.*

POGYÁSZOS, (pogyász-os) mn. és fn. mint mn. tárgyese: *pogyászos-t* v. —at; mint fn. tárgyese: *pogyászos-t*, tb. —ok. Amiben pogyászt visznek; és aki pogyászt visz vagy hord. Öszvetételekben is használják: *pogyászokocsi*, —szekér.

POGYÁSZSEKÉR, (pogyász-szekér) l. **POGYÁSZKOCSI**.

POGYÁSZTARGONCZA, (pogyász-targoncza) ősz. fn. Targoncza, melyen poggyászféle holmit visznek, szállítanak.

POH, fn. tt. *poh-ot*, harm. szr. —a. A dobasz, felpuffadt alaku hasznak egyszerű nevezete, s épen oly természetutánzó, mint az arcz puffatag részét jelentő *pof*, *pofa*. Származékai: *pohók*, *pohos*, *pohóság*, *potroh*, és *pók*. Legközelebb rokonai: *pocz*, *poczoz*, *poczok*, szanszkrit: *bah* (nő, vastagodik, honnan *bahusz*, vastag, *pohos*, görög *παχύς*), német *Bauch* stb.

POHALOM, **PÓHALOM**, puszta Békés m.; helyr. *Póhalm-on*, *Póhalm-ra*, —ról.

POHAMARA, **PÓHAMARA**, puszta a Nagykunságban; helyr. *Póhamará-n*, —ra, —ról.

POHÁNKA, köznéven; másképp szintén köznéven: *hajdina*, *tatárka*, *hariska*, *borköles*. Eredetere nézve alkalmasint am. *pogánka*, s megvan a szláv nyelvekben is. Növénytani néven: *pohánkakaczkiszár*. (Polygonum fagopyrum). L. **HAJDINA**.

POHÁNKACZIKSZÁR, (pohánka-czik-szár) ősz. fn. Növénytani néven am. *hajdina*; l. **HAJDINA**.

POHÁNKAKÁSA, (pohánka-kása) [l. **HAJDINAKÁSA**].

POHÁR, fn. tt. *pohar-at*, harm. szr. —a. Legszéleseb ért. különféle anyagu, és alaku edény, melynek közvetlen rendeltetése, hogy igyunk belőle; különböztetésül a palaczk, korsó, kancsó, kulacs, s más ily nemü edényektől, melyek tulajdonkép italtartók, ámbár közvetlenül inni is lehet belőlök. *Üveg*, *arany*, *ezüst*, *czin*, *bádog*, *fa pohár*. *Hengerded*, *hasas*, *füles*, *nyakas*, *talpas pohár*. *Gyüszü pohár*, *kupiczapohár*. *Itczés*, *messzelyes*, *félmesszelyes pohár*. *Seres*, *boros*, *kávés*, *pálinkás pohár*. Különösen, üvegből fújt ilyen edény. *Fehér*, *zöld*, *vörös*, *tarka*, *virágos*, *csíkos pohár*. *Metszett*, *kristály pohár*. Különféle czéljaira nézve: *ivópohár*, *mosdópohár*, *virágpohár*. *Könnymű pohár mellett vitézkedni*. (Km.). *Egy két pohár borban sok jó barát lakik*. (Km.). *Teli pohár üres tanács*. (Km.). *Vagy: A teli pohárnak tanácsán ne indulj. Itt a pohár, itt a bor, vigasztal ez mindenkor*. (Kisfaludy K.). *Ez a pohár bujdosik, éljen a barátság*. (Bordal). *Átv. ért. ital, áldomás. Barátság, fájdalom, szerelem pohara. Hol poharak csúsznak, titkok sikamlanak. Rá-*

köszönteni valakire a poharat. Béke pohár, melynél a haragosak kibékülnek. *Czoki pohár*, tréfásan az elbucuzó egészségére elköltött ital, vagy adott lakoma. *Bolhapohár* am. álomszerző ital (Sándor I.). *Ukkon pohár* régibb oklevelekben áldomásozó pohár; (*ugho-khu*) a mongolban am. inni s *ughon'* am. ivó). *Társ pohár*, melyet az ad, ki valamely társulatba, czéhbe, czimboraságba tagul belép, különösen a mesterlegényeknél a legénynyé szabadult inas. *Nem tanácsos ellenséggel társ poharat inni*. (Km.). Túl a Dunán, hol az üvegpohár neve németesen: *kldzli*, a bögrét nevezik pohárnak.

Egyezik vele közelebb a régi felső német *pehar*, szláv *pehár*, *pohár*, román *peharu*, s rokon hozzá az általános német *Becher*, régi szász *biker*, svéd *bägare*, latin *poculum*, görög *βενικάλιον*, *βίκος*, francia *bocal* stb. Alapját valamennyinek talán az *ivás*, *ital* fogalma (latinul: *poto*, *potio*) teszi, melynek gyökhangja a görög, latin, szláv stb. és magyar nyelvekben közös, épen úgy, mint az *evésre* vonatkozó szóké. V. ö. **PITI**. A magyarból elemezve hangváltozati, és előtétí hasonlatnál fogva *pohár* lehet am. *ivár*, *ihár*, *pivár*, *pihár*, *pohár*; így módosul az *i* részint *p* előtét által ezekben: *iti* *piti*, *ityók* *pityók*, részint mély hangú szókban *o*-val váltakozva, *gyilk* *gyolk*, *csima* *csoma*, *csimbók* *csombók*, *ih juh*, *ig jog*, *sívó sovány silány*, stb. Az *ár* képző oly magyaros benne, mint a *sugár*, *kosár*, *bogár*, *agár*, *madár*, *hínár*, *hajcsár* stb. szókban.

POHARACSKA, (pohár-acs-ka) l. **POHÁRKA**.

POHÁRALAKÚ v. —**ALAKU**, (pohár-alakú) ősz. mn. Minek olyan alakja van, mint a poharé. Különösen a növénytanban olyan csésze, bokréta, vagy lepel, mely egy csonka, felfordított karima nélküli kúpot ábrázol. (Gönczy P.).

POHARAS, (pohár-as) mn. tt. *poharas-t* v. —at, tb. —ak. Pohárral ellátott, vagy amiben poharat tartanak. *Poharas tálcza*, *szekrény*.

POHARAZ, (pohár-az) önh. m. *poharaz-tam*, —tál, —ott, par. —z. Pohárból iddoggál. *Jó baráttal együtt poharaz*.

POHARAZÁS, (pohár-az-ás) fn. tt. *poharazás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Pohárból iddoggálás.

POHÁRGALÓCZA, (pohár-galócza) ősz. fn. Erdőkben tenyésző gombafaj a galóczaak neméből; tönkje bördős, minden második lemeze tönkre futó, kalapja tölcseres, honnan a neve is. (*Agaricus cyathiformis*.)

POHÁRKA, (pohár-ka) kicsiny. fn. tt. *pohárkát*. Kis pohár. *A csemegebort pohárkából inni. Égettborból egy pohárkával felhajtani*. Dunán túl: *kupicza*.

POHÁRKÉPÜ v. —**KÉPÜ**, (pohár-képi) l. **POHÁRALAKÚ**.

POHÁRKÖSZÖNTÉS, (pohár-köszöntés) ősz. fn. Társas lakomázás közben divatos szokás, midőn valaki borral tölt poharat emelve, s más valakinek valamely jeles tulajdonságát vagy tettét megemlítve,

azt ennek egészségére, s hosszú boldog életére (azaz neki egészséget s hosszú boldog életet kívánva) kiiszsa, és a lakmározókat hasonló kiivásra felszólítja.

POHÁRNOK, (pohár-nok) fn. tt. *pohárnok-ot*, harm. szr. — *a* v. — *ja*. Általán asztali szolga, ki az italokról gondoskodik, s azokat poharakba töltögeti. A fejedelmi udvaroknál illetén zemvari tiszt. *Királyi pohárnok*. „Perényi Mihály Zemplin vármegyei főispán és királyi ő felsége pohárnokja.“ Levél 1552-ből. (Szalay Ágoston 400 m. l.).

POHÁRNOKMESTER, (pohárnok-mester) ösz. fn. A fejedelmi udvaroknál főrangú személy, a pohárnokok főnöke, ki e czímet méltóság gyanánt viseli. *Magyar királyi pohárnokmester* v. *főpohárnok*. (Pincernarum regaliu magister).

POHÁRNOKSÁG, (pohár-nok-ság) fn. tt. *pohárnokság-ot*. Pohárnoki szolgálat, vagy hivatal, vagy udvari fölméltóság.

POHÁRSZÉK, (pohár-szék) ösz. fn. Polczos szekrény, különösen az ebédlő terem bútora, melyben az itálnak való edényeket, palaczkokat, poharakat tartják.

POHASZT, (poh-asz-t) áth. m. *pohaszt-ott*, htn. — *ni* v. — *ni*, par. *pohaszsz*. Pohossá tesz; pohval ellát, fölkészít.

POHASZTÁS, (poh-asz-t-ás) fn. tt. *pohasztás-t*, tb. — *ok*, harm. sz. r. — *a*. Pohossá tevés; pohval fölkészítés.

POHÍT, (poh-ít) áth. m. *pohít-ott*, htn. — *ni* v. — *ni*, par. — *s*. L. **POHASZT**.

POHÓK, (poh-ók) mn. tt. *pohók-ot*. Kinek nagy poha, azaz, kidudorodott hasa van, potrohos, pohos. Alkatra hasonlók hozzá: *pofók*, *monyók*, *szemők*. V. ö. **POH**.

POHOS, (poh-os) mn. tt. *pohos-t* v. — *at*, tb. — *ak*. L. **POHÓK**.

POHOSSÁG, (poh-os-ság) fn. tt. *pohosság-ot*, harm. szr. — *a*. Dobasz, nagy hasu állapot, vagy tulajdonság. *Pohossága miatt alig bír járni*. *Nyavalyában elvesztette pohosságát*. V. ö. **POH**.

POJÁNA, faluk Bihar és Zaránd m.; helyr. *Pojáná-ra*, — *n*, — *ról*.

PÓJKA, (bálikó?) fn. tt. *pójká-t*. Csomós kinövés, buzogány a káka tetején, másképp: *páka*, *baka*, *bálikó*, *bákány*. Eléjőn Szabó Dávidnál. Rokon azon hasonló gyökű szókhoz, melyek alapértelme dudorodás, gömbölyűség, milyenek: *pocz*, *poh*, *ponk*, *pota*, *boly*, *bogy*, *bog* stb. Dankovszky szerint a cseh nyelvben *pjka* am. dsida, a német *Pike*; maga a német *Pike* v. *Picke* hasonlít a magyar *bök* szóhoz.

POJNICZA, falu Kővár vid.; helyr. *Pojniczá-ra*, — *n*, — *ról*.

POJNIK, mváros Zólyom m.; helyr. *Pojnik-ra*, — *on*, — *ról*.

POK v. szokottabban **PÓK** (1), fn. tt. *pok-ot*, harm. szr. — *ja*. 1) Cseszleféle kis gömbölyű, a pókhoz némileg hasonló bogár, mely száraz nyárban a legelőfüveket lepi meg, s a marhának ártalmas.

2) A szegnek gömbölyű feje, boga. 3) A lovak körmei fölött támadni szokott kóros kinövés, csomó, másképp: *inpók*, *h* előhanggal túl a Dunán, *hinpók*. 3). L. külön: **PÓK**.

Mindenik értelemben azon rokonhangú szókhoz sorozható, melyek valami gömbölyűt, csomósat jelentenek; s rokon vele: *bog*. V. ö. **PO**, gyökölem.

PÓK, (poh-ók) fn. tt. *pók-ot*, harm. szr. — *ja*. Köz ismeretű, sajtáságos bogárnem; legtöbb fajainak nyolcz lába, nyolcz szeme, két falámja, s fogacskákkal ellátott négy állkapcsa van. Csudálatos művek a finom szálakból szövött pókháló, melylyel legyeket, szúnyogokat, darázsokat, stb. fognak. *Házi pók*, mely házakban, kamarákban, csűrökben lakik. *Keresztes pók*, szabadban szeret tanyázni, s nevét a hátán levő fehér keresztvonalástól kapta. *Madaráspók*, mindenek közt legnagyobb, mely a kis kolibrikat elfogja, s megöli. *Vízi pók*, hasonló a poloskához, színe sötétvörös. *Kaszás pók*, igen hosszú lábakkal, stb.

E bogárnak neve hasonló azon szókhoz, melyek gömbölyűt, dudorút jelentenek, ú. m. *poh*, *pohók*, *pohos*, *pocz*, *poczok*, stb. Valószínű, hogy azt a magyar testének csomódad, pohos alakjáról nevezte el, miért az aránylag vékony lábú, és poczos embert a népnyelv gúnyosan pókhoz hasonlítja. Egyezik vele a szláv *pank*, *pajonk*, *pavúk*, s a testnek dudoru részét jelentő német *Bauch*.

POKA, fn. tt. *póká-t*. A székeleyeknél am. pólya, különösen, a csecsemőket takaró pelenkaféle ruha, rongy, honnan, *pokálni*, am. pólyálni. Alapértelme és gyökhangokra rokon a *pólya*, *bula*, *bulál*, *patyóka*, *patyókál*, továbbá a *pokla*, *poklos* szókhoz, mennyiben burkolásra, betakarásra vonatkoznak. Kriza Jánosnál hosszú *ó*-val: *póka*.

PÓKA, (1) fn. tt. *póká-t*. L. **PULYKA**.

PÓKA, (2), A székeleyeknél Kriza J. szerint am. pólya; a Tájjszótárban rövid *o*-val: *poka*, Gyarmathinál is *pokál* mint ige. Baranyában: vakszem, halánték. Utóbbi értelemben azon rokon gyökhangú szók közé sorozható, melyek dudorodásra vonatkoznak. Hasonló hozzá a dudoru csontot jelentő *boka*. Az első értelemben lehet *bulóka* is.

PÓKA, (3), erd. falu Torda m.; helyr. *Póká-ra*, — *n*, — *ról*.

PÓKAFÁ, falu Szala m.; helyr. — *fá-ra* — *n*, — *ról*.

PÓKAFALVA, erd. f. A. Fehér m.; helyr. — *falvá-ra*, — *n*, — *ról*.

PÓKAKAKAS, (póka-kakas) ösz. fn. I. **PULYKAGUNÁR**.

PÓKAKÉPŰ, (póka-képű) ösz. mn. Vörös, rezes ábrázatu, milyen a pulyka feje.

PÓKA-KERESZTŰR, erd. f. Torda m.; helyr. — *Keresztúr-ba*, — *ban*, — *ból*.

POKÁL, (1), Gyarmathynál am. pólál; lásd: **PÓKÁL**.

POKÁL, (2), fn. tt. *pokál-t*, tb. — *ak*, harm. sz. r. — *ja*. Nagyobbféle díszpohár, másképp: *serleg*, *billi*

kom. A német *Pokal* szóval együtt közvetlenül a francia *bocal*-ból, ez pedig hihetőleg a latin *poculum* vagy némelyek szerint a görög *βανκάλιον*-ból eredett. (*Billikom* is hihetőleg am. *poculum*, azonban figyelmet érdemel a persa *buluk* is).

PÓKÁL, (póka-al) áth. m. *pókál-t*. A székeleyeknél am. pólál, pólyáz (bulókál?) *Bepókálni a gyermeket.* V. ö. PÓKA, (2).

PÓKÁLÁS, (póka-al-ás) fn. tt. *pókálás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. Pólyába takargatás. V. ö. PÓKÁL.

PÓKATELEK, puszta Pozsony m.; helyr. —telek-re, —én, —ről.

PÓKÁZ, (póka-az) áth. m. *pókáz-tam*, —tál, —ott, par. —z. Tréfásan am. jól megvereget, megkókál, megagyal valakit, agyabafőbe ver. Értelménél fogva vagy *kókál* szóból módosult, vagy pedig viszonyban áll a Baranyában divatos, és halántéket jelentő *póka* névvel; V. ö. PÓKA, (2).

PÓKHÁLÓ, (pók-háló) ösz. fn. Finom száalából álló szövet, melyet a pók készít. *Pókhálóba akadt légy, szúnyog, darázs.* Átv. értelemben az igen ritka silány, vékony, gyöngye fonalakból álló szövetet a pókhálóhoz szokás hasonlítani. *Olyan, mint a pókháló.*

PÓKHÁLÓS, (pók-hálás) ösz. mn. Pókhálóval belepelt, befont. *Pókhálás falak, szögletek, bokrok, növények.* Átv. *pókhálás szemek*, am. homályosak, álmosak, megtört fényűek, milyek a haldoklókéi. A növénytanban egymáson keresztül-kasul álló, pókhálóhoz hasonló finom száalából alakult, szöszszel borított szerv, milyen például a *pókhálás bojtortján* (lappa tomentosa) fészke. (Gönczy P.).

PÓKHÁLÓSAN, (pók-hálásan) ih. Pókhálóval befonva, belepve.

PÓKHÁLÓSODIK, (pók-hálásodik) ösz. k. m. *pókhálásod-tam*, —tál, —ott. Belepi a pókháló; pókháló tapad reá. *Az elhagyott, nem tisztogatott ház falai, szögletei bepókhálásodnak.* Átv. pókhálásodik a szem, midőn elhomályosodik, különösen a haldoklónál.

PÓKHÁLÓZ, (pók-hálóz) ösz. áth. Pókhálóval befon; pókhálót akaszt vagy akgat reá.

PÓKKÉR, (pók-kér) ösz. fn. Azon átlátszó, finom, vékony hálóféle hártya, mely az agyvelőt közvetlenül takarja. (Tunica arachnoidea).

POKLA, (pok-ol-a azaz pók-a-al ó?) fn. tt. *poklát*. Az ellő állatoknál ugyanaz, mi a szülő nőszemélyeknél az úgynevezett *más*. *A tehén megette a poklát.* Néhutt: *burok*, Biharban: *bürög*. I. ezt. V. ö. BUROK.

Mivel mint érintők, több vidéken az úgynevezett poklát *burok*-nak is mondják, továbbá, mert a szoros értelmű pokla is holmi bürökféle hártyából, rongyokból áll: ennél fogva rokon a székeleyeknél divatos, és pólyát jelentő *póka* v. *poka* szóhoz, s mint alakja mutatja, hihetőleg a tájdivatos *pókál* (= bu-

lál, bulókál, pólyál, burogat) igének módosult részesülője: *pokoló, pokló, pokla*, miért személyragozva: *poklám, poklád, poklája*, olyan, mint az elavult *bogol, kajol* v. *kajlik, szegel, szugol* igékből: *bogla, kajla, szegle, szugla*, így alakult a *tok* gyökből, s *tokol* törzsből, *toklász*, a gabonaszemnek burka. Tudnivaló, hogy a kárhözottak helyét jelentő *pokol* nem tartozik ide, hanem talán a testet meglepő, betakaró *pokol* (nyavalya), melyből *poklos, poklosság* származtak. V. ö. POKLOS, (1), POKOLVAR.

POKLISA, erd. f. Hunyad m.; helyr. *Poklisára*, —n, —ről.

POKLONDFALVA, erd. f. Csík sz. helyr. —falvá-ra, —n, —ről.

POKLOS, (1), (pok-ol-os) mn. tt. —t v. —at, tb. —ak. Kinek testét az úgynevezett poklosság beleperte. *Poklos kórok. Idvezitőnk sok poklost meggyógyított.* „Ez jámbor asszony az kórokon, legjonkább az poklosokon igön könnyörül vala.“ Góry-cod. V. ö. POKLOSSÁG.

POKLOS, (2), erd. f. Alsó-Fehér m.; helyr. *Poklos-ra*, —on, —ről.

POKLOBETEG, (poklos-beteg) ösz. mn. L. POKLOS.

POKLOSI, faluk Somogy m.; helyr. *Poklosi-ba*, —ban, —ból.

POKLOSÍT, (pok-ol-os-ít) áth. m. *poklosít-ott*, par. —s, htn. —ni v. —ani. Eszközli, hogy valaki poklossá legyen, poklosságot okoz. V. ö. POKLOSSÁG.

POKLOSODIK, (pok-ol-os-od-ik) k. m. *poklosod-tam*, —tál, —ott. Testét azon fakadások, rühes, koszos, hártyák lepik be, melyeket poklosságnak nevezünk. V. ö. POKLOSSÁG.

POKLOSSÁG, (pok-ol-os-ság) fn. tt. *poklosságot*, harm. szr. —a. Hajdan, kivált a keleti tartományokban, nevezetesen a zsidóknál uralkodott bőrbetegség, mely koszféle hártyával az egész testet beleperte. (Lepra). Molnár Albertnél, *pokolvar*, mely azonban ma egyébnemű tüzes kifakadást, bőrbetegséget jelent. Ez öszveállított két szóból világosan kitünik, hogy a *lepra* neve hajdan *pokol* volt, honnan a *poklos, poklosság* származékok, s a *pokol* és *poklosság* között oly különbségi viszony létezik, mint p. a *rüh* és *rühesség*, *kosz* és *koszosság*, *keh* és *kehesség*, stb. között. Azon alapértelemmel fogva, hogy a pokolféle betegség a testet belepi, s mintegy beburkolja, úgy látszik, egy gyökü, és rokon jelentésű a *póka* és *pokla* szókkal. Azonban, minthogy a *pokolvar* némileg az üszöghöz hasonló, miért latinul *carbunculus*, németül *Brandbeule*, továbbá, minthogy Molnár A. szerint *pokolvar* és *poklosság* egy értelemben vétetnek, az sem valószínűtlen, hogy a *poklosság* az egető *pokol* tüzétől átvett jelentésű kifejezés.

POKLOSÚL, **POKLOSUL**, (pokol-os-úl) önh. m. *poklosúl-t*. L. POKLOSODIK.

POKLOSTELEK, falu Bihar m.; helyr. — *telek-re*, — *én*, — *ről*.

POKLOSTELKE, erd. f. Doboka m.; helyr. — *telké-re*, — *n*, — *ről*.

POKLÚL, (pokol-úl) ih. Pokol módra, gonoszúl (Molnár A.). L. POKOL alatt is.

POKLYA, l. POKLA.

POKOL, (1), fn. tt. *pokl-ot*, harm. szr. — *a*. A székelyeknél maiglan divatozó értelemben am. pokolvar, mérges kelés, ölfene, máskép: *pokolszökés*. Molnár A. szerint jelent bélpoklosságot is, honnan *a poklos*, *poklosság* származékok; l. itt alább POKOL, (2).

POKOL, (2), fn. tt. *pokl-ot*, harm. szr. — *a*. 1) Keresztény hittani ért. túlvilági hely, illetőleg állapot, melyben a mennyei bíró által kárhozatra ítélt gonoszok az Isten szemléletétől megfosztva mindörökké szenvednek, kinlódnak, honnan, a szentírás szavai szerint, nincs menekülés, nincs megváltás. *Pokolból nincs szabadulás*. (Km.). *Tágas út a pokol útja*. (Km.). *Tágas a pokol útja*. (Km.). *Mindenünnen visz út a pokolba*. (Km.). *Pokolban kotlották, világra költötték*. (Km.). *Pokolban is megesis egyszer a vásár, vagy az ünnep* (km.) azaz mindenkire mosolyog egyszer a szerencse. *Pokolba sem veszik be* (km.), azaz fogatlan, mert ott „fogak csikorgatása” leszen. A katolika egyház tanítása szerint különbözik tőle a *purgatorium*, mely *pokol tornácának* is nevezetik, hol a megholtak lelkei csak ideiglen szenvednek, míg bűneikért, melyek örök kárhozatot nem érdemlenek, az Isten igazságának eleget nem tettek. 2) Elterjedt, köz képes fogalom szerint, túlvilági hely, hol a kárhozottak lelkeit az ördögök kinozzák, gyötrik, különösen örök tűzben égetik. Innen a pokol a testi lelki kínok netovábbját jelenti. Már a régi Halotti beszédben is eléjön: „És szabadócsa v. szabadóha (irva : *zoboduha*) öt ördög il-det'ítöl és pokol (irva : *pucl*) kintat'jától.” Közön-séges szólásmódok : *Ég, mint a pokol*. *Életem való-ságos pokol*. *Menj pokolba*. *Pokol vegyen be*. *Pokolra-való gazember*. *Igyál torok, nincs pokol*. *Pokol ország-ából való*. *Pokol gyehennéja*. *A torok kis pokol*. *Pokol a béle*. Régiesen annyi is mint rosz, gonosz. *Pokol htr.* (Kresznericsnél). „Mi sem nekik sem egyebeknek pokol példát nem akarunk adnia (így), hanem úgy szolgálnia mint jámborok. Levél 1542-ből (Szalay Ágoston 400 m. l.). Innen *poklúl* am. gonoszúl. „Poklúl járának az szegény cigányok” Intő ének 1550-ből. (Thaly K. gyűjt.). *Nincs poklabb a hazug embernél*. (Pesti meséi).

Egyeznek vele a szláv nyelvekben : *poklo*, *pieklo*, *peklo* stb. talán *pecsjem* (= sütök), különösen orosz *peka*, lengyel *piece* szóktól; a német *backen* törzse (back) is egyezik a „pokol” *pok* törzsével. Figyelmet érdemel a malaji nyelvben *pukol*, mely am. üt, kinez, vagy ütés, kinezás.

POKOL, (3), falu Vas m.; helyr. *Pokol-ba*, — *ban*, — *ból*.

POKOLA, falu Bihar m.; helyr. *Pokolá-ra*, — *n*, — *ról*.

POKOLBELI, (pokol-beli) ösz. mn. Pokolban lakó, ott levő; ahhoz hasonló. *Pokolbeli sátán, ördög*. *Pokolbeli kínok*.

POKOLBIRÓ, (pokol-biró) ösz. fn. A régi hellenek, és rómaiak mythosza szerint három személy (Minos, Aeacus és Rhadamathus), kik a megholtak lelkeit bíróképen ítélték, és vagy pokolba vagy elysiumba utasították.

POKOLBOGÁR, (pokol-bogár) ösz. fn. Fonal-dad kis bogár éjszaki Svédországban, melynek csí-pese igen nagy kínokat okoz. (Furia infernalis.)

POKOLFAJ, POKOLFAJZAT, (pokol-faj v. —fajzat) ösz. fn. Átv. ért. istentelen gonosz, ki a pokolbeli ördöghöz hasonló, ördög ágyából szakadt.

POKOLFENÉK, (pokol-fenek) ösz. fn. Képes kifejezéssel am. a pokolnak legmélyebb része; mély-séges pokol, mint a legnagyobb kínok tanyája.

POKOLFOLYAM, (pokol-folyam) ösz. fn. A régiek mythosza szerint túlvilági folyam, melyen a holtak árnyékait Charon nevü hajós átszállította. (Styx.)

POKOLGÉP, (pokol-gép) ösz. fn. Öldöklő gé-pezet, mely löporral megtöltetvén, egyszerre több nyilasokon szórja magából a gyilkos golyókat és egyéb szereket.

POKOLISTEN, (pokol-isten) ösz. fn. A régi hellenek és rómaiak alvilági istene. (Pluto).

POKOLKÍN, (pokol-kín) ösz. fn. Kín, melyet a pokolra kárhozott gonoszok szenvednek. Átv. ért. igen gyötrő, égető kín. *Pokolkínokat kellett kiál-lanom*.

POKOLKŐ, (pokol-kő) ösz. fn. Égető szer a sebészeknél, t. i. választóvízben (salétromsavban) feloldott ezüst (salétromsavas ezüstleoldat), melyet sebészi cézúra porcellán csészében megolvasz-tanak addig, míg felületén többé nem habzik, mire azután orrmákba öntik, s ezebből vékony tollvastag-sággal bíró rudaeszkákként kerülnek ki. Ha ezzel bizonyos testrészeket (a testen támadt némely kinö-véseket, vad húst stb.) bedörzsölnek, azok azonnal fejeér szint vevén fel elhálnak. Ha valamely részt világosság ér, ez kevés időre megfeketedik.

POKOLL, pusztá Abauj m.; helyr. *Pokoll-ba*, — *ban*, — *ból*.

POKOLPOZDORJA, (pokol-pozdorja) ösz. fn. Átv. ért. Istentől elrugaskodott semmirekellő gon-sz, akasztófa czimere, ki megérdemli, hogy poz-dorja gyanánt a pokolban égjen.

POKOLRAVALÓ, (pokolra-való) ösz. mn. és fn. A szidó kifejezések egyike, s am. javithatatlan gonosz, átkozott, ki megérdemli, hogy pokolba jusson.

POKOLSZÖKÉS, (pokol-szökés) l. POKOL-VAR.

POKOLTOROK, (pokol-torok) ősz. fn. Képes kifejezéssel, azon nyílás, mely a pokolba vezet, vagy az egész pokolnak öble.

POKOLTŰZ, (pokol-tűz) ősz. fn. Tűz, (akár tulajdon, akár képes értelemben), mely a pokolban ég. *Pokoltűzre kárhoztatott gonoszok.* Átv. igen nagyon fűtő, égető tűz.

POKOLVAR, (pokol-var) ősz. fn. Veszélyes nemű mérges, tüzes kelés, kemény daganat az emberi testen, máskép: *ölfene, pokolszűkés.* (Carbunculus.)

POKOLVARAS, (pokol-varas) ősz. fn. Kinek testén pokolvar van, pokolvartól lepett. *Pokolvaras kórok.*

POKOLVARFŰ, (pokol-var-fű) l. POKOLVARLIBATOPP.

POKOLVARLIBATOPP, (pokol-var-liba-topp) ősz. fn. Növényfaj a libatoppok neméből; levelei szívformák, szögletesek, hat—tíz nagy fogakra kinyargatva; fűrtel elágazók, leveletlenek. Ha a paret közé szedik, s a sertéseknek és tehéneknek adják, azok tőle megdöglenek. (Chenopodium hybridum.). Köznépi nyelven: *pokolvarfű.*

PÓKOS, (pók-os) mn. tt. *pókos-t* v. —at, tb. —ak. 1) Ahol vagy amin pók nevű bogarak tanyáznak. *Pókos kamara, szugoly.* 2) Amin pók nevű esomó, kinövés van. *Pókos lábú ló.* Máskép: *inpókos, hinpókos.* V. ö. PÓK.

PÓKOSAN, (pók-os-an) ih. Pókos állapotban. Pók nevű kinövés. V. ö. PÓKOS.

POKRÉSZELO, (pok-reszelő) ősz. fn. Lakatosok, kovácsok reszelője, melylyel a csavaros szeg fejét vágják be. E szóban a *pok* gömbölyüféle csomót jelent, s egy értelmű a ló lábán támadni szokott *pok* v. *pók*, továbbá a *boka* nevű csomóval. V. ö. POK és BOG.

POKRÓCZ, fn. tt. *pokróc-ot*, harm. szr. —a v. —cza. 1) Szoros ért. goromba szőrből kötött, vagy szőtt, vagy csapóban kallott bozontos, gubancos posztóféle kelme. *Lóterítő pokróc. Goromba, mint a pokróc.* 2) Szélesb ért. hasonlónemű szövet más finomabb anyagnak, pl. gyapjunak, selyemnek kőczszázból. *Gyapju pokróc, selyem pokróc. Ágyterítő pokróc. Addig nyujtózzál meddig a pokróc ér.* (Km.). *Rövidebb a pokróc mint az ágy.* (Km.). *Alá terítették a vizes pokrócot* (km.), mint az alvajáró ágya elé szokták, hogy kórál mából fölédredjen s másokat se ijesszen.

Ha e szóban alapfogalmul a takarást, burkolást vesszük; úgy gyöke *pok* azon szók osztályába tartozik, melyek burkot, pólyát jelentenek, melyenek a székely *póka* v. *poka*, *pokla*. Elemezve volna: *poklóc*, a *pokol* v. *póktál* (burkol, takar) törzsöktől, honnan lett: *pokoló*, *pokló*, végre a kiesző, és olcsárló *ocz* képzővel *poklóc*, mint: *vadócz*, *abajdócz*, *darócz*, *martalócz*. Egyébiránt Gyarmathi szerint esehül *pokliczka* (l-hanggal) és *pokrovecz*, szerbül: *pokrovac*, oroszul: *pokrov, pokrivalo* stb.

POKRÓCZCSINÁLÓ, (pokróc-csináló) ősz. fn. Csapó, ki pokrócokat kall, csinál.

POKRÓCZOS, (pokróc-os) mn. tt. *pokróc-os-t* v. —at, tb. —ak. Pokrőczczal ellátott, betakart, megrakott. *Pokrőczos lovak; pokrőczos bolt.* Mint fn. tárgyesete: *pokrőczos-t*, többese —ok, s jelent pokrőczcsinálót. Átv. ért. mondják durva, goromba magaviseletű, nyers modoru emberről.

PÓKSZÖVET, (pók-szövet) ősz. fn. l. PÓKHÁLÓ. Néha am. patyolat.

POKUD, pusztá Tolna m.; helyr. —*Pokud-ra*, —on, —ról.

POLA, falu Szala m.; helyr. *Pold-ra*, —n, —ról.

PÓLA, (1); (pól-a) l. PÓLYA.

PÓLA, (2), női kn. tt. *Póla-t*. L. POLCSI.

PÓLAFŰ, (póla-fű) l. PÓLÉTARORJA.

PÓLAJ, fn. tt. *pólaj-t*, tb. —ok, l. PÓLÉ.

PÓLÁK, l. POLYÁK.

PÓLÁL, (pól-a-al) áth. m. *pólál-t*. L. PÓLYÁZ.

POLANICZ, falu Vas m.; helyr. *Polanicz-on*, —ra, —ról.

POLÁNY, falu Somogy, MAGYAR—, NÉMET—, Veszprém, SORKI—, Vas m.; helyr. *Polány-ba*, —ban, —ból.

PÓLÁZ, l. PÓLYÁZ.

POLCSA, fn. tt. *polcsá-t*. A háromhímese seregéből és háromanyások rendjéből való növény-nem; csészéje öt levelű; bokrétája öt szirmu, szirmai aprók, tojásdadok; tokja egy rekeszű, három kopácsu, sok magvu. (Polycarpon.)

POLCSI, női, kicsiny. kn. tt. *Polcsi-t*, tb. —k. Máskép: *Póli, Pólika*, Apollonia. V. ö. APÁLIN.

POLCZ, fn. tt. *polcz-ot*, harm. szr. —a. 1) Fekirányos helyzetben az épület falára akasztott, vagy szegezett deszkamű, mely arra való, hogy holmit rá rakjanak, milyen a konyhai polcz, melyen edényeket tartanak. 2) Hasonló czéliből csinált emelvény, fokozat, pl. polcz az íróasztalon, szekrényben, melyre a könyveket, s holmikat állítják; polcz a kemence mellett, mely máskép: *pólezik*, *póczik*. 3) Átv. erkölcsi, vagy polgári fokozat, bizonyos magasságu rang. *Felkapott a polczra. Mindegyik nagyobb polczra sohajtozik. Nem ástitok magas polczra. Nem tetszik neki az alsó polcz.*

Egyezik vele a német *Pult* v. *Pulpet*, melyek Adelung szerint a latin *pulpitum*-ból származtak. Dankovszky szerint román és szláv nyelven: *policz*, *policza*.

POLCZÁCSOLAT, (polcz-ácsolat) ősz. fn. Általán, polcz gyanánt szolgáló ácsmunka; különösen, a bányákban, aknáknban azon gerendák, melyek a boltozatoknak támaszul, tartalékul, s mintegy polczul szolgálnak.

POLCZCZÖLÖP, (polcz-czölöp) ősz. fn. Polczul szolgáló czölöp, p. a bányákban, vagy a hidak alatt.

POLCZOL, (polecz-ol) áth. m. *polecz-ol-t*. Poleczal ellát. *Poleczolni a konyhát*. Továbbá, támaszféle czölöpöt állít. *Poleczolni a bányák, aknák boltozatait*. V. ö. POLCZ.

POLCZOLÁS, (polecz-ol-ás) fn. tt. *poleczolás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. Cselekvés midőn vki polezol.

POLCZOLAT, (polecz-ol-at) fn. tt. *poleczolat-ot*, harm. sz. r. —ja. Polezolt valami, polezmű.

POLCZPALLÓ, (polecz-palló) ösz. fn. Czölöpökre, ducekra rakott palló, mely a járókelőknek polezul szolgál.

PÓLÉ, fn. tt. *pólé-t*, tb. —k. Növényfaj közneve a tarorják neméből; szára heverő; levelei láncsásak, tompák, csipkésék, szegettszélűk, nyeletlenek; virággombjai gömbölyüdedek, kocsányosak; máskép szintén köznyelven: *hegyi pólé*, Páriz-Pápai-nál: *csombor, putnokfü*, növényntani névvel: *pólé tarorja*. (Teucrium polium.). Van *vízi pólé* is; lásd: PÓLÉSZIGORÁLL. A dán és német *Poley*, angol *poly*, cseh *poleg*, olasz *puleggio* szókkal együtt a latin *pulagium* szóból, ez pedig *pulex* (= bolha) szóból származott, mivel már a régiek a balha ellen használták. (Adelung).

PÓLÉJ, fn. tt. *póléj-t*, tb. —ok. L. PÓLÉ.

PÓLÉSZIGORÁLL, (pólé-szigoráll) ösz. fn. Növényfaj a szigorállak neméből, virágai oldalfürtökben a levéltövekről; nyezetlen levelei láncsásak, vagy tojásdadok, hegyesek, alig fűrészesek; virága színe sötétkékekkel erezett világos kék. (Veronica anagallis). Terem vizenyős helyeken, honnan közneven: *vízi pólé*-nak hívják; szintén *vízi pólé* a közneve a *deréce pólé* (veronica beccabunga) növényntani nevű fajnak is, mely hasonlóképp források, patakok és mocsároknak tenyészik.

PÓLÉTARORJA, (pólé-tarorja) ösz. fn. lásd: PÓLÉ.

POLGÁR, (1), fn. tt. *polgár-t*, tb. —ok, harm. szr. —a v. —ja. Köznepiesen: *pógár*. 1) Legszélesb ért. minden ember, ki bizonyos államnak, vagy is, közigazgatás alatt egyesült társadalomnak tagja, különböztetésül a vad állapotban egymástól függetlenül élő emberektől. Ez értelemben az úr, és jobbágy, a nemes és paraszt, a pap és a katona az illető országnak, hazának polgárai. 2) Szűkebb ért. akár-mily városnak lakosa. *Szabad városok, mezővárosok polgárai*. 3) Még szűkebb ért. különös szabadalmakkal, és kiváltságokkal felruházott város lakosa, ki az illető testületnek tagjává be van avatva, s bizonyos szabadalmakkal él. Ilyenek voltak a régi magyar alkotmány rendszerében a szabad kir. városok polgárai. 4) Túl a Dunán *polgárok* v. *pógárok*-nak nevezik magukat a parasztemberek. *Én csak szegény pógár ember vagyok*. Továbbá több vidéken, különösen Mátyusföldön, s a tiszai vidékeken am. kisbíró, vagy is az öregbíró segéde, és parancsai végrehajtója.

A magyar 'polgár', a német *Bürger*-ből jött át nyelvünkbe és itt már századok óta honos. A magyar

hangokhoz közelebb svédül: *borgare*, illírül: *purgar*, és románul: *porgario*. Szabó Elek szerint Hindostánban az elüljáró, *polligár* nevet visel (Tájszó-tár). Régibb magyar iratokban eléjön *palogár* alakban is.

POLGÁR, (2), mváros Szabolcs m.; helyr. *Polgár-ra*, —on, —ról.

POLGÁRASSZONY, (polgár-asszony) ösz. fn. Polgárok osztályába tartozó asszony; máskép: polgárnő.

POLGÁRBARÁT, (polgár-barát) ösz. fn. Ki a polgári osztályt különösen kedveli, s annak tagjaival társalogni szeret; kinek a polgári intézmények tetszenek.

POLGÁRDI, falu Fehér, pusztja Pest m.; helyr. *Polgárdi-ba*, —ban, —ból.

POLGÁRDIJ, (polgár-dij) ösz. fn. Díj, melyet valaki fizet, midőn valamely község, illetőleg város polgárai közé fölvetetik.

POLGÁREGYÉN, (polgár-egyén) ösz. fn. Egyén a polgári rendből vagy polgárok osztályából.

POLGÁREMBÉR, (polgár-embér) ösz. fn. A polgárok osztályából való ember. Ily öszvetételek: *úri ember, főember, nemesember, parasztember, gazdaember, mesterember*, stb. V. ö. POLGÁR.

POLGÁRERÉNY, (polgár-erény) ösz. fn. Erény, mely a polgári kötelességek teljesítésében áll, mely a haza boldogságát előmozdítani törekszik. Itt a polgár legszélesb értelemben vették. V. ö. POLGÁR.

POLGÁRESKÜ, (polgár-eskü) ösz. fn. Eskü, mely által a szorosb, vagy szélesb értelemben vett polgár fogadást teszen, hogy illető kötelességeit híven teljesíteni fogja. V. ö. POLGÁR.

POLGÁRFI, (polgár-fi) ösz. fn. 1) L. POLGÁREMBER. 2) A 'katona' szónak ellentéte.

POLGÁRHÁBORÚ v. —HÁBORU, (polgárháború) ösz. fn. Belháború, mely valamely országban, álladalomban az egymással meghasonlott polgárok között dühöng.

POLGÁRHAD, (polgár-had) ösz. fn. Polgárokból álló s hadi módon szervezett nemzeti örféle sereg; máskép: *polgárkatonaság*.

POLGÁRHARCZ, (polgár-harcz) l. POLGÁRHÁBORÚ.

POLGÁRHÁZ, (polgár-ház) ösz. fn. 1) Szorosb ért. vett polgárnak lakháza, különböztetésül más osztálybeliek, p. nemesek, parasztek házaitól. 2) Átv. polgári család. *Polgárházból származott ember. Polgárházból venni feleséget*.

POLGÁRHÖLGY, (polgár-hölgy) l. POLGÁRNŐ.

POLGÁRI, (polgár-i) mn. tt. *polgári-t*, tb. —ak. A mindenféle értelmű polgárok viszonyaira vonatkozó, azokat illető. 1) Városi lakosokra vonatkozó. *Polgári műveltség, életmód, foglalatosság, kötelesség*. 2) Mennyire a polgárok az egyházi és katonai osztályoktól különböznek. *Polgári rend, öltözet*

v. *viselet. Polgári házasság. Polgári tisztviselők, törvények. Polgári ünnep.* Széles értelemben az állam polgárait érdeklő. *Polgári jogok.* „Akarjuk, hogy a polgári jogok teljes élvezetére nézve sem vallás, sem nemzetiség a hon polgárai között különbséget ne tegyen.“ Deák F. 1861-ben. V. ö. POLGÁR.

POLGÁRILAG, (polgár-i-lag) ih. Polgári módon; úgy, mint a polgároknál szokás. *Polgárilag élni, öltözködni.* V. ö. POLGÁR.

POLGÁRISÁG, (polgár-i-ság) fn. tt. *polgáriságot*, harm. szr. — a. Polgári mineiőség, tulajdonosság, mennyiben a műveltség bizonyos fokára vonatkozik.

POLGÁRISÍT, (polgár-i-s-ít) l. POLGÁRÍT.

POLGÁRISÚL, (polgár-i-s-úl) önh. m. *polgárisúl-t.* L. POLGÁROSODIK.

POLGÁRÍT, (polgár-ít) áth. m. *polgárít-ott*, par. — s, htn. — ni v. — ani. 1) A polgárok községének tagjává tesz valakit. 2) Átv. műveltebb erkölcsüvé, szokásává tesz.

POLGÁRÍTÁS, POLGÁRÍTÁS, (polgár-ít ás) fn. tt. *polgárítás-t*, tb. — ok, harm. szr. — a. Cselekvés, mely által polgárítanak valakit. V. ö. POLGÁRÍT.

POLGÁRJOG, (polgár-jog) ösz. fn. 1) Azon jogok öszvege, melyek a szűkebb értelemben vett polgárok osztályát illetik. *Valamely városban polgárjogot nyerni. Polgárjoggal megtisztelni valakit. Polgárjognál fogva bizonyos városban mesterséget üzni.* 2) Szélesb ért. mindazon jogok öszvege, melyekkel valamely állodalom lakosai, mint olyanok, élnek, vagy élhetnek.

POLGÁRKAPITÁNY, (polgár-kapitány) ösz. fn. A fegyveres polgárkatonaságnak kapitányi rangon levő tiszte. V. ö. KAPITÁNY.

POLGÁRKATONA, (polgár-katona) ösz. fn. Polgár, ki rendkívül, a hazának bizonyos szükségsein ideiglenes katonai szolgálatot tesz.

POLGÁRKATONASÁG, (polgár-katonaság) ösz. fn. Polgárkatonákból álló nemzeti ör- vagy hadsereg.

POLGÁRKORONA, (polgár-korona) ösz. fn. A régi romaiaknál, gesztenyegalyból fűzött koszoru, melylyel oly személyt díszítettek, ki valamely római polgár életét megmentette, vagy őt a fogságból kiszabadította.

POLGÁRKÖNYV, (polgár-könyv) ösz. fn. Községi könyv, melyben az illető város polgárainak nevei följegyzévek.

POLGÁRLEÁNY, (polgár-leány) ösz. fn. A szűkebb értelemben vett polgárok osztályából való leány, különböztetésül a *nemes, paraszt* leánytól. V. ö. POLGÁR.

POLGÁRLEVÉL, (polgár-levél) ösz. fn. Oklevél, melynél fogva valamely város valakit polgárjoggal tisztel meg. Hajózási nyelven az illető hatóság által, melynek kebelében vagy oltalma alatt valamely hajó épült, ennek nemzetiségét vagy lobo-

gójogát igazolólag kiadatni szokott okmány. (Baubrief. Kenessey A.).

POLGÁRMESTER, (polgár-mester) ösz. fn. A városi tisztviselők legfőbbike; máskép: polgárnagy.

POLGÁRNAGY, (polgár-nagy) l. POLGÁRMESTER.

POLGÁRNÉ, (polgár-neje) ösz. fn. Polgárember neje, felesége. Különbözik: *polgárnő*; l. ezt.

POLGÁRNÉP, (polgár-nép) ösz. fn. Nép, melyet a városi polgárok közönsége képez. Különbözik: *nemesnép, pórnép.*

POLGÁRNŐ, (polgár-nő) ösz. fn. A szűkebb értelmű városi polgárok osztályából való nőszemély. Ily öszvetételek a magok nemében: *grófnő, nemesnő, úrnő, parasztnő.* Különbözik tőle *polgárné* azaz polgár (ember) neje.

POLGÁRODIK, (polgár-od-ik) l. POLGÁROSODIK.

POLGÁROS, (polgár-os) mn. tt. *polgáros-t* v. — at, tb. — ak. 1) Szűkebb értelmű városi polgárokkal bíró. 2) A polgároknál divatos, szokásos. *Polgáros erkölcs, viselet, életmód.* Különbségi viszonyban állanak vele: *papos, katonás, uras, parasztos.* 3) Szélesb ért. mint a *polgárosít, polgárosodik* szók törzsöke, am. az állodalmi társas élet műveltségében kisebb-nagyobb fokig részes.

POLGÁROSÍT, POLGÁROSIT, (polgár-os-ít) áth. m. *polgárosít-ott*, par. — s, htn. — ni v. — ani. A széles értelemben vett polgári társaság erkölcsire, szokásaira, életmódjára képez, szoktat. *A vad népeket, a kóbor cigányokat polgárosítani.* Különösen, a szelidebb, finomabb társas élet, és műveltség bizonyos fokára juttat.

POLGÁROSÍTÁS, POLGÁROSITÁS, (polgár-os-ít-ás) fn. tt. *polgárosítás-t*, tb. — ok, harm. szr. — a. Cselekvés, illetőleg művelés, finomítás, mely által valakit polgárosítanak. V. ö. POLGÁROSÍT.

POLGÁROSODÁS, (polgár-os-od-ás) fn. tt. *polgárosodás-t*, tb. — ok, harm. szr. — a. Átalakulás a vadon, kóborul, elszórva élt népek, családok életében, midőn szorosabb társas viszonyba, s úgynevezett polgári szerkezetbe lépnek. Szorosb ért. előhaladás a finomabb társas életben, és műveltségben.

POLGÁROSODIK, (polgár-os-od-ik) k. m. *polgárosod-tam, — tál, — ott.* Fokoként a széles értelmű polgári élet szerkezetét, szokásait, életmódját, továbbá műveltségét fölveszi, és gyakorolja.

POLGÁRŐRIZET, (polgár-örizet) ösz. fn. Őri szolgálat, melyet a polgárok, különösen a polgárkatonák bizonyos körülményekben tesznek, vagy tenni kötelesek. *A rendes katonaság kivonulása után polgárörizetre bízni a várost.*

POLGÁRREND, (polgár-rend) ösz. fn. 1) A szűkebb értelmű, azaz városi polgárok rende, mint az állodalom lakosainak egyik különös osztálya, különböztetésül az *egyházi, fő, nemesi* rendektől. 2) Szélesb ért. a fejedelem irányában valamennyi tagjai az illető álladalomnak.

POLGÁRSÁG, (polgár-ság) fn. tt. *polgárság-ot*, harm. szr. —a. 1) Társadalmi állapot, melyben valaki, mint annak tagja részesül és létezik. 2) Szorosb ért. tagság bizonyos város polgárainak községében. 3) Bizonyos álldalom, vagy község polgárainak öszvesége, egyeteme.

POLGÁRTÁRS, (polgár-társ) ösz. fn. Szélesb értelemben aki velünk együtt ugyanazon országnak, szorosb értelemben ugyanazon városnak lakója. Már Pázmánál is eléjön (Pred. 749. l.). „Valami jó, diszes, dicséretes történt igazgatásom idejében, az mind közös azon polgártársaimmal, kik velem munkálkodtak.“ B. Orczy Lőrincz búcsu-beszéde Abaújvárm. rendeitől 1784-ben. „Nem azért gyültünk pedig itten össze, hogy a hasznos szabadságot korlátoljuk, hanem azért hogy a szabadságot terjesztve, védve és erősítve polgártársainkat boldogítsuk.“ Deák F. az 1835-iki országgyűlésen az örök váltság tárgyában.

POLGÁRÚL, (polgár-úl) önh. m. *polgárúl-t*.
L. POLGÁROSODIK.

POLGÁRZAT, (polgár-oz-at) fn. tt. *polgárzat-ot*, harm. szr. —a v. —ja. **L. ÁLLAM.**

POLGÁRZATI, (polgár-oz-at-i) mn. tt. *polgárzati-t*, tb. —ak. **L. ÁLLAMI.**

PÓLI, női kn. tt. *Póli-t*. Apollonia, Apalin.

POLIÁNT, fn. tt. *poliánt-ot*, harm. szr. —ja. A hathímesek seregébe és egyanyások rendjébe tartozó nővényem; eszéje nincs; bokkrétája tölcséres, kevéssé görbe nyaku; magzata a bokkréta agyában; tokja három rekeszü; magvai laposak. (Polyanthes). Görög nevének jelentése : sok virágu. Faja a *tubarózsapoliánt*, köznyelven csak *tubarózsza*.

PÓLICZ, l. **PÓLING.**

POLICZIA, fn. tt. *policzia-t*. Azonos a görög latin *politia* szóval, melynek jelentése : államigazgatás. **L. RENDŐRSÉG.**

PÓLING, fn. tt. *póling-ot*, harm. szr. —ja. A szalonkák neme alá tartozó, görbe csőrü madárfaj. Nevét hasonló hangjától kapta. (Scolopax arquata. L.).

POLITIKA, fn. tt. *politika-t*. A görög *πόλις* szótól származik, mely am. város és állam; honnan jelentései : államtan, államtudomány, államszervezet tudománya vagy mestersége (scientia v. ars politica). **L. ORSZÁGÁSZAT.**

POLITIKAI, (politika-i) mn. tt. *politikai-t*, tb. —ak. Politikát illető, arra vonatkozó.

POLITIKUS, fn. tt. *politikus-t*, tb. —ok. Politikával foglalkodó. Néha gúnyos értelemben am. okos ravasz.

POLITIZÁL, önh. m. *politizál-t*. Politikáról, politikai dolgokról beszél vagy ír. *Nálunk sokan politizálnak. Boros, vagy sörös kancsó mellett politizálni.* V. ö. **POLITIKA.**

POLOM, faluk Gömör és Sáros m.; helyr. *Polum-ba*, —ban, —ból.

POLONA, falu Vas m.; helyr. *Poloná-ra*, —n, —ról.

AKAD. NAGY SZÓTÁR V. KÖT.

POLOSKA, fn. tt. *poloska-t*. Szűkebb ért. az ágyak, bútorok, lakszobák falainak rései között tenyészni, és lappangni szerető, vörös színű, lapos testű féregnem. (Cymex lectularius). Kellemetlen szaga miatt máskép : *büdösféreg*, hangváltozattal pedig : *palaczká, palaczkféreg*. Szélesb ért. nagy kiterjedésű féregnemzetség, melynek némely fajai tarkák, pettyesek, s rendszeren lapos testűek, és leginkább nedves helyeken, rohadt fákban, ganajban stb. tenyésznek.

Valószínű, hogy e szónak eredeti alakja *palaczká*, s ugyanazon gyökből eredt, melyből a lapos edényt jelentő *palaczk*, s gyöke a megfordított *lap*, mintha volna : *lapaczká, laposka*. Hasonló fogalmi rokonság látszik lenni a szláv *plastyicza*, (csehül Dankovszky szerint : *ploszka* (palaczká), és *plochí* (lapos) között. V. ö. **LAP, LAPÁ CZ, PALA**. Gyökben és ennek alapértelmében rokonok a latin : *planus, planities, palma* stb. a német : *platt, flach, Flache* stb. Büdös szagánál fogva származtatható *pállott* azaz *párlott* szótól is.

POLOSKÁS, (pol-os-ka-as) mn. tt. *poloskás-t*, v. —at, tb. —ak. Miben poloskák tenyésznek. *Poloskás ágy, bútorok, falak.* V. ö. **POLOSKA.**

POLOZSNA, fn. tt. *polozsna-t*. Ép, vagy leginkább romlott záptojás, melyet a tyúk fészkeben hagynak, vagy bele tesznek, hogy oda járjon tojni; máskép : *csaltojás*. Dankovszky szerint illír nyelven *polozsek*.

Értelemre és gyökhangra egyezik vele a szerb *polog*, melyből *polozsár* am. polozsna-lapó. Eredetét a szláv nyelvből úgy fejthetni meg, hogy *polozsiti* am. letenni, alátenni, s a polozsna nem egyéb, mint tyúk alá, vagy fészekbe letett tojás. Idegen származatára látszik mutatni azon körülmény is, hogy táj-szokások szerint sokfélekép változik : *pallas, palozsna, palos, polozs, polozna, palizsna, polozsna, porozsnyak* stb. Azonban, ha a magyar *pállik, pállott, pállottas* szók törzsét (páll) figyelembe vesszük, (mint 'poloska' szónál is) szintén nem alap nélkül okoskodhatunk magyar eredetere : *pállós, pállósna, pállósna*, mintegy pállott, büzhödött, romlott valami.

POLOZSNAK, fn. tt. *polozsna-ot*. **L. POLOZSNA.**

POLTÁR, falu Nógrád m.; helyr. *Poltár-ra*, —on, —ról.

POLTRA, **POLTURA**, (a szláv *pól* (fél), és *tura* v. *turák* elemekből) fn. tt. *polturá-t, poltrá-t*. Divatból rég kiment pénznem, mely másfél krajczár, azaz fél garas értékű volt.

POLTRÁS, **POLTURÁS**, (poltura-as) mn. tt. *polturás-t* v. —at, tb. —ak. Ami egy polturát ér. *Hánykolódik, mint polturás malacz a garasos kötélben.* (Km.).

POLY v. **PÓLY**, gyöke *pólya, polyva* szók-nak; **L. PÓLYA.**

PÓLYA, (póly-a) fn. tt. *pólyá-t*. Szűkebb ért. szalagalaku hosszukás ruhadarab, melybe a kis

gyermeket burogatják, vagy a bölcsőbe lekötik, továbbá, mindennemű, a kisedet takaró ruha. „És szülé az ő első-szülött fiát, és bétakará ötet pólyákba.“ (Luk. II. 7. Káldi). Ez értelemben rokon hozzá *pelenka*. Szélesb. ért. akármiféle, különösen szenvedő tagokat burogató ruha. *Pólyába takarni, pólyával öszveszorítani a kifezamadott kart, lábszárt.*

E szóban a takarás, beburkolás alapfogalma rejlik, s gyöke *póly* v. *pól* rokon *bula, bulál, buláz, bulázó*, továbbá a gabnaszemet takaró, burkoló *polyva* szók gyökéhez. Ide tartozik a *burok, borogat, burkol*. Alaphangban és értelemben egyezik vele a latin *volvo*, és származékai: *volucrum, volumen* stb.

PÓLYADAL, (pólya-dal) ösz. fn. Dal, melylyel a dajkák a bepólyázott, s bölcsőben vagy karokon ringatott kisedet altatják, csigatják stb.

PÓLYÁK, fn. tt. *polyák-ot*. Lengyel nyelven: *polak, polany*, am. lengyel lovag vagy nemes. A magyarban általában lengyelt jelent.

PÓLYÁL, (pólya-al) áth. m. *pólyál-t*. L. PÓLYÁZ

PÓLYÁLÁS, (pólya-al-ás) fn. tt. *pólyálás-t*, tb. —ok. I. PÓLYÁZÁS.

PÓLYÁN, erd. faluk Kézdi és Aranyos sz. LELESZ—, falu Zemplén m.; helyr. *Polyán-ba, —ban, —ból*.

PÓLYÁNA, erd. faluk A. Fehér és Hunyad m.; és Szerdahely sz. KABOLYA—, LIPCSE—, SAJÓ—, SZINEVÉR—, Máramaros, KRAJNA—, Sáros m.; helyr. *Polyánd-ra, —n, —ról*.

PÓLYÁNKA, falu Bereg m.; máskép: LENGYELFALVA, Abauj, ALSÓ—, FELSŐ—, SÁROS, SZÉCS—, Zemplén m.; helyr. *Polyánkára, —n, —ról*.

PÓLYARUHA, (pólya-ruha) ösz. fn. Általán mindenféle ruhadarab, melyet pólya gyanánt használnak, pl. széles szalagalaku, úgynevezett pelenka stb.

PÓLYÁS, (pólya-as) mn. tt. *pólyás-t* v. —at, tb. —ak. Pólyába takart, pólyával ellátott. *Pólyás lábszárak, pólyás bölcső*. V. ö. PÓLYA.

PÓLYÁSAN, (pólya-as-an) ih. Pólyával takartan vagy burkoltan, pólyával ellátva.

PÓLYÁZ, (pólya-az) áth. m. *pólyáz-tam, —tál, —ott, par. —z*. Pólyába takargat, pólyával beköt, öszveszorít. *A most szülött, s megfürösztött kisedet pólyázza a bába. Pólyázni a kifezamadott, vagy eltörött kart, lábszárt.*

PÓLYÁZÁS, (pólya-az-ás) fn. tt. *pólyázás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által valakit vagy valamit pólyába takarnak, pólyával megkötnek. V. ö. PÓLYA.

POLYH, gyöke *polyhos, polyhosodik*, stb. szók-nak. Hangváltozattal hasonlók: *bolyh* és *molyh*, továbbá *pélyh*.

POLYHOS, (1), (polyh-os) mn. tt. *polyhos-t*, v. —at, tb. —ak. I. BOLYHOS, MOLYHOS.

POLYHOS, (2), (polyh-os) fn. tt. *polyhos-t*, tb. —ok. Szőlő neme, melyet a Hegyalja vidékén a köznép bőven termeszt, de valamint íze, úgy bora is rosz és hamar megpenészedik. Alakja mutatja, hogy eredetileg melléknév, és a törzsöke az elavult *polyh*, melyhez rokon a penészt jelentő *pilis*.

POLYHOSODIK, (polyh-os-od-ik) k. m. *polyhosod-tam, —tál, —ott*. Polyhossá lesz.

PÓLYI, falu Abauj m.; helyr. *Pólyi-ba, —ban, —ból*.

POLYVA, fn. tt. *polyvát*. Általán a füvek, különösen gabonaneműek magvait takaró burok, mely cséplés, nyomtatás, ütésverés, dörzsölés stb. által a magról lehull. *Búza-, rozs-, árpa-, zab-, széna-, majoránapolyva. Szórás, rostálás, peelés által polyvától megtisztítani a gabonát. A polyvát elviszi a szél. Az arany tűzben tisztul, a polyva megég. (Km.). Polyvával kevert agyagból faltapaszt gyúrni. A növénytanban különösebben a pázsitfüvek virágát kivülről takaró szerv. (Gluma). Szélesb. ért. a száraz füveknek letöredezett apró hulladékai, melyektől különbözik az öszveszorított fűszárakból álló *törek*.*

A *polyva* tájdivatosan *polyva*, mint *golyva gelyva*. Alapértelménél fogva, mint magtakaró burok gyökre nézve megegyezik a *pólya* s rokon a *bula, bulál, bulázó*, vagy *bulya, bulyál, bulyázó* szókhoz. Egyezik vele a csagataj *bolga*, latin *palea*, és szláv *pleva, pljéva, plevi*. V. ö. ONDÓ.

POLYVACSUKK, (polyva-esukk) ösz. fn. Növénynem a háromhimesek seregéből és kétanyások rendéből. Csészéje egy-, néha két virágú, két polyvájú; polyvai tekenősek, egyenlők, a két ondóju bokrétát magukba zárják. Virágzása füzérszabású buga. (Phalaris). A *kanári polyvacsuks* köznépi neve: *kanári köles*.

POLYVAHORDÓ, (polyva-hordó) ösz. fn. Az együtt-nemzők seregébe és egyenlőnősök rendjébe tartozó növénynem; vaczka polyvás; csészéje födelékes; bóbítája pelyhes. (Hypochoeris). A *véres polyvahordó* (H. maculata) köznépi neve: *véres lapu*.

POLYVAKAS, (polyva-kas) ösz. fn. Kas, melyben polyvát tartanak, hordanak.

POLYVAKÖR, (polyva-kör) ösz. fn. Az együtt-nemzők seregébe és nősözvegyek rendébe tartozó növénynem; vaczka kopasz, csak a sugárvirágocskák alatt polyvás; csészéje egy tagú, sok hasábu; sugárszirmai széles végük; bóbítája öt kalász. (Helenium).

POLYVAKUTYÓ, (polyva-kutyó v. gunyhó?) ösz. fn. Csüfféle kis épület, gunyhó a szerius kertekben, hová a polyvás gabonát betolják; máskép: polyvás, pelyvás.

POLYVAROJT, (polyva-rojt) ösz. fn. Növénynem az öthimesek seregéből és egyanyások rendjéből; csészéje ötlevelű; bokrétája nincs; a magzatot öt rojtos hegyü polyva vagy pikkely veszi körül; s azok közt váltogatva a hímek; szára cserjés. (Achyranthes).

POLYVÁS, (1), (polyva-as) mn. tt. *polyvás-t* v. —at, tb. —ak. Polyvával bővelkedő, betakart, behintett, vegyített. *Polyvás gabona; polyvás szérű; polyvás sártapasz.*

POLYVÁS, (2), (mint főtebb) fn. tt. *polyvás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Így nevezik több vidéken azon gazdasági épületet, hajlékot, kis pajtát a szérűn, hová a polyvát, vagy a kicsépelte avagy nyomtatott polyvás gabonát betakarítják, mielőtt felszóránák, vagy megrostálnák, másképp: *polyvakutyó.*

POLYVÁSÁN, (polyva-as-an) ih. Polyvás állapotban.

POLYVASZÚSZÉK v. —SZÚSZÉK, (polyvaszúszék) ősz. fn. Szúszék, melybe a polyvát vagy még szóratlan, rostálatlan állapotban levő gabonát rakják. V. ö. SZÚSZÉK.

POLYVÁZ, (polyva-az) áth. m. *polyváz-tam*, —tál, —ott, par. —z. Polyvával behint, kever vagy beszemetez valamit. *Polyvázni a sáros utat, a tapasztnak való agyagot. Polyvázni, bepolyvázni a télre elrakott tojásokat*

POLYVÁZÁS, (polyva-az-ás) fn. tt. *polyvázás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, midőn polyvával kevernek, vagy behintenek valamit.

POM, elvont gyöke *pomhad, pompos, pomposka*, s talán egyik jelentésében *ponk* (= pom-k) szónak; jelentése puffadás, puffadtság; azonos *pam* valamint *bom* gyökkel; mire nézve l. BOM, 2); és rokon *púp, búb* szókkal.

POMAGRÁNÁT, (poma-gránát) ősz. idegen eredetű fn., mely nevet főleg az angolok és olaszok használnak; amazoknál: *pomegranate*, ezeknél: *pomogranato*; németül: *Granatbaum*, francziául: *grenadier*; tt. *pomagránát-ot*, harm. szr. —ja. A húszhímese seregébe és egyanyások rendjébe tartozó faj, vagy cserjenem; csészéje a magzat felett öt metszésű; bokrétája öt szirmu; almájában bogyós tokja kettős. (Punica).

POMHAD, (pom-h-ad) önh. m. *pomhad-tam*, —tál, —ott. A székelyeknél am. dagad, pl. a ló lába (Kriza J.); ellentéte: *lohad*.

POMHADÁS, (pom-h-ad-ás) fn. tt. *pomhadás-t*, tb. —ok; harm. sz. r. —a. Állapot, midőn valami pomhad azaz dagad.

POMÁZ, falu Pest-Pilis m.; helyr. *Pomáz-ra*, —on, —ról.

POMOGY, falu Mosony m.; helyr. *Pomogy-ra*, —on, —ról.

POMPA, (közelebb a latin nyelvből kölcsönzött szó, görögül: *πομπή*); fn. tt. *pompá-t*. Rendkívüli fény, innepélyes díszű látvány, mely valamely nyilvános szertartást, viseletet, jelenést, életnemet feltűnővé, meglepővé tesz. *Herczegi, fejedelmi, királyi pompa. Menyekzői, beigtatási, temetési pompa. Nagy pompával fogadni, bevezetni, kísérni, koronázni a*

királyt. Pompát üzni, üzni. Továbbá, am. fényezés, melyet egyes személy gyakorol. *Lakásban, ruházatban, asztalnál nagy pompát üzni. A pompa költséggel jár, v. nagypompa erszény koporsója, v. legkisebb pompa is elég nagy költség. (Km.). Úri pompa, koldus konyha nem egyez a tisztességgel. (Km.). Átv. ért. a természet tüneményeinek szépsége.*

„Kedvesb neki a szomorú éjjel,
Mint az egek dicső pompája.“

Berzesnyi.

POMPABOGÁR, (pompa-bogár) ősz. fn. l. POMPÁLY.

POMPÁFA, (pompa-fa) ősz. fn. Növénym a sokhímese seregéből és ötanyások rendéből; csészéje három levelű; bokrétája nyolcz-kilencz szirmu, harangforma; gyümölcse tobozalaku, lependékes egymást hátaló magvakból. (Liriodendron). Ismeretes faja a *tulipános pompa*; levelei háromkarélyú, a közbülső karély széles, csonka, mintha el volna belőle vágva. (L. tulipifera).

POMPAHINTÓ, (pompa-hintó) ősz. fn. Különös fényvel díszített hintó, melyen a fejedelmi, vagy más főrangú személyek bizonyos innepélyek alkalmával jelennek meg; másképp: *díshintó. Királyi, hercegi, grófi, püspöki pompahintó.*

POMPAKARD, (pompa-kard) ősz. fn. Ékes kard, melyet innepélyes öltözkékhez, jelmezhez kötnék fel; másképp: *díshard.*

POMPALÓ, (pompa-ló) ősz. fn. Pompahintó elé fogatni szokott, vagy innepélyesen szerszámozott nemesebb faju, s büszke járásu nyerges ló. Ilyen a főrangú hadi tiszték koporsóját kísérni szokott gyászló.

POMPÁLY, (pompa-aly) fn. tt. *pompály-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Fényes színekkel ékesített, s ragyogó rovarnem. (Buprestis. L.).

POMPANAP, (pompa-nap) ősz. fn. Valamely pompás innepélynek, fényes szertartásnak végrehajtására rendelt, kitűzött nap.

POMPARUHA, (pompa-ruha) ősz. fn. Ruha, jelmez, melyet bizonyos innepély alkalmával szokás felöltöni; szokottabban: *díshruha* v. *díszöltözkék*. Szélesb ért. a maga nemében rendkívül ékes, fényes, drága öltözkék.

POMPÁS, (pompa-as) mn. tt. *pompás-t* v. —at, tb. —ak. A maga nemében rendkívüli fényűzéssel, illetőleg pazarfényvel, költséggel járó, innepélyes szertartásu. *Pompás győzelmi innep, fejedelmi bemenet. Pompás kivilágítás. Pompás menyekző, lakoma, temetés.* A nagyító kifejezések közé tartozik, miért köz beszédben oly tárgyakra is alkalmazzák, melyek a maguk nemében kisebb szerűek, de kitűnők. Ez értelemben am. jeles, derék. *Pompás fiú ez a mi barátunk. Pompás mulatság.*

POMPASÁG, (pompa-ság) fn. tt. *pompaság-ot*, harm. szr. —a. Nagy pompa. „Megutálá étet alítván

(vélvén), hogy eⁿ szent pispök gyönyörködniek aféle pompaságba. " Debreczeni Legendásk. (Toldy F. kiadása 77. l.).

POMPÁSAN, (pompa-as-an) ih. Rendkívüli fénynyel, fényüzéssel, innepélylyel, szertartással. *Pompásan fogadni a fejedelmi vendéget, megülni a győzelmi innepet. Pompásan öltözködni, lakmározni, élni.* Szélesb nagyító ért. igen jelesen, igen jól, derekasan. *Pompásan mulatni; pompásan viselni magát.* V. ö. **POMPÁS.**

POMPÁSKODÁS, (pompa-as-kod-ás) fn. tt. *pompáskodás-t, tb.* —ok, harm. szr. —a. Fényüzés gyakorlása.

POMPÁSKODIK, (pompa-as-kod-ik) k. m. *pompáskod-tam, —tál, —ott.* Rendkívüli fényüzést gyakorol, s azt nyilván fitogtatja. *Kocsizásban, lovaglásban, viseletben, lakomákban pompáskodni.*

POMPÁSSÁG, (pompa-as-ság) fn. tt. *pompás-ság-ot*, harm. szr. —a. Azon tulajdonságok öszvege, melyek bizonyos innepélyt, szertartást, jelenést, fényüzést pompássá, a maga nemében feltünővé, nagyszerűvé tesznek. *A koronázási innepély pompás-ságát bámulni, elbeszélni, leírni.*

POMPAÜZÉS, (pompa-üzés) ösz. fn. I. **POMPÁZÁS.**

POMPAÜZŐ, (pompa-üző) ösz. mn. Rendkívüli fényt, pompát mutató.

POMPÁZ, (pompa-az) önh. m. *pompáz-tam, —tál, —ott, par.* —z. Pompát üz, különösen azzal kelleti, fitogtatja magát, külső viseletében fényeskedik. Pompáz a páva is, midőn fényes farkát kevélyen szétterjengeti.

POMPÁZÁS, (pompa-az-ás) fn. tt. *pompázás-t, tb.* —ok, harm. szr. —a. Rendkívüli, nagyszerű fényezés, pompát mutató tettek gyakorlása.

POMPOS v. **POMPUS**, fn. tt. *pompos-t, tb.* —ok, harm. szr. —a. Tészta-sütemény neve, mely az ország különböző vidékein némileg különböző értelmű, minthogy majd egyszerű pogácsafélé, majd mézes kalácsot, borsokkát, majd cipót, majd kenyértésztából sodrott süteményt jelent; máskép: *pampus.* Kicsinyezve: *pomposka, pampuska,* némely tájakon am. farsangi töltött fánk.

Eredetére nézve rokon a *pupa, papi, papa* gyermekszókhöz, melyek kedvesebb nemű eledelt, süteményt jelentenek, milyen különösen a süteménynek kiforradó duczát jelentő *púp*, mely köz izlés szerint a többi részeknél kedvesebb szokott lenni.

POMPOSKA, (pompos-ka) fn. tt. *pomposká-t.* Kicsi pompos. Néhutt am. farsangi töltött fánk.

PONCZ, fn. tt. *poncz-ot*, harm. szr. —a. Ritka divatu szó. Sándor István szerint am. vésüféle metsző eszköz. Szabó Dávidnál is eléjön. Rokon hangu és értelmű vele a székelyeknél divatos *fáncz*, mely bevágást, bevésést, behornyolást jelent, pl. *fáncz* a zsindeyen, az ablakrámán. Ezzel ismét rokonságban áll a lágyabb előhangu *váj, vás,* mint-

hogy a fáncz csakugyan vájás által keletkezik. A poncz szóban is ezen alapfogalom rejlik. Tudnivaló, hogy a *p, f, v* ajakhangok rokonságban állanak. Egyébiránt minthogy a ponczolás egyik neme bökdösés, pontozás által történik, azt is gyaníthatni hogy a *poncz, ponczol, ponczolás* am. pont, pontol, pontolás, pontozás. Van a francia nyelvben hangokban csaknem egészen egyező szó: *ponce* (olaszul: *pomice*, a latin *pumex* szótól) mely tajtékkövet jelent; honnat: *poncer*, németesen: *ponciren* am. tajtékkövel dörszölni, simítani; továbbá: átporozni (t. i. szénporral az átlíkgatott rajzokat). Látni való, hogy az egyenlő hangokban találkozás csak esetleges, mert a magyar 'poncz' más értelményű.

PONCZOL, (poncz-ol) áth. m. *ponczol-t.* Vésüféle hornyoló eszközzel vájkál, metél valamit; Szabó D. szerint; vés, váj, ravátol, ró, gerezdel. *Pecsétnyomót ponczolni.* V. ö. **FÁNCZOL.** Molnár A. szerint önh. ige is, s am. a vékony hangu *penzel*, néhutt: *tentel*, azaz, aluszik; a kisdedeokről szokták mondani, s a gyermeknyelvbe tartozó szó.

PONCZOLÁS, (poncz-ol-ás) fn. tt. *ponczolás-t, tb.* —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által valamit ponczolnak. V. ö. **PONCZOL.**

PONCZOLAT, (poncz-ol-at) fn. tt. *ponczolat-ot*, harm. szr. —a. Mű, mely ponczolás által keletkezett.

PONCZOLÓ, (poncz-ol-ó) mn. tt. *ponczoló-t.* 1) Ki valamit ponczol, bevés, beváj. 2) Mi által a ponczolás történik, pl. *ponczoló vésü, vas.* V. ö. **PONCZOL.**

PONDRÓ, fn. tt. *pondró-t.* Nyü, féreg, kukacz, mely kivált avas húspan, szalonnában, sajtban, lisztben, továbbá gyümölcsben, pl. cseresznyében, szilvában, almában stb. terem, és tenyészik.

Legvalószínűbb, hogy nevét élénk mozgékony-ságától vette, különösen magát öszvezsugorgató természetétől, mintha volna *bongyoló, bondoró, bongyoró*, mivel teste öszvebondorodik, bongyorodik. Hasonló gyök- és fogalomrokonság van a *kukacz, kukorodik, gugorodik*; a *féreg, fregforog*; és a *nyü nyüzsög* között. E szerint a pondró igenév volna az elavult *pondor*, (= bondor) törzsökből.

PONDRÓS, (pondró-s) mn. tt. *pondrós-t v. —at, tb.* —ak. Miben pondrók vannak, nőnek, tenyésznek. *Pondrós sajt, hús, liszt. Pondrós, nem hiába ficzkándozik.* (Km.).

PONDRÓSAN, (pondró-os-an) ih. Pondrós minőségben, vagy állapotban.

PONDRÓSÍT, **PONDRÓSIT**, (pondró-os-it) áth. m. *pondrósít-ott, par.* —s, htn. —ni v. —ani. Pondróssá tesz, eszközli, hogy pondrók teremjenek benne. *Menten ülik a pokolbeli legyek, s pondrósítják.* (Sámbár ellen. 176. l. Pósházi?)

PONDRÓSÍTÁS, **PONDRÓSÍTÁS**, (pondró-os-it-ás) fn. tt. *pondrósítás-t, tb.* —ok; harm. szr. —a. Pondróssá tevés.

PONDRÓSODÁS, (pondró-os-od-ás) fn. tt. *pondrósodás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Szenvedő állapot, midőn valamit a pondrók meglepnek. *Pondrósodás ellen a lisztet szellős helyen tartani, és keverni kell.*

PONDRÓSODIK, (pondró-os-od-ik) k. m. *pondrósod-tam*, —tál, —ott. Pondrók teremnek, nőnek, tenyésznek benne. *Pondrósodik az avas sajt, szalonna, hús.*

PÓNÉ, fn. tt. *póné-t*. Háló neme a tiszai halászoknál, máskép: *bóné*.

PONGRÁCZ, (görög eredetű, jelentése: mindenható) férfi kn. tt. *Pongrácz-ot*. Paneratius. *Pongrácz napján* (május 12-dikén), *vagy e körül dértől, fagytól tartanak a kertészek.*

PONGRÁCZCSERESZNYE, (pongrác-z-cseresznye) ősz. fn. Keményebb s ropogós húsu cseresznyefaj.

PONGRÁCZFALU, falu Szepes m.; helyr. —*falu-ba*, —*ban*, —*ból*.

PONGY, I. **PONY**.

PONGYOL, törzse *pongyola* szónak és származékainak; azonos *bongyol* s fenhangulag *béngyel* szóval.

PONGYOLA, (pongy-ol-a) mn. és fn. tt. *pongyolá-t*. Mondják holmi foszlányöltözékről, különösen nőiről, melyet csak úgy hanyagul, imígyamúgy bongyólnak a testre. *Reggeli, esteli pongyola köntös. Pongyolában járni. Keresett, divatos, csinos pongyola.*

E szóban rejlő alapfogalom szerint legvalószínűbb, hogy törzsöke egy a *bongyol*, vékonyhangon *béngyel* igékkel, minthogy pongyolaruhával a testet *bebongyolják*, *béngyelik*. Balaton vidékén *pengyele*, honnan *pengyelén járni*, am. pongyolán. Egyébiránt e változathoz azt is gyaníthatni, hogy *pengyele* am. *pendelye*, és *pengyelén* am. *pendelyén*, egy pendelyben, mi a maga nemében csakugyan legpongyolább öltözék.

PONGYOLÁN, (pongy-ol-a-an) ih. Holmi foszlányban hanyagul öltözve, lepesesen, elemeznén, lomposan. V. ö. **PONGYOLA**.

PONGYOLAPITYPANG, (pongyola-pitypang) ősz. fn. Növényfaj a pitypangok neméből; külső csészéje lefityegő; levelei kaczuosak, kopaszok; hasábjai lánçasák, fogasak; máskép köznyelven: *oroszlánfogfü, gyermeklánczfü, bimbőfü, pömpöpmpára*, vagy csak *pitypang*. (Leontodon taraxacum).

PONGYOLÁS, (pongy-ol-a-as) mn. tt. *pongyolás-t* v. —at, tb. —ak. Pongyolán vagy pongyolában levő, járó.

PONGYOLASÁG, (pongy-ol-a-ság) fn. tt. *pongyolaság-ot*, harm. szr. —a. Öltözködési hanyagság, lepesesség, elemeznesség. *Pongyolasága miatt megutálni a nőt.*

PONGYOLASÁS, (pongyola-sás) ősz. fn. A sások terjedelmes nemzetségéhez tartozó növényfaj;

mely lecsüggő anyabarkáitól vette nevét. (*Carex psilostachia*.)

PONGYOLÁSKODIK, (pongy-ol-a-as-kod-ik) k. m. *pongyoláskod-tam*, —tál, —ott. Rendesen pongyola öltözékben jár, lepeseskedik, elemeznélkedik, pőrén viseli magát.

PONICZ, falu Vas m.; helyr. *Ponicz-ra*, —on, —ról.

PONK, fn. tt. *ponk-ot*, harm. szr. —ja. 1) A székelyeknél Szabó Dávid és Cserey Elek szerint am. kis halom, dombocska. Megfelel neki a német *Bunk* egyik jelentése, pl. 'Sandbank' szóban; a régi felső németben: *panh*, mely közel jár a magyar *páhó*-hoz. Ez értelemben talán magyar elemzéssel am. *ponk* azaz feldagadt v. domboru valami; v. ö. **POM**. 2) Kriza J. szerint Udvarhelyszékben am. pók; néhutt: *pánk*.

PONKHÁLÓ, I. **PÓKHÁLÓ**.

PONKOS, (ponk-os) mn. tt. *ponkos-t* v. —at, tb. —ak. 1) Dombos. *Ponkos hely* (Szabó D.). 2) Pókos. V. ö. **PONK**.

PONKOSODIK, (ponk-os-od-ik) k. m. *ponkosod-tam*, —tál, —ott. Ponkossá lesz, domborodik. (Szabó D.).

PONKOSTOR, (ponk-ostor? azaz domb-ostor, v. ö. **PONK**, 1); ősz. fn.? tt. *ponkostor-t*, tb. —ok. A székelyeknél Kriza J. szerint az osztovátának hátulsó hasalójához kötött pálczaforma gömbölyegfa, melyhez a leszövendő mellyékfonal végét szokták kötni.

PONOR, erd. faluk A. Fehér és Hunyad m.; **LÓRE-PONOR**, Bihar m.; helyr. *Ponor-ra*, —on, —ról.

PONT, fn. tt. *pont-ot*, harm. szr. —ja. Kiesineze: *pontocska*. Szoros tulajd. ért. valamely hegyes esz-közzel bökött jegy. *A kövnek közép pontja. Pontokkal megjegyezni, kijelölni valamit.* Szélesb ért. 1) tollal, ecsettel, vagy hasonló szerrel csinált igen kis pecsétjegy, foltocska. *Némely hangzók fölél, vagy a bevégzett mondat végére pontot tenni. A zsidó, arab betűk alá, a hangjegyek mellé pontokat írni.* 2) Átv. ért. határozott, lényeges része, szakasza, osztálya a beszédnek, vagy általán akármily más dolognak. *Szerződésnek, végrendeletnek pontjai. A szerződés minden pontjait teljesíteni. Bizonyos pontok ellen kifogást tenni. Ezen pontot ne érintsük.* 3) Az időnek bizonyos határozott részecskéje. *Pontban megjelenni valahol. Pontban hét órakor kezdeni a mulatságot. Néha am. tüstént, legott. Pontban ott leszek.* 4) Valamely helynek, térnek, vonalnak határozott részecskéje, különösen a mértanban legkisebb térmennyiség, melyet részek és terjedelem nélkül képzelünk. *A vonalnak kezdet-pontja, középpontja, végpontja.*

Ámbár megengedjük, hogy 'pont' közvetlenül a latin *punctum*-ból képeztetett (olaszul: *punto*); azonban alapfogalmánál fogva mint bökött jegyet jelentő szónak gyöke a magyar nyelvben is megvan, t. i.

bök, melynek megfelelnek a latin *pungo*, francia *piquer*, szláv *pichnem* stb. továbbá rokonai a *pett*, *petty*, *pettyeg*, *pött* *pötty* *pöttyöget*, melyek pontra, pontozásra vonatkoznak. Ide tartozik végre *poncz*, *ponczol* is.

PONTATLAN, (pont-atlan) mn. tt. *pontatlan-t*, tb. —ok. 1) Ani ponttal vagy pontokkal jegyezve nincsen. *Pontatlan hangzók*, arab, zsidó *betük*, *mondatok*. Egyébiránt ez értelemben szabatosabb kifejezés a *ponttalan*, s oly viszony van e két szó között, mint a *gondatlan* és *gondtalan*, *hirtelen* és *hivetlen*, *szemtelen* és *szemetlen*, s némely mások között. 2) Átv. ért. határozott, kellő időt, rendet nem tartó, hanyag, vagy rendezetlenül történő. *Pontatlan tisztviselő*, *fizető*. *Pontatlan megjelenés*. *Pontatlan postajárás*, *hírlapküldés*. Határozóként am. *pontatlanul*.

PONTATLANSÁG, (pont-atlan-ság) fn. tt. *pontatlanság-ot*, harm. szr. —a. Hiba, mely a határozott, kellő időnek, rendnek meg nem tartásában áll, rendetlen hanyagság. *Hivatalbeli pontatlanság*.

PONTATLANUL, (pont-atlan-ul) ih. 1) Pontjegyek nélkül. *Pontatlanul írt*, *nyomatott zsidószók*, *könyvek*. Szabatosabban szólva, *pontatlanul*. V. ö. **PONTATLAN**. 2) Kellő időt, rendet nem tartva, hanyagul. *Pontatlanul fizetni a kamatokat*. *Pontatlanul járni el a hivatalban*.

PONTBAN, (pont-ban) ih. 1) Határozott, kellő időben. *Pontban öt órakor*, amint az öt órát üti. 2) Tüstént, legott. *Dobszóra*, *trombitahangra pontban kelni*, *fegyverkezni*. *Pontban ott légy*.

PONTJÓS, (pont-jós) ösz. fn. Babonás jós, ki bizonyos pontozásokból, pontjegyekből akar jóvendőlni, vagy megtudni valamit.

PONTJÓSLAT, (pont-jóslat) ösz. fn. A babonás jóslatnak egyik neve, mely pontjegyek által üzi ün- és mások ámitását.

PONTKORALL, (pont-korall) ösz. fn. Megkövült tengeri növény neve, mely a korallokhoz tartozik, s kis pontoeskákkal van bélyegezve. (Milleporae).

PONTMODOR, (pont-modor) ösz. fn. Modor a rajzolásban, festésben, mely a pontozásokat, pettyezéseket kedveli.

PONTOCSKA, (pont-ocs-ka) kics. fn. tt. *pontocská-t*. A maga nemében kicsi pont.

PONTOL, (pont-ol) áth. m. *pontol-t*. Pontokkal jegyez, pettyeg, bökdös valamit. *Vésűvel pontolni a rézlemezt*. *Ecsettel pontolni a festett falat*. *Pontolni a mérés alá vett térség határait*. Átv. ért. rövid jegyzeteket tesz. *Pontolni az észrevételeket*.

PONTOLÁS, (pont-ol-ás) fn. tt. *pontolás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, midőn pontolnak valamit. V. ö. **PONTOL**.

PONTOS, (pont-os) mn. tt. *pontos-t* v. —at, tb. —ak. 1) Pontjegyekkel bélyegzett. *Pontos hangzók*, arab, héber *betük*, *mondatok*, *rajzok*, *festések*. 2) Átv. ért. kellő, határozott időt, rendet tartó. *Pontos fizető*, *tisztviselő*. *Pontos kelés*, *fekvés*, *megjelenés*. *Ő mindenben igen pontos*.

PONTOSAN, (pont-os-an) ih. 1) Ponttal jegyezve, pettyesen. 2) Kellő, határozott időt, rendet tartva. *Kötelességét pontosan végezni*. *Pontosan fizetni*.

PONTOSSÁG, (pont-os-ság) fn. tt. *pontososság-ot*, harm. szr. —a. Cselekvési tulajdonság, melynél fogva valaki a teendőket kellő időben, és rendben viszi véghez. *Eljárási*, *hivatalbeli pontoság*.

PONTOSVESSZŐ, (pontos-vessző) ösz. fn. Helyesírási jegy, mely egy fölül irt pontból, és alája vont húzaskából áll (;). Használtatik a mondatok nevezetesebb részei között, és nagyobb megnyugvásoknál.

PONTOZ, (pont-oz) áth. m. *pontoz-tam*, —tál, —ott, par. —z. Pontokkal jegyez, bélyegez, pecsétel, pettyez, bökdös valamit. *Pontozni a betüket*, *hangjegyeket*, *mondatokat*. *Festőben pontozni a vásznat*.

PONTOZÁS, (pont-oz-ás) fn. tt. *pontozás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, midőn pontozunk valamit; pettyezés; ponczolás.

PONTOZAT, (pont-oz-at) fn. tt. *pontozat-ot*, harm. szr. —a. 1) Pontok öszvege, melyek által valamit megjegyeztek, bélyegeztek, pettyegtek. *Betük fölötti*, *vagy alatti*, *hangjegyek melletti pontozat*. A beszédben helyesen, hibásan tett *pontozatok*. 2) Valamely szerződésnek előlegesen följegyzett lényeges pontjai.

PONTOZOTT, (pont-oz-ott) mn. tt. *pontozott-at*. Pontokkal jegyzett, bélyegzett, pettyegtetett. *Pontozott arab*, *héber betük*, *magyar hangzók*. *Helyesen pontozott beszédrészek*. *Pontozott festmények*.

PONTRA, (pont-ra) ih. Mint ilyen tájzokásilag am. pontosan. „Mind a rendes függést, mind a hív és serény tisztviselést pontra meg fogom kívánni.“ Gr. Károlyi Antal, Szathmár vármegye főispánja 1784-ben.

PONTVESSZŐ, (pont-vessző) l. **PONTOSVESSZŐ**.

PONTY, fn. tt. *ponty-ot*, harm. szr. —a. Igen szapora halnemzetség, melynek szája fogatlan, hanem kopolyúji mögött különös csontban rejtőz fogai vannak, s valódi nyelve nincsen, hanem e helyett porczogós kinövési kopolyúja. (Cyprinus). E nemzetség több mint ötven fajból áll, melynek: *arany-*, *dévény-*, *dobancs-*, *durda-*, *fejes-*, *görgöcse-*, *jász-*, *ökleponty* stb. A közönséges ponty vagy potyka a folyókat, és tavakat kedveli, van négy bajszszála, feketés háta, sötétsárgás oldala, és fehérsárga hasa. (Cyprinus carpio). Ide tartoznak: *poszár*, *czompó*, *kárász*, stb.

Neve valószínűleg a hangutánzó *poty-poty*, melyet akkor ad, midőn aránylag kised száján a vizet bugyogtatja, miszerént a közönséges pontynak, potyka neve am. *potyogó*, *potyoga*, *potyka*. Gyarmathi Sámuel *carpio ponticus* latin szóval rokonítja.

PONTYÓ, (ponty-ó) fn. tt. *pontyó-t*. Szabó Dávidnál am. az egyszerűbb *poty*.

PONY, elvont gyöke *ponyva* és *ponyecz* szónak, mely *ponyál* szóban hosszú ó-val fordul elő, *pongyola* szóban pedig *pongy* alakot vett föl. Rokon *pany* gyökkel. L. **PONYVA** alatt.

PONYÁL, (pony-a-al azaz bony-a-al) áth. m. *pónyál-t*. Kriza J. szerint a székelyeknél különösen Udvarhelyszékben am. másutt *bonyál*, néhutt pedig *bonyol* és *ványol*, pl. kerten esett rést csak gyengén (mintegy pongyolán) fonja be vesszővel s ágboggal. *Felpónyálni a bocskort*, ugyanott am. a szakadozott bocskort szükségből rosz mázzalgal felkötni.

PONYÁLÁS, (pony-a-al-ás) fn. tt. *pónyálás-t*, tb. —ok. Cselekvés midőn pónyálnak valamit. V. ö. **PONYÁL**.

PONYECZ, (pony-ecz) fn. tt. *ponyecz-ot* v. —ét. A Jászságban és alsó Hevesben am. batyuféle lepedő, kis ponyva. V. ö. **PONYVA**.

PONYI, pusztá Nógrád m.; helyr. *Ponyi-ba*, —ban, —ból.

PONYORÓ a székelyeknél hangáttétellel am. poronyó, azaz porhanyó.

PONYVA, (pony-va) fn. tt. *ponyvát*. Goromba vastag vászonból való nagy lepedő. *Ponyvával betakarni a kinyomtatott polyvágabonát, a szénás szekeret. Ponyvát húzni a társzekerre. Tűz ellen vizes ponyvával leteríteni a házatét. Sátornak való ponyva. Holmi árukat ponyvára kirakni. Ponyva hada* Szabó D. szerint am. cigányok hada, azaz családja.

Alapfogalom benne a takarás, fődés, s ennél fogva gyöke *pony* egy eredetű és értelmű a *bonyol*, *bongyol* és *ponyola* szók gyökével. A szláv nyelvben is *ponyva*.

PONYVÁD, **ALSÓ**—, **FELSŐ**—, puszták Győr m.; helyr. *Ponyvád-ra*, —on, —ról.

PONYVAHÁT, (máskép: Almás-Iratos); falu Arad m.; helyr. *Ponyvahát-ra*, —on, —ról.

PONYVAIRODALOM, (ponyva-irodalom) ösz. fn. Átv. ért. a köznép közt keletkezett, avagy a köznép felfogása és mulattatásához alkalmazott irodalom, mint álmoskönyv, néperversek, népdalok, híres rablók életviszontagságai (versekben), lakodalmi felköszöntések stb., melyeket a vásárokon leterített ponyván szoktak árulni.

PONYVÁS, (pony-va-as) mn. tt. *ponyvás-t*, v. —at, tb. —ak. Ponyvával ellátott, fölszerelt, takart. *Ponyvás sátor. Ponyvás társzeker.*

POÓ, I. **PÓ**.

POPA, fn. tt. *popát*. L. **PAPI**, **PUPA**.

POPRÁD, a XVI szepességi város egyike; helyr. *Poprád-on*, —ra, —ról.

POR, fn. tt. *por-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Általán, a száraz testektől elváló apró részecskék, melyek a levegőnek legkisebb mozgására tovább szállanak, s a legfinomabb résekbe is behatnak; különösen a föld és könemű testek illetén részecskéi. *Köpor, agyagpor, krétapor, szénpor, fűrészpör, lisztpör, dohánypör, vaspör, aranypor* stb. *Felszáll, leszáll, elreptül a por. Sűrű-vastag por. A testeket, ruhákat belepí a por. Kiverni a port. Port nyelni. Port csinálni, útni. Porrá törni, szúzni. Elütötték rajta a port, azaz fenekére vertek. Maga fejére vakar port* am. magaz alatt vágja a fát. *Port hinteni másnak szemébe, am.*

akadályozni, hogy a valót ne lássa, elámítani. *Porrába se érni valakinek*, am. nyomába. *Iszom a bort, rúgom a port*. (Km.). *Fújd el jó szél, fújd el hosszú utam porát, hogy meg ne találják fakó lovam nyomát*. (Népd.). Átv. ért. jelent a maga nemében valami csekélyet, mulandót, romlandót. *Még pora sem maradt. Izzé, porrá zuzták. „Isa! por, és chamu vagymuk.”* (Régi Halotti beszéd) azaz: biza (v. bizon) por és hamu vagyunk. Képes kifejezéssel jelent alacson állapotot, elvetemülést. *Fölemelni valakit a porból. Porig lealázni magát. Porban csúszni mászni. Nem esik porba peccenyéje*, am. megkapja amit vár, amit érdemel.

„Nevem kivívtam mély porából,
S általadám maradékainnak.“

Berzsenyi.

Alkalmazott ért. bizonyos célra készített vagy összevezűzött testrészek. *Álompör, hánytatópör, izzasztópör, hajpör, puszkapor, fogpör* stb.

Ha e szóban alapfogalmul a könnyű szállongást, repülékenységet veszszük: úgy alaphangjaiban a tárgy természetének utánzása rejlik, t. i. a *p* ajakhang az elfuvódásra, az *r* a könnyű mozgékonyagra vonatkozik. E gyökhangokra nézve közel állnak hozzá az arab *bārā*, héber *afār*, török *barut* (lőpor), szláv *prach*, latin *pulvis*, francia *poudre*, német *Puder* stb. Mennyiben aprót jelent, rokonai a magyar *parány*, *parányi*, *píri*, *pírínkó*, *permet* v. *pörmet*, *permeteg* stb., gyökei: *par*, *per*, *pír*, *pör*. V. ö. **MOR**, **MORZSA**.

PÓR, fn. tt. *pór-t*, tb. —ok, harm. szr. —ja. Alkalmasint a német *Bauer*-ből módosult; ámbár sok helyütt a „pór-nép”-et, „pór-nép”-nek mondják, és „pór-ül” helyett is néhutt „porul”-t használnak. Finn nyelven Fábíán I. szerint: *poro*, tehát mintha a *por* szóval azonos volna. Értelmére nézve I. **PARASZT**. „Az földesurak is, hogy magok oltalmát ne bízzák teljességgel csak pórkokra.” Gr. Eszterházy M. nádor 1634-ben. Így nevezik különösen túl a Dunán a moson-vármegyei horvát és német parasztokat, németül: *Haidbauer*. A *nemes* szónak ellentétét jelenti több helynevekben, mint *Pór Szalók*, *Nemes Szalók*, *Pór Dömölk*, *Nemes Dömölk* stb. *Póruul járt* am. rozsul, ebül, kutyául járt, megjárta.

PÓRÁCS, falu Szepes m.; helyr. *Póracs-ra*, —on, —ról.

PORALOM, (por-alom) ösz. fn. Növénynem a lopvanószók seregéből és gombák rendjéből; gömbölyüded vagy más formájú növés a kiszáradt fákön, termépporral teli tömve. (*Sphaeria Lycoperdon*).

PORÁNY, (por-ány) fn. I. **PARÁNY**.

PORÁNYI, (por-ány-i) mn. I. **PARÁNYI**.

PORARANY, (por-arany) ösz. fn. Apró poralakban találtató arany, különösen a folyóvizek folyéve között.

PÓRÁZ, fn. tt. *póráz-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Szoros ért. szj vagy zsinog, melylyel a vadász-ebekeket megkötik, vagy vezetés végett öszvefűzik.

Pórázon viszi, hordozza az agarakat, (vertagos loris ducit. Páriz-Pápai). *Nyúlászó póráz.* (Prágai). *Egy póráz agár,* melyek együvé vannak fűzve. Szélesb ért. szij, zsineg, kötél, melylyel valamit megkötnek. *Bocskor póráza. Rövid, avagy hosszú pórázon tartani. Hosszu pórázra eresztetni. Rövid pórázra fogni. Egy pórázon futnak. Ezen pórázon futunk.* (Pázmán préd. 759. l.). A hajósoknál pórázra venni v. pórázon vezetni két vonatott hajót: egy keresztköttel csak könnyedén s egymástól kisebb-nagyobb távolságban (de nem egymást érintve) összefoglalni, hogy könnyen egyik se szaladozhasson ide s tova. (Verkoppeln, verkuppeln. Kenessey A.). Persául Vullers szerint *puráz v. piráz* lorum jugi bovini; a szláv nyelvekben: *provaz, pouráz, povroz.* Egyébiránt, a magyarból elemezve nem valószínű, hogy e szóban a *p* előhang, s alapfogalom és gyök benne az *orr*, mintha orra való szíjat, zsineget jelentene, melyet a vadászbek fejére, orrára kötnek. Innen Molnár A. szerint, *pórázon hordozni* am. orron fogva vezetni, továbbá a bocskor pórázát a székelyek másképp *orrodzó*-nak mondják, mely a bocskor orrába van fűzve.

PÓRÁZOS, (póráz-os) mn. tt. *pórázos-t* v. —at, tb. —ak. Pórázon levő; pórázhoz szokott. *Pórázos agár,* mely már jól jár a pórázon.

PORCS, (por-cs) törzsök, am. *porcz*; l. ezt.

PORCSALMA, falu Szatmár m.; helyr. *Porcsalmára,* —n, —ról.

PORCSEK, (por-csék) fn. l. **PORODA** alatt.

PORCSFÜ, (porcs-fü) l. **PORCZFÜ.**

PORCSIN, (por-csin? v. ö. **PORCZFÜ**) ösz. fn.

1) Növénynem a tizenkéthímesek seregéből és egy-nyások rendjéből; csészéje öt metszésű, bokrétája öt szirmu, tokja egy rekeszü. (Portulaca). Köznévén: *porczfü, görcsfü.* Egyik faja köz és növénytani néven a *kövérr porcsin* (p. oleracea), melynek egy másik közneve: *kerti porcsfü, disznó orrja.* 2) L. **PURCSIN.**

PORCSINCZIKSZÁR, (porcs-in-czikszár) ösz. fn. A czikszárak neve alá tartozó növényfaj; szárai hol felálló, hol szétterültek; levelei vagy tojásdadok, vagy láncsásak, vagy szálasak, s érdes élük. (Polygonum aviculare).

PORCSINFÜ, (porcsin-fü) l. **PORCZFÜ.**

PORCZ, (1), fn. tt. *porcz-ot,* harm. szr. —a. Fehér, tömör szövetű rész az állati testekben, mely átlátszóbb, rugalmasabb, és nyirkosabb mint a csontok, s ezeztől az által is különbözik, hogy nem oly kemény, továbbá nem sejtiszövetű, s ürege nincsen. (Cartilago.) Továbbá, kemény bütyök némely növények indáin. Nevét azon erős hangtól vette, melyet adni szokott, midőn a fogak rágják. Innen a *porczog, porczogtat, porczfü* származékok. Ugyanazon erős alaphang, t. i. az *r* jellemzi a német *Knorpel,* latin *cartilago,* szláv *chrupka* szót.

PORCZ, (2), falu Kraszna m.; helyr. *Porcz-ra,* —on, —ról.

PORCELLÁN, fn. és mn. tt. *porcellán-t,* tb. —ok, harm. szr. —ja. Tejszinű, félig átlátszó, finom,

tömör, kemény, üvegszerű edénmű, mely igen tiszta, nehéz folyadékú fehér agyag-, kavics-, bányavirág- és kevés gipsz vegyületéből készül. Leghíresebbek a kínai és japáni porcellánok. *Porcellán talak, tányérok, poharak, pipák,* stb. *Porcellánra festeni.* Eredetileg bizonyos csiga neve.

PORCELLÁNCSIGA, (porcellán-csiga) ösz. fn. Csiganem, melynek tekenője egyszerű, tojásdad, és sima alaku. (Cypraea).

PORCELLÁNFOLD, (porcellán-föld) ösz. fn. Igen fehér, finom agyagfaj, melyből más vegyületekkel együtt porcellánt készítenek.

PORCELLÁNKŐ, (porcellán-kő) ösz. fn. Jáspiskő faja, melynek színe gyöngyszürke és kékes. (Porcellanites).

PORCELLÁNMIVES, (porcellán-míves) ösz. fn. Míves, ki kellő anyagokból porcellánféle műeket, edényeket készít.

PORCELLÁNTARKA, (porcellán-tarka) ösz. fn. Oly csiganemű állatokról mondják, melyeknek fehér testén, illetőleg tekenőjén, kékes vagy vöröses foltok látszanak.

PORCZFÜ, (porcz-fü) ösz. fn. Értelmére nézve l. **PORCSIN.** Minthogy bütykös szárain porczogós, valószínűleg innen vette nevét. Más vélemény szerint, mert utak mellett terem, kivált „porcsin” alakban annyit tenne, mint *por csinálta fü.* A disznók szeretik.

PORCZIKA, (porcz-i-ka) kicsiny. fn. tt. *porcziká-t.* Szoros ért. kis porcz. Szélesb ért. a testnek izecskeje, részecskeje, tagocskája. *Ravasz annak minden porczikája. Összezsúrták minden porczikáját.*

„Minden porczikája,

Szív remek munkája.”

Népdal.

V. ö. **PORCZ.** A növénytanban, növénynem az öt-hímesek seregéből és kétanyások rendjéből; csészéje öt hasábu, belül színes, bokrétája nincs, himszálai közt más öt herélt himszál áll, magva egy. (Herniaria). Fajai: *sima* (köznévén: *kisporcsfü*), *borzas,* *cserjés* porczika.

PORCZIN, l. **PORCSIN.**

PORCZOG, (porcz-og) gyak. önh. m. *porczogtam, —tál, —ott.* Valamely szilárd, kemény szövetű test a fogak között erős *porcz* hangot adva töredezik, szakadoz. *Porczog a csont, midőn az eb rágja. Porczog a kétszersült, a rágott mag.* Szélesb ért. mondják más ilynemű hangról is. *Porczog a kavics a lábak alatt.* Gyöke a hangutánzó *porcz.*

PORCZOGÁS, (porcz-og-ás) fn. tt. *porczogás-t,* tb. —ok, harm. szr. —a. „Porcz” hangot adva töredezés. V. ö. *Porczog.*

PORCZOGAT, (porcz-og-at) mivel. és gyak. m. *porczogat-tam, —tál, —ott,* par. *porczogass.* Rágás, harapdálás által eszközli, hogy valami porczogjon. *Csontot, mogyorót, diót, kétszersültet porczogatni. A disznók porczogatják a kukoriczát, makkot, szilvama-*

got. Szélesb ért. rágicsál, eddegél. *Bor mellett néhány perezcet elporczogattott.*

PORCZOGATÁS, (porcz-og-at-ás) fn. tt. *porczogatás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, midőn valaki vagy valami valamit porczogat.

PORCZOGÓ, (porcz-og-ó) mn. és fn. tt. *porczogó-t*. Ami rágás alatt erős porcz hangot adva törik, ömlik szét. *Porczogó daraétel, melyben köporrészek vannak. Porczogó sütemény, fűszár. Mint főnév jelent kemény állati testrészeket. V. ö. PORCZ.*

PORCZOGÓS, (porcz-og-ó-os) mn. tt. *porczogós-t*, v. —at, tb. —ak. 1) Kemény, szilárd, tömör szövetű, mely a fogak között rágva porczogni szokott. *Porczogós kenyér, kalács, kétszersült. Porczogós magok, eledélek, cseresnye. Népies kifejezéssel, porczogós leány, menyecske, am. kemény husú.* 2) Amiben csontnemű porczok, porczogók vannak. *Porczogós részei a testnek; porczogós konc.* 3) A növénytanban az állati porczogóhoz hasonló száraz és szilárd, azonban a szarunál puhább növényi képződmény (cartilagineum); ilyen a *gégevirág* (aristolochia) magvának a fehérrnyéje. 4) Átv. porczogós nevetés, am. röhögéssel, nagy robajjal hangzó. *És hogy porczogósban ceúfolnák.* (Pázmán préd. 484. l.). *Porczogósan nevetik az újítók.* (Pázmán Kal. 776. l.).

PORCZOGTAT, (porcz-og-tat) l. **PORCZOGAT**.

PORCZOLÁN, tájdivatosan, névszerént a szé-kelyeknél 'porzellán' helyett divatos.

PORCZOS, (porcz-os) mn. tt. *porczos-t*, v. —at, tb. —ak. Miben porczos van, porczozal ellátott. *A testnek porczos részei. Porczos halak. V. ö. PORCZ.*

PORCZTAN v. —**TANITMÁNY**, (porcz-tan v. —tanitmány) ösz. fn. A boncztan azon része, mely különösen az állati test porczait ismerteti.

PORCZUKOR, (por-czukur) ösz. fn. Porrá törött, zúzott, őrölt czukur. *Porczukorral behinteni az ételt. Porczukorba takart hasonszenvi gyógyszer.*

PORCZÚL, **PORCZUL**, (porcz-úl) önh. m. *porczúl-t*. Porczúz vagy porczogóssá leszen.

PORCZULÁS, **PORCZULÁS**, (porcz-úl-ás) fn. tt. *porczulás t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Porczúz vagy porczogóssá levés.

PÓRDAGÁLY, (pór-dagály) ösz. fn. Durva, pórrias módon, parasztos beszéd és tettek által nyilatkozó dagály, parasztkévélység.

PÓRDAL, (pór-dal) ösz. fn. l. **PARASZTDAL**.

PORDÁNY, **LAJTHA**—, **RÁBA**—, **VULKA**—, faluk Sopron m.; helyr. *Pordány-ba*, —ban, —ból.

PORDOHÁNY, (por-dohány) ösz. fn. Porrá zúzott, s bizonyos módon elkészített és érlelt dohány, melyet orrba szoktak színi. *Sárga, fekete pordohány. Máskép: burnót.*

PÓRDÖLYF, (pór-dölyf) ösz. fn. l. **PÓRDAGÁLY**.

PÓR-DÖMÖLK, l. **DÖMÖLK**.

PÓRÉ, fn. tt. *póré-t*. l. **PÁRHAJMA**.

PÓRÉHAJMA, l. **PÁRHAJMA**.

PORÉJT, l. **PORÍT**.

PORENYV, (por-enyv) ösz. fn. Porrá zúzott száraz enyvanyag, melyet híg testtel föleresztve ragaszul használnak.

PORESÓ, (por-esó) ösz. fn. Apró cseppekben szállinkozó eső, permeteg. V. ö. **PIRINKÓ**, **PORKA**.

PORFELHŐ v. —**FÉLLEG**, (por-felhő v. félleg) ösz. fn. Sűrű por, melyet a szél a levegőbe felkap, vagy a szekerek, barmok fölvernek, s mintegy felleget képez. *Égi háborút megelőző porfelleget. A porfellegről gyanítani, hogy seregek közelednek.*

PÓRFÉLSÉG, (pór-félség) ösz. fn. l. **PÓRURALOM**.

PORFENÉK, (por-fenek) ösz. fn. A lisztőrli malmokban a garat feneke, melyre a lisztpor le hull.

PORFESTÉK, (por-festék) ösz. fn. Porrá zúzott festékanyag.

PORFÉSZÉK, (por-fészék) ösz. fn. Gúnyosan szólva oly hely, lakás stb., melyet nagy por lep el. *Ez a város igazi porfészék.*

PORFIR, (a görög *porphyra* [= bíbor] szótól); fn. tt. *porfir-t*, tb. —ok, harm. szr. —ja. Igen finom, kemény, vörös színű drágakő a jáspisok neméből.

PORFOGÓ, (por-fogó) ösz. fn. A növénytanban a virág anyjának (Gönczy P. szerint: terméjének) leglényesebb része, ú. m. annak hegyén ikrás szőrök vagy babugokból álló ragacsos rész, mely a reá hulló virágpórt felfogja s azokat termékenyítő szütyökké fejleszti; máskép: *bibe* vagy *csúcs*. (Stigma).

PORFORGATAG, (por-forgatag) ösz. fn. Tölcsér gyanánt forogva szállongó portömeg, boszorkányszél. Különbözik tőle némileg a porforgeteg, mely erős széllal járó, ideoda csapongó porfölleget jelent. Egyébiránt alapfogalomban megegyeznek, mennyiben a *forog* és *ferog* legközelebbi rokonok.

PORFÖLLEG, l. **PORFELLEGET**.

PORGANÉJ, (por-ganáj) ösz. fn. Hosszas tartásban porrá vált ganéj, különösen emberi ürülék; termékenyítésre kiválólag alkalmas. (Poudre).

PORGÁNY, falu Torontál m.; helyr. *Porgány-ba*, —ban, —ból.

PORGOLAT v. **PORGOLÁT**, (por-og-ol-at) fn. tt. —ot. Szabó D. szerint vetést őrző kerítés, sövény. Alapértelménél fogva legközelebbi rokon hozzá a *borkolat*, *burkolat*, mennyiben a *porgolat* nem egyéb, mint a földet körülburkoló valami. Végül ejtik megnyújtva is, *porgolát*, de amaz szabályosb, mert törzsöke az elavult *porgol* (= burkol) ige, melyből lesz *porgolás*, *porgolat*. Ily megnyújtás divatozik a *fuvát*, *korlát*, *korczolát* (korszovát) s némely más szókbán.

PORGOLAT-v. **PORGOLÁTKAPU**, (porgolat-kapu) ösz. fn. Kriza J. szerint a székeleyeknél vetéskapu a falvak végein; sok helyen *tanórkapu*-nak is mondják.

PORGOMBA, (por-gomba) ösz. fn. Ismeretes gombafaj, mely éretten felül szétfeszlik vagy szétzúzva porrá omlik; máskép szintén köznyelven: *pöfeteg*, *lúdposz*, *banyaposz*, *lófing*; növénytani névvel: *méhszédítő pöfeteg*. (Lycoperdon bovista).

PÓRGÖG, (pór-gög) ösz. fn. Durva, pórias magatartás, taglejtések és tettek által nyilatkozó felfuvalkodás; máskép: *pórdagály, pördölyf*.

PORHA, (por-h-a) fn. tt. *porhá-t*. A fának megredvesedett, porlékony bele, szokottabban: *purha*. Mint melléknév jelent porhanyót, porlékonyat.

E szónak gyöke *por*, a *h* vagy *ha* képző, mint számtalan más szóban hiányos, szenvedőleges, kóros állapotra mutat; de rokonítható a gyakorlatos igéket képző *g* hanghoz is, miszerint *porha* azt tenné: *porogó, poroga, porga*, ami természeténél fogva porrá válni hajlandó. Alapfogalomban egyezik vele *porka*, a földet por gyanánt vékonyan belepő hó. A *porha* és *porka* között oly képzői és fogalmi rokonság van, mint *úrhodik* és *úrkodik* között.

PORHAD, (por-h-a-d) önh. m. *porhad-t*. Folytonosan vagy lassanként porrá omlik. *Porhad a reves fa bele. A homokkő hamarabb és könnyebben porhad, mint mások. Porhad a tiport föld. A csont is elporhad idővel.*

E szónak középképzője *h* nemcsak folytonosságot, gyakorlatot fejez ki, rokon lévén a gyakorlatos *g* és *k* képzővel, hanem némi hiányos vagy kóros állapotot is. V. ö. H betű. Ilyenek: *gürhed, vénhed, poshad*, stb.

PÓRHAD, (pór-had) ösz. fn. 1) Pórcsalád, pórnemzetség, mennyiben a had jelent családot, nemzetséget is. 2) Fellázadott pörök serege, parasztháboru. *Dózsa, Hóra pórhada.*

PORHADÁS, (por-h-ad-ás) fn. tt. *porhadás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Folytonos szenvedő állapot, midőn valamely test részei porrá töredeznek, omladoznak. *Régi, elhagyott várfalak porhadása.* V. ö. **PORHAD**.

PORHADÉK, (por-h-ad-ék) fn. tt. *porhadék-ot*, harm. szr. —ja. Porrá vált növényi és állati testrészek; máskép: *korhany, televény*. (Humus).

PORHAJAS, (por-hajas) ösz. fn. Gyöngye, idei szőlővessző, melyet csak felületesen, nem mélyen bujtanak el, tehát mintegy porba hajtának.

PORHAJAZ, (por-hajaz) ösz. áth. Szőlőmivesekről mondják, midőn a szőlőtökérről a még gyöngye ágat a földbe nem mélyen bujtják, s miután gyökereket vert, leginkább a jövő évben az anyatőtől elvágják és elültetik.

PORHÁL, (por-h-a-al) gyak. áth. m. *porhál-t*. A növények, különösen kerti vetemények körül megkeményült földet kapával könnyedén felvagdálja, s porhanyóvá teszi. *Porháló kapa. Porhálni a kukoricaföldet, a kerti veteményes ágyakat.* V. ö. **PORHA**.

PORHÁLÁS, (por-h-a-al-ás) fn. tt. *porhálás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A kapálás azon neme, mely által a földet porhanyóvá teszik.

PORHANY, (por-h-any) fn. tt. *porhany-t*, tb. —ok. Oly föld, melynek rögei nem tömör, nem kemény, hanem ritkább, puhább állományuak.

PORHANYÍT, **PORHANYÍT**, (por-h-any-ít) áth. m. *porhanyít-ott*, par. —s, htn. —ni v. —ani.

Tulajd. ért. valamit porlékonyná tesz, porrá omlaszt. *Ásás, kapálás, szántás által porhanyítani a földet.* Átv. szívós, szilárd rostu testet, különösen húsneműt áztatva, vagy más módon puhává tesz. *A vadhúst ecetben porhanyítani. A tökehalat sajátnevében porhanyítani.* V. ö. **PORHANYÓ**.

PORHANYÍTÁS, **PORHANYÍTÁS**, (por-h-any-ít-ás) fn. tt. *porhanyítás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, illetőleg kapálás, áztatás, mely által porhanyítanak valamit.

PORHANYÓ, (por-h-any-ó) mn. tt. *porhanyó-t*. Szoros ért. porlékony, ami könnyen porrá töredezik, omladozik, vagy porló állapotban létezik. *Porhanyó földben diszlenek a kerti vetemények. Porhanyó homokkő, búzakenyér. Porhanyó száraz dohány.* Átv. ért. mondjuk különben szívós, szilárd rostu testekről, húsneműekről, melyek bizonyos mód által megpuhultak, s a fogak között könnyen szétomlanak. *Porhanyó vadhús, sült.*

PORHANYODÁS, (por-h-any-od-ás) fn. tt. *porhanyodás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Tömör, kemény, szívós, szilárd test változott állapota, midőn porlékonyná, puhává, illetőleg könnyen rághatóvá lesz.

PORHANYODIK, (por-h-any-od-ik) k. m. *porhanyod-tam, —tál, —ott*. Porló állapotba megy által. *Kapálással porhanyodik a föld. A búzakenyér hamar porhanyodik.* Átv. megpuhul, szivosságát veszti, könnyen rághatóvá lesz. *Porhanyodik a fagyra kitétt pulyka húsa, az ecetben áztatott vadhús.*

PORHANYÓS, (por-h-any-ó-os) mn. tt. *porhanyós-t* v. —at; tb. —ak. 1. **PORHANYÓ**.

PORHANYÓSÁG, **PORHANYÓSSÁG**, (por-h-any-ó-ság, por-h-any-ó-os-ság) fn. tt. *porhanyóság-ot*, harm. szr. —a. Tulajdonsága, vagy állapota valamely testnek, midőn porhanyó. *A vadsültek, s némely húsétek egyik kelléke a porhanyóság.*

PORHANYÓZ, (por-h-any-ó-oz) áth. m. *porhanyóz-tam, —tál, —ott*, par. —z. Porhanyóvá tesz valamit, különösen a földet. *Fogas kapával porhanyózni a veteményágyat.*

PORHANYÓZÁS, (por-h-any-ó-oz-ás) fn. tt. *porhanyózás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által valami porhanyóvá tétetik. V. ö. **PORHANYÓ**.

PORHANYÚ; **PORHANYÚS** stb. 1. **PORHANYÓ**; **PORHANYÓS** stb.

PORHASZT, (por-h-asz-t) áth. m. *porhaszt-ott*, par. *porhaszsz*, htn. —ni v. —ani. Eszközli, hogy bizonyos szilárd test részei porrá omljanak. *Az idő és lég viszontagságai elporhasztják a köveket is.* V. ö. **PORHAD**.

PORHASZTÁS, (por-h-asz-t-ás) fn. tt. *porhasztás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Porrá omlasztás.

PORHATAG, (por-h-ad-ag) mn. tt. *porhatag-ot*. Ami természeténél fogva könnyen porhad, porrá omlik; máskép: *porlékony*. Oly alkatu mint: *olvatag, hervatag*, stb.

PORHÁZ, (por-ház) ösz. fn. Átv. ért. 1) az emberi testet mint elporlandót vagy már elporlottat magában foglaló koporsóról vagy sírról mondják. 2) **L. PORHÜVELY.**

PORHÓ, (por-hó) ösz. fn. Apró, poralakban hulló hó; máskép: *porka*.

PORHON, (por-hon) ösz. fn. **L. PORODA** alatt.

PORHONIKRA, (por-hon-ikra) ösz. fn. Kelet-índiai növény, melynek porhonán golyódad ikra látszik. (*Adenanthera*. L.).

PORHONROJT, (por-hon-rojt) ösz. fn. Növény-nem az öthímesei seregéből és egyanyások rendjéből; eszéje a magzatra félig ránőtt, azon fölül öt fogu; bokrétája a magzat fölött egy szirmu, rövid nyaku, öt egyenetlen hasábu; porhonainak hegyei öszvenőttek, alul szétállók. (*Lobelia*, *Lobel* nevű fűvészi emlékeül).

PORHONYÓ, tájdivatosan am. *porhanyu*.

PORHÚL, (por-h-ül) önh. m. *porhúl-t.* **L. PORHAD.**

PÓRHÜBÉR, (pór-hü-bér) ösz. fn. Hübér, mely jobbágyi terhek viselésében, ú. m. robotban, dézmában stb. áll, különböztetésül a nemesi hübertől.

PORHÜVELY, (por-hüvely) ösz. fn. Átv. ért. az emberi testről (mint a lélek hüvelyéről) mondják, mely majdan porrá válandik.

PÓRI, (pór-i) mn. tt. *póri-t*, tb. — *ak*. Pórra vonatkozó, pórhoz tartozó, portól származó. *Póri munka*.

PÓRIAS, (pór-i-as) mn. tt. *pórias-t* v. — *at*, tb. — *ak*. Póri szokásra, természetre mutató, pórdivatu. *Pórias nyerség, durvaság, magaviselet*. Ellentéte: *úrias*, finom, művelt.

PÓRIASAN, (pór-i-as-an) ih. Póri szokás v. modor szerént, pórtermészetet mutatólag.

PÓRIASSÁG, (pór-i-as-ság) fn. tt. *póriasság-ot*, harm. szr. — *a*. Pórias szokás, természet, modor.

PÓRICS, fn. tt. *pórics-ot*, l. **PÓRIS**.

PÓRIHAJMA, (póri- v. póré-hajma). **L. PÁRHAJMA.**

PÓRIS, (a latin *borax*-ból módosult) fn. tt. *póris-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. 1) Kesernyész, lúgizű só, mely megtisztítva jegeczes alakú. A tisztítlan póris Perziából és Sinából sárgazöld, kövér tapintatu s rendetlen hatszögű darabokban szállítatik hozzánk. 2) Szélesb. ért. az érczmiveseknél, mesterséges vegyíték, mely által az érczeket olvasztják, s ezen erővel különösen a póris bír.

PORÍT, (1), (por-ít) áth. m. *porít-ott*, htn. — *ni* v. — *ani*, par. — *s*. Porrá tör vagy morzsol.

PORÍT, (2), (por-ít v. pir-ít) áth. m. *porít-ott*, par. — *s*, htn. — *ni* v. — *ani*. A régieknél gyakran eljőn *porét*, *porejt* alakban, s am. fedd, szid, dorgál, (increpat, corripit). „Megporéjtá a szelet.“ És *megporéjtá ötét*.“ (Münc. cod. Luk. IV.). „És a gyűjtőt senki meg ne poréha“ (= porétsa. Bécsi cod. Ruth könyve). „Esmeg jöve a tanejtványokhoz, lelé őket

hogy alonnanak; esmeg felkölté őket, nem dorgálá, sem porejtá meg.“ (Régi magyar Passio. Toldy F. kiadása 247. l.).

„Bölcsebb leányt még en ennél nem láttam,
Mint az, ki imenten szólla envelem,
S jótétemről megporitta engem.“

Katalin verses leg. (Toldy F. kiadása 92. lap.).

Ugyanitt eljőn *porol* alakban is. Lásd **PORONGAT**, **PORONKODIK** szókat is.

Ez igének gyöke vagy hangutánzó, s legközelebb rokona a hason-értelmű, s kemény szidást jelentő *hurít*, *hurogat*. Ily hangutánzók: *dorgál*, *kurjant* stb. Vagy pedig, ami hihetőbb, hangváltozattal am. *pirít*; átv. ért. t. i. *megpirítani* valakit, *rápirítani* am. megfeddeni, pírongatni. Hogy a *por* gyök némely származékokban am. *pér*, *pör*, *pir*, erről l. **PORZSOG**.

PORÍTÁS, (por-ít-ás v. régiesen: por-éjt-ás) fn. tt. *porítás-t*, tb. — *ok*. 1) Porrá törés vagy morzsolás. 2) Feddés, dorgálás, szidás. „Münekönk mü fegyelmönkért és poréjtásonkért (propter increpationem et correctionem) mü uronk istenönk kevesé megharagudt.“ (Bécsi cod. Machabeus). V. ö. **PORÍT**, (2).

PORKA, (por-ka) fn. tt. *porká-t*. A székelyeknél am. a földet, föld porát alig belepő vékony hó, mintegy porhó. *Porkára menni*, ilyen havon menni vadászatra. A mongolban *boroghan* esőt jelent.

PORKEFE, (por-kefe) ösz. fn. Kefe, melylyel a ruhákat, szöveteket stb. a portól megtisztítják; különböztetésül a haj-, sár- stb. keféktől.

PÓRKEVÉLY, (pór-kevény) ösz. mn. Magát durva parasztos módon rátartó, hányiveti.

PÓRKEVÉLYSÉG, (pór-kevényesség) ösz. fn. **L. PÓRDAGÁLY**, **PÓRGÖG**.

PORKOL, áth. l. **PÖRKÖL**.

PORKOLÁB, fn. tt. *porkoláb-ot*, harm. szr. — *ja*. Eredeti jelentése, *várgróf*, t. i. a német *Burggraf* után átalakulván; valamint a *Markgraf* Heltainál és másoknál: *morkoláb*. Későbbben jelentett várnagyot. „Jó vitéz Szondi György benn (Drégely várában) *porkoláb* vala.“ (Tinódi). Újabb korban a vármegyei katonák és hajdúk főnöke, kit néhutt tisztességesebben várnagnak neveztek. Ismét, a rabokra és börtönökre felügyelő megyei szolga. *A befogott zsványokat általadni a porkolábnak*. Alkalmazott ért. így nevezik a katonai börtönfelügyelőt is (profóz). Azon szók közé tartozik, melyeknek eredeti nemesebb jelentése alá szállott. Így a tartományi főnököt jelentő, persa eredetű satrapa (sátor-apa?) ami konyhadiák nyelvünkön hajdút, poroszlót teszen.

PORKÖPENY, l. **PORKÖPÖNYEG**.

PORKÖPÖNYEG, (por-köpönyeg) ösz. fn. Rendesen világos, porszinü kelméből való foszlán köpönyeg, melyet kivált az utasok használnak, hogy öltönyeiket a portól kéméljék.

PORLAD, (por-l-ad) önh. m. *porlad-t*. Mondják bizonyos porhatag testekről, midőn egyes részeik porrá omladozva elhullanak.

PORLADÁS, (por-l-ad-ás) fn. tt. *porladás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Állapot, midőn valami porlad.

„Halk sírének közt elviszik,
A porladás hatáiraig.”
Tompa.

PORLADÉK, (por-ol-ad-ék) fn. tt. *porladéko-t*, harm. szr. —a. Valamely testről, tárgyról leomladozott, töredezett pornak öszvege. *Fák, kövek porladéka, Öszveseperni a porladékot. A dohányporladékot kenőcsül használják a juhászok.*

PORLADOZ, (por-l-ad-oz) gyak. önh. m. *porladoz-tam*, —tál, —ott; par. —z. Egymás után gyakran vagy folytonosan porlad.

PORLASZT, (por-ol-asz-t) áth. m. *porlaszt-ott*, par. *porlaszsz*, htn. —ni v. —ani. Eszközli, hogy valamely test porladjon, porrá alakuljon. *A szekerek porlasztják a göröngyöket, az útra hordott köveket. Különbözik: porhaszt. V. ö. PORLAD.*

PORLASZTÁS, (por-ol-asz-t-ás) fn. tt. *porlasztás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, midőn valaki v. valami porladást eszközöl.

PÓRLÁZADÁS, (pór-lázadás) ösz. fn. Lázadás, melyet a pórnép az illető uraság, felsőség, törvényes hatalom, fejedelem ellen támaszt. *Dózsá, Hóra pórlázadásai.*

PORLÉ, **PORLÉV**, (por-lé v. —lév) ösz. fn. L. PORODA alatt.

PORLÉKONY, (por-ol-ék-ony) mn. tt. *porlékony-t* v. —at, tb. —ak. Mondjuk oly testről, mely természeténél fogva, vagy belső romlás következtében könnyen porrá töredezik, omladozik; másképp: *porhatag. Porlékony göröngy, homokkő. Porlékony redves, avas fa.*

PORLÉKONYSÁG, (por-ol-ék-ony-ság) fn. tt. *porlékonyság-ot*, harm. szr. —a. Porlékony v. porhatag minőség.

PORLIK, (por-ol-ik) k. m. *porl-ott*, htn. —ani. Porrá válik, oszlik, omladozik, töredezik, morzsolódik. *Porlik a szekerek által tiprott göröngy, murva. Porlik a száraz dohány.*

PORLISZT, (por-liszt) ösz. fn. A lisztnek legfinomabb parányi részecskéi, melyek a malomban ideoda szállonganak. *A molnár ruháját, arczát, belepí a porliszt.*

PORLÓ, (por-ol-ó) mn. tt. *porló-t*. A „porlik” igének származéka, s am. porrá oszló, töredező, omladozó. *Porló hantok, homokkövek. Különbözik tőle a cselekvési poroló. V. ö. PORLIK, POROL.*

PORLÓS, (por-ol-ó-os) mn. tt. *porlós-t* v. —at, tb. —ak. L. PORLÉKONY.

PÓRMUNKA, (pór-munka) ösz. fn. Póroknál szokott munka. Durva, darabos munka.

PÓRNÉ, (pór-né azaz pór neje) ösz. fn. Pórember felesége; különbözik: *pórnö.*

PÓRNÉP, (pór-nép) ösz. fn. A népnek legalsóbb osztálya, különösen a szoros értelemben vett

parasztnép. Szélesb, megvető ért. műveletlen, durva erkölcsű néposztály, péld. a városok alsó rétegeiben is.

PÓRNÉPI, (pór-népi) ösz. mn. Pórnépet illető, arra vonatkozó. *Pórnépi gondolkodásmód, viselet.*

PÓRNÉPIES, (pór-népies) ösz. mn. L. PÓRIAS.
PORNÓ, falu Vas m.; helyr. *Pornó-ra*, —n, —ról.

PÓRNŐ, (pór-nő) ösz. fn. Pórnépi osztályból való fehérszemély, parasztnő, parasztasszony.

PORNYÁL, (por-ony-a-al) önh. m. *pornyált-t*. A székelyeknél mondják a juhnyájról, midőn lassan legelgetve előre megyen; néhutt másképen: *legelés*; különösen kopár oldalon szededet. Innen: *pornyáltat* am. a juhokat lassan haladva, vagy kopár oldalon legelteti.

Ha ez igében alapfogalomul az aprózó legelést veszszük, okszerűleg állíthatjuk, hogy törzsöke egy értelmű a kicsidet, aprót jelentő *pírinyó, pírinya, pardnyi* szókkal, miszerint *pornyál* annyit tenne, mint *pírinyál*, azaz, aprózva, lassankint legel. Innen átv. ért. am. restelkedik, lustálkodik, mintegy lassan vagy alig mozog.

PORNYÁLÁS, (por-ony-a-al-ás) fn. tt. *pornyálás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Lassan legelve előre menés. Kopár oldalon legelészés. Restelkedés.

PORNYÁLTAT, (por-ony-a-al-tat) miv. m. *pornyáltat-tam*, —tál, —ott. L. PORNYÁL alatt.

PÓRNYELV, (pór-nyelv) ösz. fn. Sajátnemű kiejtésű, továbbá saját kifejezésekkel, hasonlatokkal, közmondatokkal bíró, kevesebbé sima nyelv, vagy beszédmód, mely által a pórnép a műveltebb osztálytól megkülönbözteti magát.

PORÓCZA, (por-ó-cza) fn. tt. *poróczá-t*. Néhutt: *prósza*. L. GÖRHE, GÖRHÖNY.

PORODA, (por-o-da) fn. tt. *porodá-t*. A növénytanban Gönczy Pálnál az ami Diószeginél: *hím* (stamen), mely szeréntök a virágnak a bokrétán vagy a leplen belül álló, eredetileg levlénemű állományokból képződött része. Egy kis nyujtványnál fogva, vagy a nélkül van a vaczokhoz avagy a bokrétához növe, ezen nyujtvány neve *szálcsa*, Diószeginél: *hím-szál* (filamentum), eredetileg a levél nyele. A szálcsa tetején van egy zacskó forma tok: *portok*, Diószeginél: *porhon* v. *porzó*, v. *csek*, *porcsek* (anthera), mely meg van telve *virágpor*-ral, melynek neve Diószeginél: *hímpor* v. *nemzőpor* (pollen); a portok eredetileg a levél lapja, mely széleivel úgy nőtt öszve, hogy vagy egy vagy két rekeszű tokká alakult. A virágpor, ha a bibére (stigma) hull, hólyaggá, majd szütyővé alakul, mely a benne levő *porlé*-nél (fovilla) fogva a magcsákat megtermékenyíti.

POROL, (por-ol) önh. m. *porol-t* v. *porl-ott*. Port csinál, port üt, port ver. *Porolnak az uton menő szekerek, barmok. Porolnak az utcáseprők. Ne porolj! Áthatólag tárgyesetes névvel am. valamit üt, ver, hogy a por kimenjen belőle. Porolni, kiporolni a ru-*

hákat. Pálczával kiporolták a hátát, azaz megverték. V. ö. POROZ. 3) Katalin verses legendájában előfordúl porít, azaz ,pirít' v. ,pirongat' értelemben:

„Isteneket nem porlanál,
És ellenünk így nem járnál.“
(Toldy F. kiadása 89. l.)

POROLÁS, (por-ol-ás) fn. tt. *porolás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által port csinálnak, a port valamiből kiverik. V. ö. POROL.

POROND, (por-ond) fn. tt. *porond-ot*, harm. szr. —ja. 1) Apró kövecs, öszvezuzott, porrá törött kő, főveny. Innen, így nevezik néhutt a folyókban levő fővenyes torladékok is. *Minden porondot előntött a Tisza.* (Szabó D.). 2) Apró fűz neme, mely fűző, fonó vesszőket nyújt, pl. apró kézi kosarak kötésére. Másképen: *porongy*.

Mi e szónak első jelentését illeti, legvalószínűbb, hogy közvetlen gyöke az apró testrészeket jelentő *por*, melynek másod értelme *apró, kicsi*, honnan a *parány, parányi*, v. *porány, porányi, piri, pirinyó, pirinkó* rokon jelentésű származékok. Ennélfogva egy fogalom alá tartozik vele az apró kicsi fűzet jelentő *porond* is, mintha volna *pirind*, honnan a tájdivatos *pirindikó* am. a maga nemében igen apró, kicsi. Alapértelemlre ide csatolhatók a következő szók is: *porongy*, fiatal, kis fogoly; *poronty* apró gyermek, vagy gyermekek serege, Molnár A. szerint „*pusionum caterva*“; ismét *porongy*, inaska, szolgáló kis fiú; *perreputy*, sarjadék, növendékesalád. V. ö. PEREPUTY. Hogy az *i* és *o* hangok játszilag váltakoznak nyelvünkben, fölös példák mutatják, p. *lib lob, libeg lobog, ringy rongy, gyim gyom, csip csop, bingyó bogyó, bibincsó boborcó* stb. stb. Egyébiránt Gyarmathi Sámuelnél illir és szerb nyelven *prud* am. a német *Sandbank*, és Jancsovicsnál *hruda* am. göröngy.

PORONDLAKÓ, (porond-lakó) ösz. fn. Szalmonka, bébicz, mely különösen a vizek, folyók porondjain tartózkodik és él. V. ö. POROND.

PORONDÓRA, (porond-óra) ösz. fn. Fővenyóra a régieknél (Clepsydra), l. FÖVENYÓRA.

PORONDOS, (por-ond-os) mn. tt. *porondos-t*, v. —at, tb. —ak. Poronddal bővelkedő, belepott. *Porondos tómeλλék; porondos utak; porondos zátonyok.* V. ö. POROND.

PORONDSZÉM, (porond-szém) ösz. fn. A porondnak egy-egy részecskéje, morzsája; fővenyszem.

PORONG, (por-ong) fn. tt. *porong-ot*, harm. szr. —ja. 1) L. POROND. 2) Székely tájszólás szerint feszítő rúd, melylyel szövészközben két felé feszítik a vásznat.

Minthogy népies nyelven némely feszítő, segéd-fák neve: szolgálfa, péld. a csizmadiák fordítófája; innen azt gyaníthatni, hogy a *porong*, mint feszítőfa átv. értelmű, s am. szolgálfa; és ennélfogva rokon a kis szolgát jelentő, s csakugyan szintén a székelyeknél divatos *porongy* szóhoz.

PORONGAT a régieknél am. *pirongat*. „Kezde szöm szömben (szömtől szömben) ötet porongatnia.“ (Debreczeni Legendáskönyv). V. ö. PORÍT.

PORONGY, (por-ongy) fn. tt. *porongy-ot*, harm. szr. —a. 1) Fiatal, apró fogoly. 2) A székelyeknél Cserei Elek szerint am. szolgálcska, inaska; rokon ez értelemben *poronty* szóhoz. 3) L. POROND.

PORONGYÓ, (por-ongy-ó) mn. tt. *porongyó-t*. Szabó D. értelmezése szerint am. jó ízű, pl. porongyó falat.

A köz ízlés szerint legízesebb falatnak azt tartjuk, ami fogaink között mintegy elolvad, melyet nehezen vagy sokáig rágicsálni nem kell; ennél fogva a ,porongyó' szónak ezen értelme am. porhanyó, s gyöke *por*, törzsöke *porongy*, mely az aprót kicsit jelentő *porongy*-tól abban különbözik, hogy amaz a pornak *omladozó*, emez pedig *aproságos* tulajdonságára vonatkozik.

PORONKODIK, a régieknél am. *pironkodik*. „A te istenidvel poronkodik.“ (Sz. Krisztina élete).

PORONTÓ, (por-ontó) ösz. mn. és fn. Molnár A. szerint am. pattantyús, tüzer, ki a löport (a golyóval együtt) mások veszedelmére mintegy ontja.

PORONTY, fn. tt. *poronty-ot*, harm. szr. —a. 1) Megvetőleg am. gyermek. *Hítvány poronty*.

„Komám asszony félre csapta paszomántos kontyát,
Ölben hordja cigányasszony sikitó porontyát.“
(Ponyvai vers).

Használtatik ,fattyú' értelemben is. Baranyában: *vörönty*. 2) Molnár Albert szerint gyűnév, s am. apró gyermekek sokasága. 3) Bérczy Károlynál a fogolys egyéb madárfi; külön tájak szerint: *csire, csírke, pipe, pizse, pizselle, pisen, pitye*.

E szóban alapfogalom a kicsiség, s am. *pirinty*, melyhez legközelebb áll a *firity*, mert *fityfirity* am. kis baba, buba, továbbá alkalmazott értelemben kistermetű, s gyermek gyanánt firegő ember. Továbbá rokona a kis foglyot jelentő *porongy*. Képzőjében a kicsiség fogalma rejlik, mintha volna *por-ocs*, *n* közbevetve *poroncs*, lágyítva *porongy*, *poronty*. Hasonló képzésűek: *varancs varangy, göröncs göröngy*, illetőleg *roncs rongy, ripacs ripancs* stb. V. ö. POROND, PEREPÚTY.

PORONYÁN, (por-ony-án) ih. Szabó Dávidnál am. dísztelenül, illetlenül, sótalanul p. o. szólni; tehát mintegy: póriasan; ,porony' v. ,poronya' magában nem fordul elő.

POROS, (por-os) mn. tt. *poros-t* v. —at, tb. —ak. Portól lepott, porral teljes. *Poros út, utca, szoba, falak. Poros bútorok, ruhák, könyvek.* Öszvétetekben: *borsporos leves, hajporos gallér, puskaporos ház* stb.

POROSAN, (por-os-an) ih. Poros állapotban, portól leppe.

POROSKÓ, falu Ung m.; helyr. *Poroskó-ra*, —n, —ról.

POROSNYAK, tájszó; l. POLOZSNYAK.

POROSODÁS, (por-os-od-ás) fn. tt. *porosodás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Porossá levés, portól belepetés; porrá omladozás.

POROSODIK, (por-os-od-ik) k. m. *porosod-tam*, — *tál*, — *ott*. Porossá leszen, a por belepi, vagy porrá omladozik. *Úton beporosodik a ruha. Száraz meleg időben porosodik a göröngy.*

POROSZ, fn. és mn. tt. *porosz-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Éjszaki német földön fekvő Poroszországnak lakosa, különösen *brandeburgus*, honnan a népies *burkus* nevezet. Amaz a német *Preusze* után alakult.

POROSZHON, (Porosz hon); **POROSZHONI**, (porosz-honi); l. **POROSZORSZÁG**; **POROSZORSZÁGI**.

POROSZKA, (por-oz-ga, azaz por-oz-og-ó) mn. és fn. tt. *poroszká-t*. Sebes apró lépésekkel, mintegy csúszkáló lábakkal járó ló. *A vén lóból nem lehet poroszkát csinálni.* (Km.).

„Reávon királi ruhát,
Fejében ékes koronát,
Poroszkájára ültepék
És az nép keziben (közibe) lépék.“

Katalin verses legendája. (Toldy F. kiadása 10. l.).

Szabó Dávidnál egy másik jelentése: a malomkő hátán rengő rovátolt fa, mely a garatból lerázza a gabonát a kő alá, porozka.

Legvalószínűbb, hogy nevét azon *par* gyöktől vette, mely *paripa* szóban is megvan s elemezve: *por-oz-ka* = *porozga*, a gyakortatos *porozg* törzsöktől, mint *csúsz*, *csuszog*, *csuszoga*, *csuszka*; *úsz*, *uszog*, *uszka*; *mász*, *mászog*, *mászka*, *mászkal*. Mind ezek szintén oly mozgásra is vonatkoznak, mely a haladási tért szorosan érinti, és horzsolja. Figyelmet érdemel a héber *paras*, mely am. ló.

POROSZKÁL, (por-oz-ga-al) önh. m. *poroszkál-t*. Mondják különösen lóról, midőn sebes apró léptekkel, s csúszkáló lábakkal jár. V. ö. **POROSZKA**.

POROSZKÁLÁS, (por-oz-ga-al-ás) fn. tt. *poroszkálás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Poroszkálva lépdegelés.

POROSZKATEVE, (porozska-teve) ösz. fn. Egy púpu teve, mely a málhás tevénél sokkal sebezsebb járása. (Dromedarius).

POROSZLÓ, (1), fn. tt. *poroszló-t*. Törvénytiszt. Molnár A. szerint, megfelel neki a latin *licitor*, *apparitor*, *praeco*. A régi latin oklevelekben *pristaldus*, melyhez hasonlítják némelyek a szláv *prisztav* szót, de ez Jancsovics szerint révpartot jelent, és semmi köze a poroszlóval. Dankovszky szerint csehül *prohlašiter*, és illirül *proglasziter* volna. A régi-eknél *porosztó* alakban fordul elő, pl. a Bécsi codexben: „És a porosztó erőssen üvölt vala“ (et praeco clamabat valenter. Daniel. III.); a Münchener codexben pedig am. hóhér. Ma is van Porosztó helység Ung megyében. A régi-eknél *t* és *l* hangokat néha fölcserélve találjuk; így a mai *mutal* náluk ellenke-

zőleg: *mutal*, pl. *képmutaló*. Némelyek értelmezése szerint a *pristaldus* annyit tenne, mint *perest oldó*; l. ezt. „Porosztó“ szóhoz igen közel áll a persa „*parasztár*“ vagy „*peresztár*“, mely a persa nyelvben szolgát is jelent. (V. ö. **PARASZT**). Egyébiránt a magyar nyelvből származtatva, *poroszka* és *paripa* szókkal hozhatjuk rokonságba és (ide-oda) „forgó“ v. „forgólódó“ értelmet tulajdoníthatunk neki.

POROSZLÓ, (2), férfi kn. Pratislaus. Olyan alkatu, mint Stanislaus *Szaniszló*, Berislaus *Boriszló*. Bogoszlavus *Bogyoszló*. Wladiszlavus *László*.

POROSZLÓ, (3), mváros Heves, pusztasza-boles m.; helyr. *Poroszló-ra*, — *n*, — *ról*.

POROSZLÓKODÁS, (poroszló-kod-ás) fn. tt. *poroszlózkodás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Poroszlói szolgálat teljesítése.

POROSZLÓKODIK, (poroszló-kod-ik) k. m. *poroszlókod-tam*, — *tál*, — *ott*. Poroszlói szolgálatot teljesít.

POROSZLOP, (por-oszlop) l. **PORFÉLLEG**.

POROSZLÓSÁG, (poroszló-ság) fn. tt. *poroszlóság-ot*, harm. szr. — *a*. 1) Poroszlói szolgálat. 2) Poroszlók együtt véve.

POROSZORSZÁG, (porosz-ország) ösz. fn. Első rangu európai állodalom felső Németországban, melynek királya az európai öt főhatalmasságok egyike.

POROSZORSZÁGI, (porosz-országi) ösz. mn. Poroszországból való; Poroszországhoz tartozó.

POROSZTÓ, (1), l. **POROSZLÓ**, (1).

POROSZTÓ, (2), falu Ung m.; helyr. *Porosztó-ra*, — *n*, — *ról*.

POROSZUL, (porosz-ul) ih. Porosz nyelven, vagyis inkább a poroszkónál divatos németséggel; minthogy a valódi (szláv családi) porosz nyelv már régen kihalt.

POROZ, (por-oz) áth. m. *poroz-tam*, — *tál*, — *ott*, par. — *z*. 1) Porossá tesz. *Beporozni a szobát, ruhát*. 2) Porral behint. *Hajat porozni*; *a megírt levelet beporozni*. *Felporozni a puskát*. 3) Önhatólag port csinál. *Poroznak a szekerek*. *Ne porozzatok itt a szobában*. V. ö. **POROL**.

POROZÁS, (por-oz-ás) fn. tt. *porozás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Cselekvés, midőn valaki vagy valami poroz.

POROZGAT, (por-oz-og-at) gyak. áth. m. *porozgat-tam*, — *tál*, — *ott*, par. *porozgass*. Valamit porral hintetget; vagy, folytonosan, gyakran port csinál. V. ö. **POROZ**.

POROZGATÁS, (por-oz-og-at-ás) fn. tt. *porozgatás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Cselekvés, midőn valaki vagy valami porozgat.

POROZKA, (por-oz-ka) fn. tt. *porozká-t*. A malomgaratnak része, mely a lisztet kirázza.

POROZÓ, (por-oz-ó) fn. tt. *porozó-t*. 1) l. **POROZÓ**. 2) A székelyeknél fürgeteges havas idő, péld. midőn az úgynevezett *Nemere* szele fú.

POROZSNOK, **POROZSNYAK**. Székely tájszók; l. **POLOZSNYAK** v. **POLOZSNYA**.

PORÖRVÉNY, (por-örvény) ösz. fn. Forgó csiga gyanánt fölemelkedő, s keringve futó porfelleg, boszorkányszél, porforgatag.

PORPÁ CZ, DARÁZS—, PÓR—, faluk Vas m.; helyr. *Porpácza-ra*, —on, —ról.

PÓRPIMASZ, (pór-pimasz) ösz. fn. Faragatlan fajankó, buta paraszt.

PÓRREND, (pór rend) ösz. fn. A népnek pórokból álló osztálya, főleg a pórnép által választott népképviselők.

PORROG, falu Somogy m.; helyr. *Porrog-ra*, —on, —ról.

PORRUHA, (por-ruha) ösz. fn. 1) Por ellen öltött foszlán, felső ruha, különösen az úgynevezett porköppönyeg. 2) Portörülő rongy.

PÓRRUHA, (pór-ruha) ösz. fn. Oly kelméjű és szabású ruha, melyet különösen a pórnép szokott viselni, p. szűr, juhászbunda, tehénbőröcsizma, bocskor stb.

PÓRSÁG, (pór ság) fn. tt. *pórság-ot*, harm. szr. —a. 1) Póri tulajdonság, nevezetesen durvaság, nyersség, műveletlenség; máskép: *póriasság*. 2) Mint gyűnév jelenti a pórnép öszveget, sokaságát; máskép: *pórnép*. *A pórság elégedetlen, és lázadni készül. Mezei vásárra gyűlt pórság.*

PORSÉPRŐ, (por-séprő) ösz. fn. Különösen a port elhárítani, eltisztítani való seprő, különböztetésül másféle, p. *ganaj-, sár-, földözö-seprőtől*.

PORSÓ, (por-só) ösz. fn. Hulladék-, tördelék-, morzsaléksó, porrá őrölt só; különösen, melyet a sós kutak vizéből kiföznek, s poralakban állítnak elé.

PÓRSZABÁLY, (pór szabály) ösz. fn. Időváltozásra, időjárásra vonatkozó szabályok, melyeket a földmivelők követni szoktak.

PORSZÉM, (por-szém) ösz. fn. A porból, mint gyűlttestből, egy parányi részecske.

PORSZÉMNYI, (por-szémnyi) ösz. mn. Oly kicsi, mint egy porszem; a maga nemében igen parányi.

PÓRSZÓ, (pór-szó) ösz. fn. Csak a pórbeszédben divatozó, nem a finomabb társalgási nyelvbe való szó. Ide tartoznak minden finomabb ízlést, illetőleg erkölcsi érzést sértő kifejezések.

PÓRSZOMBAT, falu Szala m.; helyr. *Szombatba*, —ban, —ból.

PORTA, (1) (maga a latin „porta“) fn. tt. *portá-t*. 1) Így nevezik több vidéken a nemesi és régi jobbágyi belső telket a rajta levő épületekkel együtt. *Derék nagy portája van*. 2) L. KAPU; KAPUSZÁM.

PORTA, (2), mai napság csak „portáz“ törzse; régebben fn. volt; tt. *portá-t*; s annyit jelentett: portázás vagy portyázás.

PÓRTÁNCZ, (pór-táncz) ösz. fn. Néptáncz, oly lejtésekkel, mint azt a pórnép szokta járni. Különösen a pórok mulatságaiban divatozó némely durvább nemű tánczok, p. zsványtáncz, koldustáncz, szarkatáncz.

„Ha portára kimégyen: nyér az ellenségtől,
Ha kvártélyára mégyen: nyér a menyecskétől.“
Huszártoborzó a XVIII. századból. (Thaly K. gyűjt.)

Semmi esetre sem a latin *porta*. V. ö. PORTÁZ.

PORTÁR, (por-tár) ösz. fn. Tár, vagyis épület, melyben löport, puskaport tartanak.

PORTARTÓ, (por-tartó) ösz. fn. Szaru, tülök, vagy más ily nemű készület, melyben a vadászok löport tartanak.

PORTÁZ, önb. m. *portáz-tam*, —tál, —ott, par. —z. Mondják hadviselő katonákról, nevezetesen lovasokról, midőn akár egyenként, akár kisebb csapatokban az ellenséges vidékre kirándulnak, azt bekalandozzák, s majd ide majd oda csapnak. A *t-t* lágyítva: *portyáz*.

Ha e szóban alapfogalomul az ide-oda forgást, keringést vesszük, valószínűleg azt gyaníthatjuk, hogy gyöke *por* am. *for*, melyből *forog* *forgolódik* stb. származnak, mintha volna *fortáz*, *fort* v. *forta* törzsöktől, melyhez hasonló a rokonértelmű s vékony hangú *fért* v. *fört*, honnan *férténg* v. *förténg* (szokottan: fetreng). Ily hangváltozat van a *fereg* *pereg*, *fergetyű* *pergetyű* között. Vagy talán am. *pártoz*, vagyis pártontként, részenként csatáz. A latin *porta* szóból sehogy sem lehet kimagyarázni.

PORTÁZÁS, (portáz-ás) fn. tt. *portázás-t*, tb. —ok. Cselekvés, midőn a hadi lábon álló lovagok portáznak. V. ö. PORTÁZ.

PORTÁZÓ, (portáz-ó) mn. tt. *portázó-t*. Egyenként, vagy kisebb csapatokban az ellenséges földet bekalandozó, s helylyel-közzel meg is ütköző. *Portázó huszárok*. V. ö. PORTÁZ.

PORTÉKA, fn. tt. *portéka-t*. Általán, a kalmárok árucikkei. *Rőfös, fűszeres portéka. Fris, régi portéka*. Vásár nélkül is elkel a jó portéka. (Km.). Molnár A. szerént, és szélesb ért. mindenféle ingóság, holmi, retyemutya. *Szobai, konyhai portéka. Minden portékáját a hátán elvitte*. Átv. képes kifejezéssel ezt: *gonosz, hamis portéka*, emberről mondják.

Eredete homályos; az európai nyelvek között talán az olasz kalmárnyelvben divatozó *porto*, *emporto* szóktól, származtathatjuk, miszerint szoros ért. külföldről behozott árucikket jelentene; azonban törökül *porti* am. pogyász, holmi.

PORTELEK, falu Szatmár, pusztá Somogy m.; helyr. —telekre, —én, —ről.

PÓRTELEK, (pór-telek) ösz. fn. A régi urbéri rendszerben am. jobbágytelek, különböztetésül a *nemestelek-től*.

PORTOBÁK, I. BURNÓT- v. PORDOHÁNY.

PORTOK, (por-tok) ösz. fn. I. PORODA alatt.

PORTÖMLŐ, (por-tömlő) ösz. fn. Hosszu tömlő, vagyis bürzsák, melyet löporral megtöltve a várak fölvettetésére használnak.

PORTUGÁL, fn. és mn. tt. *portugál t*, tb. —ok. Portugália nevű országnak lakosa, polgára, vagy

Portugált illető, arra vonatkozó, ott lakó v. onnét származott.

PORTUGÁLIA, fn. tt. *Portugália-t*. Ország, illetőleg királyság Európának legnyugatibb szélén. Spanyolországgal határos.

PORTÜLÖK, (por-tülök) ösz. fn. Tülök, melyben a vadászok löport tartanak.

PORTYÁZ; **PORTYÁZÁS**, I. **PORTÁZ**; **POR-TÁZÁS**.

PÓRUL, **PÓRÚL**, (pór-ul) ih. „Jár” igével használtatva am. rozsul, szerencsétlenül. *Mi ugyan pórul jártunk*. *Meglásd, pórul jársk.*

PÓRURALOM, **PÓRURALKODÁS**, (pór-uralom v. uralkodás) ösz. fn. Országlási fő hatalom, melyben főleg a pór nép vagy ennek megbízottjai, képviselői vesznek részt. (Ochlocratia). Különbözik tőle a *népuralom*.

PORVA, (1), (por-va) fn. tt. *porvá-t*. Féreg neve, szű, mely bizonyos testeket p. fát, papirt, csontokat porrá rág. Gyöke az apró testrészcskéket jelentő *por*.

PORVA, (2), falu Veszprém m.; helyr. *Porvá-ra*, —n, —ról.

PORVÁZ, (por-u-az vagy pir-u-az) áth. m. *porváz-tam*, —tál, —ott, par. —z. Pirongat, megszid. A régieknél igen gyakran: *porít*; I. **PORÍT**. Talán a „por” szótól is származtatható, mintha *por-nak*, *szemétnek* mondanának valakit.

PORVÁZÁS, (por-u-az-ás v. pir-u-az-ás) fn. tt. *porvázás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Pirongatás, megszidás. V. ö. **PORVÁZ**.

PÓRUISELET, (pór-weiselet) ösz. fn. I. **PÓR-UISELET**.

PORZACSKÓ, (por-zacskó) ösz. fn. Zacskó leginkább bőrből, melyben a vadászok löport tartanak.

PÓRZENDÜLÉS, I. **PÓRLÁZADÁS**.

PORZIK, (por-oz-ik) k. m. *porz-ott*, ltn. —ani. Por száll ki, por fejlík ki belőle. *Porzik a ruha, midőn vesszűvel verik*. *Porzik a menők lábaitól a száraz út*.

PORZÓ, (por-oz-ó) fn. tt. *porzó-t*. 1) Általán, pornemű test, főveny, melylyel a frisen beirtott papirt meghintik, hogy a betűk el ne mázolóddjanak rajta. *Fehér, fekete, kék porzó*. *Porzó helyett tintával leütneni az írást*. 2) A növénytanban am. porhon v. portok. I. **PORODA** alatt. Midőn a *porzik* igének származéka, am. miből por száll, por fejlík ki. *Porzó út*.

PORZÓDÁS, (por-oz-ó-d-ás) fn. tt. *porzódás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Porrá oszlás, omladozás. V. ö. **PORZÓDIK**.

PORZÓDIK, (por-oz-ó-d-ik) belsz. m. *porzód-tam*, —tál, —ott. Porrá oszlik, törődik, omladozik. *A száraz göröngyök a járók lábai alatt el- szétporzódnak*.

PORZÓTARTÓ, (porzó-tartó) ösz. fn. Bőrbüncze, bűdönke az íróasztalon, melyben a porzót tartják. V. ö. **PORZÓ**, 1).

PORZS, elvont törzsök 1) *porzsa*, 2) *porzsog*, *porzsol* szókban; I. **PORZSA**; és **PORZSOG**.

PORZSA, (por-ozs-a) fn. tt. *porzsa-t*. Purhanemű, töredékeny omlékony test, vagy bizonyos testek illetén része, bele. Alapfogalom benne a porhanyuság, s gyöke alkalmasint *por*. Tájdivatosan: *porzsa*. Alkatra hasonlók hozzá: *torzsa*, *morzsa*.

PORZSÁBA, (por-zsába v. por-ozs-a-ab-a) fn. tt. *porzsábá-t*. Romlott állapota valamely szilárd, tömör szövetű testnek, midőn redvesedés, senyvedés következtében feloszlani, s mintegy porlani kezd. Mondják különösen állati csontokról, p. ha szű esik beléjük, vagy bizonyos nyavalya következtében száradni kezdenek, honnan porzsábás csontoknak mondják a földben szét porlani kezdőket is. Szélesb ért. senyvedő kór, honnan *porzsábás ember* am. gyakran, folytonosan betegeskedő, nyavalygó. Néhatt: *porzsáva*.

Vagy közvetlenül a „porzsa” szóból eredett vagy pedig ösz. fn., a midőn első része az apró testcskéket jelentő *por*; *zsába* v. *zsáva* pedig rokon a *sápad*, *sanyar*, *senyv*, *senyved*, *zsibbad* stb. szók gyökéhez, melyek az illető testek zsugorodó, veszendő állapotára vonatkoznak. Ide tartozik a *sánya-vesz*, azaz sorvadás. Ugyanezen értelem rejlik a lovak betegségét jelentő *farzsába* szóban, midőn a ló fara majd dagadni, majd zsibbadni, senyvedni kezd.

PORZSÁBÁS, (por-zsábás v. por-ozs-áb-a-as) ösz. mn. Csontoknak, kivált a lábszáraknak megromlásában szenvedő. Így nevezik Göcsejben a földben megromlott, s már porrá változni készülő csontokat is. Szélesb ért. gyakran betegeskedő, senyvedő, sányavészben, sorvadásban szenvedő. V. ö. **PORZSÁBA**.

PORZSÁK, (por-zsák) ösz. fn. Vadászok nyelvén a lövő eső azon része, hol a töltény fekszik.

PORZSÁS, (por-ozs-a-as) mn. tt. *porzsás-t* v. —at, tb. —ak. Pürhás, redves, minek porlékony részei vannak. *Porzsás cserfatapló*. V. ö. **PORZSA**.

PORZSÁSODIK, (por-ozs-a-as-od-ik) k. m. *porzsásod-tam*, —tál, —ott. Porzsássá lesz. Finnül *perstaun* Fábíán I. szerint am. porzsásodom.

PORZSÁVA, **PORZSÁVÁS**, I. **PORZSÁBA**; **PORZSÁBÁS**.

PORZSOG, (por-ozs-og) gyak. önh. m. *porzsog-tam*, —tál, —ott. Valamely égékeny test lassan pörkölődve ég.

E szónak gyöke *por* eredeti, illetőleg fogalmi rokonságban van azon *pér*, *pir*, *pör* hangutánzó gyökű szókkal, melyek égésre, melegségre, tűzre vonatkoznak, milyenek *pernye*, *perjeszt*, *perked*, *pergyó*, *pirít*, *pörköl*, *pörzsöl*; honnan *perzselni*, *pörzselni*, *porzsolni* egyet jelentenek, s *porzs* törzs egyezik *parázs* szóval és *pürzs* v. *perzs* törzsszel. V. ö. **PIR**, **PIROS**, **PIRÍT**, **PERZS**, **PARÁZS** stb.

PORZSOGÁS, (por-ozs-og-ás) fn. tt. *porzsogás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Lassan pörkölődve égés.

PORZSOL, (por-ozs-ol) áth. m. *porzsol-t*. Ugyan azt jelenti, mit a vékony hangu *pürzsel*, *pörzsel*, *pörköl*, azaz, lassu tűzön pürítgat, sütőget valamit. *Lásban húst, tésztaneműt, rántást porzsolni*. V. ö. **PORZSOG**.

PORZSOLÁS, (por-ozs-ol-ás) fn. tt. *porzsolás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Lassu tűzön égetés vagy piritgatás.

PORZSOLÓ, (por-ozs-ol-ó) fn. tt. *porzsoló-t*. Szabó Dávid szerint lábasféle edény, szilke, melyben valamit tűznél pergelnek, lassan sütögetnek, piritának. V. ö. **PORZSOG**.

PORZSOLYA, (por-ozs-oly-a) fn. Lagymatag, gyöngye meleg víz, székelyesen : *hiboha*. Különbözik tőle az erősebb tűznél forralt víz, vagyis forróvíz. V. ö. **PORZSOL**, **PORZSOG**.

POS, (1), hangnév. 1) Midőn mozgásra vonatkozik, származékai *posog* v. *poszog*, *poszgó*, vékony hangon : *pészég* (néhutt : *pizseg*), *pészgő*. Azon susogó hangot utánozza, melyet bizonyos apró és sűrűen izgó-mozgó állatocskák sűrűsége idéz elő. Mondják az élenkben divatos *posadék*, mely sok apró gyermeket jelent, kikről t. i. szoktuk mondani : *oly sokan vannak, szinte pizsegnek*. 2) Midőn bizonyos testek nedveinek megromlásából származó kellemetlen, bűzös szagot jelent; s ekkor tulajdonképp indulathang, s olyan mint, *pih! pih! pfuj!* Sőt ide tartozik maga a *bűz*, *bűd*, *bűdös* is, melyekben az ajakhangok az illető rossz szagot mintegy elfűjják, eltaszítják.

POS, (2), fn. tt. *pos-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Nedvek, és nedves testek romlott állapota, midőn megrohadnak, nyálkásodnak, bűdösödnek, p. a sokáig álló leves ételek, a tisztátalanul kezelt ser, bor possá válnak. V. ö. **POS**, hangnév.

PÓSA, falu Bihar m.; helyr. *Pósá-ra*, —n, —ról.

POSAD, (pos-ad) önh. m. *posad-t*. Barkó és palócz tájejtéssel am. a hig test, a nedv megrohad, megsavanyodik, possá leszen; másképp : *poshad*, *posvad*. V. ö. **POS**, fn.

POSADÉK, (pos-ad-ék) fn. tt. *posadék-ot*, harm. szr. —a v. —ja. 1) Romlott, rohadt, bűdös nedveség, hig test. *Posadékétel*, *posadékser*, *posadékvíz*. Gyöke a bűdöset jelentő indulathang *pos*. 2) A székelyeknél Ferenczi János szerint sok apró gyermek. Ennek gyöke a fúrge mozgásra vonatkozó *pos* v. *posz*, vékony hangon *pezs*, *pizzs*. V. ö. **POS**, hangnév, és **POZS**.

PÓSAHÁZA, falu Bereg m.; helyr. —*házá-ra*, —n, —ról.

PÓSALAKA, falu Bihar m.; helyr. —*laká-ra*, —n, —ról.

POSÁR, I. **POZSÁR**.

POSDÚL, I. **POZSDÚL**.

POSEGA, I. **POZSEGA**.

PÓSFA, faluk Pozsony és Vas m.; helyr. *Pós-fá-ra*, —n, —ról.

PÓSFALU, falu Sáros m.; helyr. —*falu-ba*, —ban, —ból.

POSGA; **POSGÁS**, I. **POZSGA**; **POZSGÁS**.

POSHAD, (pos-h-ad) önh. m. *poshad-t*. Folytonos rohadó, savanyodó, bűzhödő, áporodó állapotban

van. *Poshad a tisztátalanul tartott káposzta. Poshadnak az állott ételek*. Tájdivatosan : *posvad*, *possad*, *posad*.

POSHADÁS, (pos-h-ad-ás) fn. tt. *poshadás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A hig testek rohadó, bűdösödő erjedése, állapota.

POSHADÉK, (pos-h-ad-ék) fn. tt. *poshadék-ot*, harm. szr. —a v. —ja. Hig test, nedveség, mely megposhadt. *Bűzös, dögletes poshadék. Ételposhadék, vízposhadék*. V. ö. **POSHAD**.

POSHADOZ, (pos-h-ad-oz) önh. m. *Poshadoztam*, —tál, —ott, par. —z. Lassan-lassan, folytonosan poshad. V. ö. **POSHAD**.

POSHADOZÁS, (pos-h-ad-oz-ás) fn. tt. *poshadozás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Állapot, midőn valamely hig test poshadoz. V. ö. **POSHADOZ**.

POSHADT, (pos-h-ad-t) mn. tt. *poshadt-at*. Poshadásba általmant. *Poshadt víz, étel*.

POSHADTAN, (pos-h-ad-t-an) ih. Poshadt állapotban.

POSHADTSÁG, (pos-h-ad-t-ság) fn. tt. *poshadtság-ot*. Poshadt állapot vagy minőség.

POSHASZT, (pos-h-asz-t) áth. m. *poshaszt-ott*, par. *poshaszsz*, htn. —ni v. —ani. Eszközli, hogy valami poshadjon. *A nagy meleg, a sokáig állás megposhasztja az ételt, a mocsárvizet*. V. ö. **POSHAD**.

POSHASZTÁS, (pos-h-asz-t-ás) fn. tt. *poshasztás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Eszközlés, hogy valami poshadjon. V. ö. **POSHASZT**.

POSHATAG, (pos-h-ad-ag) mn. tt. *poshatag-ot*. Folytonos poshadó állapotban levő, vagy ami természeténél, helyzeténél fogva könnyen poshad. *Poshatag mocsárvíz*.

POSKOS, (pozsz-og-ó-os) I. **POZSGÁS**, (2).

POSLÁZ, (pos-láz) ösz. fn. Láz, mely rendszeren poshadt ételektől és italoktól származván, a vérbe megy által. Az illető kórok eleinte némi rohadt ízt éreznek szájokban, leheletök bűdös, valamint kipárolgásuk is.

POSLÉG, (pos-lég) ösz. fn. Romlott, bűzhödő levegő.

POSOG, I. **POZSOG**.

POSSA, falu Zemplén m.; helyr. *Possá-ra*, —n, —ról.

POSSAD; **POSSADÉK**, stb. I. **POSHAD**; **POSHADÉK**.

POSSZAN; **POSSZANT**, lásd : **POSSZSAN** **POSSZSZANT**.

POSTA, (1), fn. tt. *postát*. 1) Nyilvános intézet, melynek feladata leveleket, holmi jószágot, személyeket is kocsin, szekeren, lóháton, illetőleg gyalog ember által bizonyos távolságra határozott díj mellett elszállítani. *Szekér-, hintó-, lovas-, gyalogposta. Rendes, rendkívüli posta. Sebes posta. Csigaposta*, gúnyosan am. igen lassú. *Indul, megjön, elmarad a posta. Postán menni, utazni, leveleket, málhákat küldeni. Külön postán utazni. A postát elszalasztani*. Minthogy a posták rendszeren sebesebben járnak, innen jelent sebesség.

get is. *Hamar ott termett, mintha postán ment volna.* 2) Egy állomás, melyet a postakocsi, postaló, postaszemély egy huzomban tesz, rendszeren két mérföld. *Az a helység mi tőlünk három posta.* 3) Az említett intézet épülete. *Postára menni, leveleket vinni. A megérkezett málhát a postáról elhozni.* 4) Postán hozott tudósítás. *Jó, rossz postával jönni. Te nem jó posta vagy, am. rossz hírt hoztál.*

Az európai nyelvekben köz divatu szó, Adelung értelmezése szerint a latin *positus* (felállított) szótól származott, melyben *positis equis ire* annyit tett, mint postán menni. Maga a *posta* középkori latin szó.

POSTA, (2), fn. tt. *postát.* A vadászoknál kisebb golyó, melyből négy-öt megy egy töltésre. A német *Pfoste* vagy *Pfosten* szóból alakult.

POSTAÁLLOMÁS, (posta-állomás) ösz. fn. Hely, illetőleg postahivatal a postaút vonalán, hol ideiglen megállani, lovakat váltani stb. szokás.

POSTABÉLYEG, (posta-bélyeg) ösz. fn. 1) Bélyeg, melyet az illető postahivatalban a feladott levelekre s egyéb holmikra ütnek. 2) A postabér bélyege. *Öt, tíz krajczáros postabélyeg.*

POSTABÉR, (posta-bér) ösz. fn. Bér, mely a postán szállított levelekért, holmikért, illetőleg személyekért az illető postatulajdonosnak jár. *A postabért a levél feladásakor vagy vételkor fizetni.*

POSTACSELED, (posta-cseléd) ösz. fn. A postahivatalban, mint olyanban szolgálatot tevő cseléd, p. levélhordó, postakocsi.

POSTACSEZA, (posta-cseza) ösz. fn. Könnyű postakocsi, melyen utasokat szállítanak.

POSTAFOGAT, (posta-fogat) ösz. fn. Postakocsiból és postalovakból álló fogat.

POSTAFÖLDKÉP, (posta-föld-kép) ösz. fn. Földabrosz, melyen különösen a postahelyek, állomások, s ezeknek egész hálózata föl van jegyezve.

POSTAGALAMB, (posta-galamb) ösz. fn. Ázsiában és Áfrikában tenyésző galambfaj, melyet levélhordásra megtanítanak. Élnek ily postagalambokkal Európában is.

POSTAGOLYÓ, (posta-golyó) ösz. fn. Lásd: POSTA, (2).

POSTAHAJÓ, (posta-hajó) ösz. fn. Kisebbféle és sebesebb járásu tengeri hajó, melyet különösen posta gyanánt használnak. A Balatonon így nevezik a sajkánál sokkal kisebb, de a lélekvesztőnél nagyobb, s egy faderékből kivájt hajócskát, melyben tíz-tizenkét ember elfér.

POSTAHÁZ, (posta-ház) ösz. fn. Nyilvános épület, melyben általán a postai ügyeket rendezik, végzik, p. a leveleket, málhákat elküldésül fölveszik, a megérkezteket kiadják stb.

POSTAHELY, (posta-hely) ösz. fn. Hely, illetőleg város vagy falu, hol rendes postaház, postaállomás van.

POSTAHELYTARTÓ, (posta-hely-tartó) ösz. fn. Tiszt, ki a postatulajdonos vagy postamester személyében az illető postahivatal ügyeit igazgatja, kezeli.

POSTAHIVATAL, (posta-hivatal) ösz. fn. 1) Tisztí szolgálat a postaintézetben. 2) Mint gyűnév, a postakezeléshez tartozó személyzet; továbbá azon hely, melyben az illető tisztok dolgaikat végzik.

POSTAINAS, (posta-inas) ösz. fn. Szolga, ki a postán érkezett leveleket s holmit az illetőknek kihordja, vagy általán, ki a postahivatalban működik.

POSTAINTÉZET, (posta-intézet) ösz. fn. L. POSTA, (1), 1).

POSTAIRNOK, (posta-irnok) ösz. fn. Alsó rangú tiszt a postahivatalban, ki irnoki kötelességeket végez.

POSTAJÁRÁS, (posta-járás) ösz. fn. A postának szokott menetele akár a gyorsaságot, akár a távolságot illetőleg.

POSTAJÁRAT, (posta-járat) ösz. fn. 1) Út vagy vidék, melyen posta szokott járni. 2) L. POSTAJÁRÁS.

POSTAJEGY, (posta-jegy) ösz. fn. Jegy, melyet a postán kap valaki valamely feladott tárgyért, vagy előfizetésért stb.

POSTAJEGYZÉK, (posta-jegyzék) ösz. fn. Jegyzék, nevezetesen tudósítás, melyet bizonyos ügyben a postahivatal ad ki.

POSTAJOG, (posta-jog) ösz. fn. Jog, melynél fogva valaki postaintézetet állíthat.

POSTAJÖVEDÉK, (posta-jövedék) ösz. fn. Egyesek vagy állam jövedelme postaintézetből vagy intézetekből.

POSTAKIADÓ, (posta-kiadó) ösz. fn. Postatiszt, ki a postán érkezett leveleket s más holmit az illetőknek vagy közvetlenül általadja, vagy adatja, nem különben a feladottakat kellő állomásaikra utasítja.

POSTAKOCSI, (posta-kocsi) ösz. fn. Kocsi, melyen egyik postaállomástól másikig személyeket, leveleket stb. szállítanak. *Postakocsin utazni.*

POSTAKOCSIS, (posta-kocsis) ösz. fn. Kocsis, ki a postalovakat hajtja, ki az utasokat postakocsin vagy előfogattal egyik állomástól másikig elszállítja.

POSTAKÖNYV, (posta-könyv) ösz. fn. 1) Postahivatali könyv, melyben a leveleket följegyzik. 2) Oly magánszemélyek vagy intézetek, testületek stb. könyve, kik sok levelet szoktak kapni, s azokat pl. a postán bele iratják, hogy az illető postabért hátrózott időben megfizessék stb.

POSTAKÜRT, (posta-kürt) ösz. fn. Postakocsisok kürtje, melyet különösen akkor fútnak meg, midőn az állomáshoz közelednek, hogy jövetelüket tudassák. Átv. ért. a természetrajzban, több csigafajok neve, melyek némileg a postakürthöz hasonlóak. (Helix).

POSTALEGÉNY, (posta-legény) ösz. fn. Szolgalegény a postahivatalnál, még pedig mind az, ki postakocsival jár, mind pedig aki lóháton vagy gyalog szállítja a levélmáhhakat.

POSTÁLKODÁS, (posta-al-kod-ás) fn. tt. *postálkodás-t*, tb. — ok, harm. szr. — a. Átv. ért. hírhordás.

POSTÁLKODIK, (posta-al-kod-ik) k. m. *postálkod-tam, —tál, —ott.* Átv. ért. híreket hord.

POSTALÓ, (posta-ló) ösz. fn. Postakocsit, szerket, taligát húzó vagy uyerges gyanánt járó ló. *Verik, mint a postalovat. (Km.). Postalovakon utazni.*

POSTALOVAG, (posta-lovag) ösz. fn. 1) Postalegény, postakocsis, ki nyeregből hajtja a lovat. 2) Ki lóháton hordja a leveleket, lovasposta.

POSTAMESTER, (posta-mester) ösz. fn. A postahivatal elüljárója, ki az illető postaállomás ügyeit rendezi, intézi. *Főpostamester*, ki egész tartomány vagy ország postáira felügyel.

POSTANAP, (posta-nap) ösz. fn. 1) Oly állomásokon, melyeken nem jár mindennap posta, jelenti azon napot, melyen a posta jön, vagy megy. 2) Mely napon valaki a postára levelet ad, vagy bizonyos helyről leveleket szokott kapni. *Ma postanapom van.*

POSTANÁSZÁD, (posta-nászád) ösz. fn. I. POSTAHAJÓ.

POSTANYUGTATVÁNY, (posta-nyugtatvány) ösz. fn. Nyugtatvány, melyet a postahivatal ad, midőn pénz vagy más jószágot elszállításul átvévesz; másképp: *postavevény.*

POSTAOSZLOP, (posta-oszlop) ösz. fn. Postauton állított oszlop, melyre a legközelebbi, illetőleg alsó és felső postaállomások nevei és egymástól való távolsága följegyezvék.

POSTAPAPÍR, (posta-papír) ösz. fn. Finomabbféle vékony papír, mely levélíráásra különösen alkalmas, sőt gazdaságos is, minthogy a postabért aránylag az illető teherhez mérik.

POSTAPIROS, I. POSTAPAPÍR.

POSTAPÉNZ, (posta-pénz) ösz. fn. Pénz, melyet a postára feladott vagy postán kapott levelekért, málhákért stb. fizetni kell; valamint a postakocsiért, vagy lovakért járandó díj is, postabér.

POSTAREND, (posta-rend) ösz. fn. Rend, melyet a postai kormány vagy egyes postaintézet illető ügyeiben tart.

POSTARENDELET, (posta-rendelet) ösz. fn. Kormányrendelet, mely a postaügyre vonatkozik.

POSTASÍP, (posta-síp), I. POSTAKÜRT.

POSTASÍPCSIGA, (posta-síp-csiga) ösz. fn. A természetrajzban így nevezetik azon csigák neme, melyek alakja a postásíphoz hasonló. (Helix).

POSTASZABADSÁG, (posta-szabadság) ösz. fn. 1) Szabadság, melylyel a postakocsik különösen élnek, vagy élhetnek, p. oly utakon járni, melyeken más szekereknek járni tilos, vagy a szemközt jövő kocsiknak, szekereknek ki nem térni. 2) Kiváltság, melynél fogva némely személyek vagy hivatalok, hatóságok postabért fizetni nem kötelesek, postabérmentesség.

POSTASZEKÉR, (posta-szekér) ösz. fn. Szekér, melyen a postahivatal holmi nagyobb terheket, málhákat szállít.

POSTATANÁCS, (posta-tanács) ösz. fn. A kormány által kinevezett személyekből álló testület,

melynek feladata bizonyos tartomány vagy ország postaügyeit igazgatni. Továbbá, az ily testületnek tanácsosi czimvel díszített tagja. V. ö. TANÁCS.

POSTATARTÓ, (posta-tartó) ösz. fn. Tulajdonos, ki rendes postaintézettel bír.

POSTATISZT, (posta-tiszt) ösz. fn. A postahivatalnál tiszti ranggal szolgáló hivatalnok, p. *postamester, postakiadó, postairnok.*

POSTATISZTSÉG, (posta-tisztség) ösz. fn. 1) Tiszti hivatal a postaintézetnél. *Postatisztségért folyamodni.* 2) Mint gyűnév, a postahivatalhoz tartozó tisztek testülete.

POSTATUDÓSÍTÁS, (posta-tudósítás) ösz. fn. Tudósítás, melyet valaki posta által nyer; továbbá, a postahivatal által kiadott, s a közönséget vagy egyeseket illető tudósítás.

POSTAÚT, (posta-út) ösz. fn. Útvonal, mely a postaállomásokat öszveköti, mely rendszeren országút szokott lenni.

POSTAÜGY, (posta-ügy) ösz. fn. Minden, mi valamely ország postaintézeteinek kormányát, kezelését illeti. *Postaügyre vonatkozó rendeletek. Igazítani, javítani a postaügyön.*

POSTAVÁLTÁS, (posta-váltás) ösz. fn. A postakocsiba fogott vagy előfogatos, s bizonyos állomásig jutott lovaknak újabbakkal, pihentekkel fölcserélése.

POSTAVEVÉNY, (posta-vevény) I. POSTANYUGTATVÁNY.

PÓSTELEK, pusztá Békés és Somogy m.; helyr. —*telek-re, —én, —ről.*

PÓSTELKE, I. PÓCSTELKE.

POSVAD; POSVADÁS, I. POSHAD; POSHADÁS.

POSVÁNY, (pos-vány) fn. tt. *posvány-t, tb. —ok*, harm. szr. —*a v. —ja.* Sárfenekű, rohadt, büzőlgő állóvíz; mocsár. *Posványban megfeneklett szekér. Dögletes posvány.* Csagataj nyelven: *poscak.* V. ö. POS.

POSVÁNYDEREZLE, (posvány-derezle) ösz. fn. Növényfaj a derezlék neméből; gyöke orszázbásu, szára legtöbbször magános, karczott kocsánkái szőrösek; másképp köznépi nyelven: *büdös tejelő.* (Selinum palustre).

POSVÁNYGALAJ, (posvány-galaj) ösz. fn. Az érdes és borzas magvu galajok neme alá tartozó növényfaj; szálai ágasak, gindárok; levelei széleiken fűrészesek; virágai az ághegyeken; szirmai a magvaknál nagyobbak. (Galium spurium).

POSVÁNYKAJMÁCSÓR, (posvány-kajmácsór) ösz. fn. Növényfaj a kajmácsórok neméből; szára fölül ágas, levelei szárnyasak; csészéji felfúvódottak, tojásdadok; fogai rojtosak; virága veres vagy fehér; másképp köznépi nyelven: *kakastarj.* (Pedicularis palustris).

POSVÁNYODIK, (pos-vány-od-ik) k. m. *posványod-tam, —tál, —ott.* L. POSVÁNYOSODIK.

POSVÁNYOS, (pos-vány-os) mn. tt. *posványos-t, v. —at, tb. —ak.* Posványnyal belepett, posványok-

kal bővelkedő. *Posványos legelők, rétek, völgyek, városok.*

POSVÁNYOSODIK, (pos-vány-os-od-ik) k. m. *posványosod-tam, —tál, —ott.* Posványossá leszen. *Posványosodik a gyakori árvíznek kitett síkság. Posványosodik az álló víz.* V. ö. **POSVÁNY.**

POSVÁNYSÁG, (pos-vány-ság) fn. tt. *posvány-ság-ot*, harm. szr. —a. Posványos vidék, lapály; sok posvány.

POSVÁNYSÁS, (posvány-sás) ősz. fn. Sásfaj, mely a posványokban tenyészik. (Carex paludosa). V. ö. **SÁS.**

POSVÁNYSZÁRÍTÁS, (posvány-száritás) ősz. fn. Cselekvés, intézkedés, mely által a posványvizet, árkok, csatornák, lecsapolás által eltávolítják, s az illető fenékföldet haszonvetővé teszik.

POSVÁNYÜSZÖGÖR, (posvány-üszög-ör) ősz. fn. Növényfaj a kiterült sugáru s éplevelű üszögörök neméből; szára sugár; virágai a szárhegyen szétberzedt sátorozók; levelei félig szárölelők, lánacsákak, alul szőrösek. (Senecio paludosus).

POSVÁNYVIOLA, (posvány-viola) ősz. fn. A száratlan violák neméből való növényfaj; levelei veseformák; tökocsányai a leveleknél nagyobbak, s néha egy-két levelke rajtok. (Viola palustris).

POSVÁR, pusztá Heves m.; helyr. —vár-ra, —on, —ról.

POSVASZT; POSVASZTÁS, I. POSHASZT; POSHASZTÁS.

POSZ v. **POSSZ** hang, és fn. tt. *posz-t*, tb. —ok, harm. szr. —a v. —sa. Gyöngébb kisuhanásu szél a végbéltől, változattal: *fung. Banyaposz*, vén banya fingja; továbbá átv. ért. pöfeteg, minthogy ez is poszszan, midőn öszvezuzzák; máskép: *poszgomba*, vagy csak egyszerűen: *posz*.

Fuvasra vonatkozó hangutánzó, melyet az ajakhang fejez ki; hasonlók hozzá a szintén ajakgyökhangu latin *pedo, pedor*, továbbá *foeteo, foetor*, s a magyar *büz-hödt, бүd-ös* szók gyökei, valamint *fung* is.

POZSA, (posz-a) mn. tt. *poszát-t*. A maga nemében apró, hitvány növésű, satnya. *Posza gyerek, növény.* E szónak gyöke nem a hangot jelentő *posz*, melyhez semmi köze. V. ö. **PASZKONCZA.**

POZSAHOMOK, (posza-homok) ősz. fn. A malomkőről ledörgölődő homok, mely a liszt közé vegyül. Elemzésére nézve I. **POSZÁTLIK.**

POSZÁKOL, (posz-ák-ol) áth. m. *poszákol-t*. Túl a Dunán am. valamit berondít, különösen midőn az ételben turkál, mint a gyermekek szoktak.

Eredetére nézve am. *piszkol*, mintha volna *piszákol*; hasonló hozzá *paszat, paszatol*, s ehhez ismét *maszat, maszatol*.

POSZÁTA, (1), (posz-a-ta) mn. tt. *poszátát-t*. Túl a Dunán mondják gyermekekről, s némely állatokról, melyek betegesek, növésükben elmaradnak, hitvány, nyomorék. Szabó Dávidnál is előjönnek: *poszátá gyermek; poszátá malacz; poszátá madár*

(nyomorék madár, melynek fiait más neveli föl). Néhatt máskép: *poszta, poszka*.

Valószínű, hogy e szónak törzsöke az elavult *poszad* ige, melynek részesülője: *poszadó*, hangváltozattal *poszada*, s ebből lett *poszátá*. Gyöke *posz* nem hangutánzó; miről I. **POSZÁTLIK.**

POSZÁTA, (2), fn. tt. *poszátát-t*. Sándor I. szerint a billegények egyik faja, melynek háta szürke vernyeges; hasa fehéres; mozgása igen élénk, hangja és éneke lassu, de kellemes. (Motacilla curruca). Túl a Dunán így nevezik néhatt a papfülemilét. (Motacilla atricapilla).

Minthogy a poszáták éneke a fülemiléjéhez hasonló, de nem oly erős és csattogó; valószínű, hogy e nevezet alacsonyító értelmű, s am. a maga nemében alábbvaló, hitvány, milyen a poszátá gyermek.

POSZÁTABILLEGÉNY, (poszátá-billegény) ősz. fn. L. **POSZÁTA**, (2).

POSZÁTÁS, (posz-a-ta-as) mn. tt. *poszátás-t*, tb. —ak. Poszátáféle hitvány, nyomorék, nyavalygó. L. **POSZÁTA**, (1).

POSZÁTÁSODIK, (posz-a-ta-as-od-ik) k. m. *poszátásod-tam, —tál, —ott.* Betegesedik, hitványodik, nyomorodik, növéseben hátramarad. V. ö. **POSZÁTA**, (1).

POSZÁTLIK, k. m. *poszától-ott*, htn. —ani. A székelyeknél am. sokfelé oszlik.

Ez igében az oszlás alapfogalma rejlik; ennél fogva valószínű, hogy eredetileg *oszátlik* volt, a p hang elütéses lévén; s gyöke *osz*, melyből *oszt, oszlik* származnak. Ezen alapfogalomhoz képest megegyeznek vele azon *posz* gyökű szók, melyek a maguk nemében valami hitványat, romlandót, nyomorékot, fosztort jelentenek, mint *poszka, poszátá* stb. V. ö. **PASZKONCZA.** Egyébiránt hasonló hozzá a *foszt foszlik* *fosz* gyöke is, mennyiben a *foszlik* és *oszlik*, *foszt* és *oszt* között fogalmi rokonság létezik. E szerint *poszátlik* am. *foszátlik*.

POSZGOMBA, (posz-gomba) ősz. fn. Gombafaj, melynek bele porhanyu, s midőn eluzzák, eltapossák, gyöngö *posz*-féle hanggal szétporzik; máskép: *banyaposz, pöfeteg*, a székelyeknél: *peheteg*. V. ö. **POSZ.**

POSZKA, (posz-ka) mn. tt. *poszkát-t*. Hitvány növésű, gyöngélkedő, beteges. *Poszka gyerek.*

Alkatra hasonló a *csacska, czinke, locska, fecske, butyka*, s több más szókhoz, melyekben a *k* átalakult *g*, s törzsökeik, *csacsoga, czineg, locsog, fecseg, bugyog*, mintha volnának: *csacsoga, czinege* (ez létezik is) *locsoga, fecsege, bugyoga* (ez is él), *poszoga*. Végül ezekből lettek: *csacska, locska, czinke, fecske, bugyka, poszka*. V. ö. **POSZÁTA**, (1), és **POSZÁTLIK.**

POSZKONCZA, I. PASZKONCZA.

POSZMÉH, (posz-méh) ősz. fn. Fekete szőrű nagy méhfaj, mely a földbe rakja le mézét. „Posz” nevét valószínűleg onnan kapta, mert nem oly nemes fajta, mint a kasbéli méh, illetőleg: *poszka, poszátá*.

POSZOG, (posz-og) gyak. önh. m. *poszog-tam, —tál, —ott*. Susogó lassu hangon mennek el tőle a bélszelek, csendesen fingik.

POSZOGÁS, (posz-og-ás) fn. tt. *poszogás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Csendes, lassu, susogó fingás.

POSZSZAN, (posz-sz-an v. posz-u-an) önh. m. *poszszan-t*. A végbélből kinyomuló szél, posz' hangon megyen el.

POSZSZANT, (posz-sz-an-t v. posz-u-an-t) áth. m. *poszszant-ott*, par. —s, htn. —ni v. —ani. A végbélből oly szelet ereszt, mely lassu posz v. poszsz hangon jön ki. *Minden lépésre poszszant*.

POSZSZANTÁS, (posz-sz-an-t-ás v. posz-u-an-t-ás) fn. tt. *poszszantás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A végbélből szél kieresztése. V. ö. POSZSZANT.

POSZTA, (1), I. POSZÁTA, (1).

POSZTA, (2), POSZTÍT, tájdivatosan am. *puszta, pusztít*; I. ezeket.

POSZTÓ, fn. tt. *posztó-t*, harm. szr. —ja v. *posztaja*. Szőrnemű anyagból, különösen gyapjuból szőtt vagy kallott, vagy gyúrt kelme, mely anyaga által a vászontól, tömörsége, vastagsága által holmi más vékony szövetektől, simasága által a pokrőcztől, daróctól különbözik, s rendesen ruhakelméül használtatik. *Aba, fehér, fekete, vörös, kék, zöld stb. posztó. Szűrposztó*, mely goromba gyapjuból készül; *finom posztó, selyemposztó*, úgynevezett selymesjuhok gyapjából; kalapposztó gyapjuból, nyúlászorból. *Fél posztó*, mely vékonyabb. *Őszvemegy, mint a pukovai posztó*. (Km.). *Se pénz, se posztó*. (Km.). *Két színű posztó*. (Képmutató, áloskodó, két kulacsos). *A posztónak színe és fonákja. Egy vég posztó. Végszámra adni venni a posztót. Siet, mint béka a vörös posztóra*. (Gúnyos közmondat a hivatalvadászókra).

E szó csak *vász-on* hasonló gyökhangu szóval van szintén fogalmi rokonságban is. (*Vász = posz*). „A posztó s vászon között az a különbség, hogy azt a szövés után megszokták kallani, ványolni; ezt pedig nem.” (Szabó D.). Eléjőn a törökben is *posztav* alakban. A persában *baszt* fejre való szövetet és *bafta* általában szövetet jelent. A német *Bast* Adelung szerint nem csak sík héj, hanem félselyemből vagy teveszorból készített szövet is.

POSZTÓÁRU, (posztó-áru) ösz. fn. Posztóncmű kelmékből álló árucikkék. *Posztódrukkal kereskedni. Finom, durva posztódruk*.

POSZTÓÁRUS, (posztó-árus) ösz. fn. Kereskedő, boltos, ki posztót árul.

POSZTÓCSINÁLÁS, (posztó-csinálás) ösz. fn. Gyári munkálkodás, mely által posztót készítenek, gyártanak. V. ö. POSZTÓ.

POSZTÓCSINÁLÓ, (posztó-csináló) ösz. fn. I. POSZTÓS, fn.

POSZTÓCZÖVEK, (posztó-czövek) ösz. fn. Erős czövekek, melyekkel a posztócsinálók a kallóból kijött végposztókat hfeszítik.

POSZTÓDARAB, (posztó-darab) ösz. fn. A végposztónak egy leszelt része; vagy a széttépett posztóruhából egy-egy rongy, folt, stb. *Posztódarabbal törölgetni vagy betakarni valamit*.

POSZTÓFESTŐ, (posztó-festő) ösz. fn. Festő, ki a megszött s kallott posztót különféle színűvé festi.

POSZTÓFESZÍTŐ v. —FESZÍTŐ, (posztófe-szítő) ösz. fn. Állványféle ráma vagy készülék, melyre a posztócsinálók a kallóból kijött végposztót ráhuzák, midőn t. i. szárítani, simítani, idomítani akarják.

POSZTÓGYÁR, (posztó-gyár) ösz. fn. Gyár, melyben posztót készítenek. *Gácsi, szakolczai posztó-gyárak*.

POSZTÓGYÁRNOK, POSZTÓGYÁROS, (posztó-gyárnok v. —gyáros) ösz. fn. Aki posztógyárral bír.

POSZTÓKALLÓ, (posztó-kalló) ösz. fn. Kalló a posztógyárakban, melyben a posztót megkallózzák v. ványolják.

POSZTÓKERESKÉDÉS, (posztó-kereskédés) ösz. fn. Kereskedés, melynek árucikkéi különféle posztószövetekből állanak.

POSZTÓKERESKÉDŐ, (posztó-kereskéd-ő) ösz. fn. Kereskedő, illetőleg boltos, ki posztóncmű szöveteket árul, különösen, ki a posztót végszámra adja.

POSZTÓKÉSZÍTÉS v. —KÉSZÍTÉS, (posztó-készítés) ösz. fn. Széles ért. posztócsinálás. Szűkebb ért. a kallóból kijött posztószövet idomítása, megnyirése, kifényesítése.

POSZTÓKÉSZÍTŐ v. —KÉSZÍTŐ, (posztó-készítő) ösz. fn. 1) Általán, ki posztót csinál. 2) Ki a nyers posztót kefélés, nyirés, sajtólás által idomítja, s használatul végkép alkalmassá teszi.

POSZTÓKÖPENY, (posztó-köpeny) I. POSZTÓKÖPÖNYEG.

POSZTÓKÖPÖNYEG, (posztó-köpönyeg) ösz. fn. Köpönyeg, melynek kelméje posztó; különböztetésül más kelméjű, p. selyem, vászon köpönyegektől.

POSZTÓMŰHÁZ, (posztó-mű-ház) ösz. fn. Posztógyári épület, a posztócsináláshoz szükséges mindennemű gépekkel, szerszámokkal stb.

POSZTÓNEMŰ, (posztó-nemű) ösz. mn. Olyan szövetű, mint a posztó. *Posztóncmű szőnyegek, pokrőczok*.

POSZTÓNYIREDEK, (posztó-nyiredék) ösz. fn. Általán mindenféle hulladék, mely a nyirkálás által a posztótól elesik, p. a posztónyiróknél, a szabóknál. *A szabók posztónyiredékét a szürszabók szűrők hímzésére használják*.

POSZTÓNYIRÓ, I. POSZTÓNYIRÓ.

POSZTÓNYIRÓ, (posztó-nyirő) ösz. fn. Mesterember, ki a kész posztó barkáit lenyirkálja, s azt simává, fényessé idomítja.

POSZTÓNYIRÓOLLÓ, (posztó-nyirő-olló) ösz. fn. A posztónyirók sajátncmű ollója, melylyel a posztó barkáját lenyirják.

POSZTÓPRÉS, (posztó-prés) ösz. fn. A posztókészítők nagy sajtója, melybe a végposztót beszorítják, hogy feszessé és fényessé tegyék,

POSZTÓRUHA, (posztó-ruha) ösz. fn. Posztóból varrott ruha, különböztetésül más kelméjü, p. se-lyem-, vászon ruhától.

POSZTÓS, (1), (posztó-os) mn. tt. *posztós-t* v. —at, tb. —ak. Posztóval ellátott; posztóból való; posztóval bánó. *Posztós bolt, szekrény, kamara. Posztós pamlag, kocsivánkos. Posztós kalmár, legény.*

POSZTÓS, (2), (posztó-os) fn. tt. *posztós-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Posztócsináló gyáros vagy mesterember. *Tatai, községi posztósok.* Így nevezik a vásározó posztóárusokat is.

POSZTÓSOLT, (posztós-bolt) ösz. fn. Kal-márbolt, melyben posztószövetü kelméket árulnak.

POSZTÓSIMITÓ, (posztó-simitó) ösz. fn. Posz-tónyiró, mennyiben a barkás posztót simává teszi.

POSZTÓSLEGÉNY, (posztós-legény) ösz. fn. A posztócsinálás mesterségébe némileg beavatott sze-mély, ki mint mesterlegény segédkedik valamely posztósműhelyben.

POSZTÓSOTÚ, (posztó-sotú) ösz. fn. I. POSZ-TÓPRÉS.

POSZTÓSZÉL, (posztó-szél) ösz. fn. A vég-posztó szélein végig nyuló keskeny szegély, gorombább gyapjuszálakból. Így nevezik a posztónak szin-tén gorombább szövetü, s tarka színü végeit is. *A szürszabók posztószélekkel czifrázzák a szüröket.*

POSZTÓSZÖVŐ, (posztó-szövő) ösz. fn. Általán am. posztócsináló; különösen a gyári munkák felosztása tekintetéből azon mives, ki a gyapjúfonalakat kelmévé szövö, különböztetésül a posztófestőtől, posztókészítőtől, posztónyirótól.

POSZTÓVÁNYOLÓ, (posztó-ványoló) I. POSZ-TÓKALLÓ.

POT, elvont gyöke 1) *pota*, 2) *potom* szóknak. Rokona elsőbb esetben a lágyabb hangzatu *bod*; az utóbbiban *poty*.

PÓT, fn. tt. *pót-ot*, harm. szr. —ja. 1) Kie-gészítésül szolgáló, hiánytöltő valami; toldalék, különösebben mi a valódit némileg helyetteszi, helyre-üti, a valódi helyett van, pl. a *pótkávé*. Tájszokási-lag, túl a Dunán, fordítva : *tóp*, innen *tópol* am. pótol. A pót tehát oly valami, mi csak mellékesen tartozik az egészhez, vagy némi hasonlósága által azzal fölnni látszik, p. minden folt, melyet valamihez toldanak, vagy alábbvaló eleség, melyet a szo-kott jobbféle helyett adnak, p. a cikória a kávénak, a burgonyaliszt a búzalisztnek pójtja. Ezen alapfo-galomnál fogva egy értelmü vele a *fót* (folt), továbbá rokonai azon hasonló gyökü szók, melyek bizonyos testek kinövéseit, s mintegy toldalékaik jelentik, pl. *pota*, *bóda*, *bod*, *bogy*, *bogyó*, *buga*, *bodak* (vakares). 2) A növénytanban Diószegi szerint egynek véte-tik a pilissel, mely rendszerént mézedényül szolgál (nectarium); de Gönczy Pálnál a pót am. a latin *appendix* v. *appendiculum*, vagyis a szervhez szoro-san nem tartozó toldalék, mely rajta majd mintegy lemezeeske, majd mint nyujtvány, majd mint anyag-jára nézve a szervtől különböző szegély szokott kifeje-

leni. Szerinte a pótnak különféle fajai a *fül* (auricula), rendszerént levéltoldalék; a *gatyta* v. *szárny* (ala), *taréj* (crista); *sarkantyú* (calcar); *csákó* (cauda); *csőr* (rostrum); *szarv* (cornu); *szakál* (barba); *üstök* (coma); *pillenpáty* stb.

POTA, fn. tt. *potá-t*. Kiforradó, kifakadó csög-bög, csomó, tapló a fák derekain vagy derekágain. Szabó D. szerint: cser- vagy tölgyfabogyó, vagy tapló; vagy csögbög, forrás a fán. Mennyiben a pota rendszeren dudoru, gömbölyü szokott lenni, ha-sonlók hozzá a *bod*, *bogy*, *bogyó*, *bogya*, *bóda*, *bodak*. Mennyiben pedig mintegy kiálló toldaléknak látszik, rokonai : *fót* és *pót*.

PÓTAKNA, (pót-akna) ösz. fn. Bányászok nyel-vén jelent oly aknát, mely magában hasznót nem hajt, s a rája fordított költséget más aknák jövedel-méből kell pótolni.

PÓTALJ, PÓTALY, (pót-alj v. —aly) ösz. fn. Növénynem a négyhímesek seregéből és egyanyások rendjéből; csészéje négy levelü, még virágnylás előtt lehull; bokrétája négy szirmu; pilise négy, papucsforma, a szirmokra fekszik; porhona kupakos. (Epimedium).

POTÁS, (pot-a-as) mn. tt. *potás-t* v. —at, tb. —ak. Amin potaféle csomók, kinövések vannak. *Potás cserfa, füzfa.*

PÓTBÁNYA, (pót-bánya) ösz. fn. I. PÓTAKNA.

PÓTESKÜ, (pót-eskü) ösz. fn. Biróilag meg-ítelt vagy megíteltetni kért, valamelyik peres fél által letendő vagy letett eskü oly esetben, midőn az esküvőnek vagy esküt ajánlónak csak fél bizo-nyitka van.

PÓTHARASZTJA, pusztá Pest m.; helyr. —*harasztja-ra*, —n, —ról.

POTHOS, (pot-h-os) mn. I. POHOS, POTRO-HOS.

PÓTINCZA, mn. tt. *pótinczá-t*. Balaton mellé-kén Horváth Zsigmond szerint am. ronda. Alkalma-sint a *potom* szóval rokon, mintha volna : *potomcza*.

PÓTINGÁNY, falu Zaránd m.; helyr. *Potin-gány-ba*, —ban, —ból.

PÓTKÁVÉ, (pót-kávé) ösz. fn. Amit a valódi kávé helyett használnak, pl. szárított és porrá tört katángot, fügét, árpát stb.

PÓTKÉR, pusztá Pest m.; helyr. —*kér-re*, —én, —ról.

PÓTKÖLTSEG, (pót-költség) ösz. fn. Pénz, melyet valakinek rendes fizetésén kívül toldaléku adnak. *A katonának, hivatalnoknak lakbér, drágaság stb. fejében bizonyos havi pótköltséget adni.*

PÓTLÁS, (pót-ol-ás) fn. tt. *pótlás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Valaminek pót általi kiegészítése, megtoldása vagy helyettesítése.

PÓTLAT, (pót-ol-at) fn. tt. *pótlat-ot*. I. PÓTLÉK.

PÓTLÉK, (pót-ol-ék) fn. tt. *pótlék-ot*, harm. szr. —a. 1) Valamit kiegészítő toldalék. *A kiszegődött gabonához pótléku burgonyát adni a eselédeknek, bé-reseknek.* 2) Oly adag, mely némi hasonlóságánál

fogva egy más neműt helyettes. *Pótlékul cikóriát adni* (t. i. *kávét helyett*).

PÓTLÉKADÓ, (pótlék-adó) ösz. fn. Adó, melyet a rendes adón fölül mellékesen vagy utólagosan fizetni kell.

PÓTLÉKFIZETÉS, (pótlék-fizetés) ösz. fn. Fizetés ráadásként; 1. **PÓTLÉKPÉNZ**.

PÓTLÉKPÉNZ, (pótlék-péNZ) ösz. fn. A rendes díjon kívül adadni szokott pénz, pl. drágaság idején a tisztviselőknek, vagy pótlékköltségül a katonáknak.

PÓTLÉKSEREG, (pótlék-sereg) ösz. fn. Hadsereg, melyet a hadtestben támadt hiány betöltésére állítanak.

PÓTLÉKSZÓ, (pótlék-szó) ösz. fn. Szó, melyet használunk, midőn a valódi kifejezés eszünkbe nem jut, milyen nyelvünkben az *izé*; továbbá, melyet a mondathoz vagy versbe szövünk, hogy azt kerekdedd, illetőleg kellő mértékűvé tegye.

PÓTLÉKTUDÓSÍTÁS, (pótlék-tudósítás) ösz. fn. A főtudósításhoz utóíratképen esatolt toldalék.

PÓTLEVÉL, (pót-levél) ösz. fn. 1) Levél, mely utóíratkép közli, mi az előbbiben elmaradt. 2) A bányászoknál azon czédula, melyen föl van jegyezve, mennyit kell a pótakna költségeihez adni. V. ö. **PÓTAKNA**.

PÓTLÓ, (1), (pót-ol-ó) mn. tt. *pótló t.* Ami vagy aki valamit pótol. V. ö. **PÓTOL**.

PÓTLÓ, (2), (pót-ló) ösz. fn. A hadsereg számára szerzett ló, mely a lovasságnál vagy szekerezésnél támadt hiányt pótolja.

PÓTLÓLAG, (pót-ol-ó-lag) ih. Utólag vagy mellékesen pótolva. V. ö. **PÓTOL**.

PÓTLÓLAGOS, (pót-ol-ó-lag-os) mn. tt. *pótlólagos t.* —at, tb. —ak. L. **PÓTLÓ**, (1).

PÓTLOVAZ, (pót-lovaz) ösz. áth. m. *pótlóvaztam, —tál, —ott.* Pótlóvakat szerez. Pótlóvakkal ellát, fölcsereél. *Pótlóvazni a hadsereget.* V. ö. **PÓTLÓ**, (2).

PÓTLOVAZÁS, (pót-lovazás) ösz. fn. Pótlóvak beszerzése. Pótlóvakkal ellátás, fölcserezés.

PÓTYA, (pot-nya) fn. tt. *potnyá-t.* A kétlakiak seregéhez és kilencz hímesek rendjéhez tartozó növény; hímvirágának burka kétlevelű; csészéje háromfogu; bokrétája három szirmu; hármának tövéből anyaszár-forma szálcaska nyúlik a virág közepére. (Hydrocharis). Különös faja a *békapotnya*, melynek indái a víz alatt terjednek el, levelei szives kerekdedek, s a vizen lebegnek; virága fehér, sárgás közepű, jó szagu. (Hydrocharis morsus ranae). Gönczy Pálnál a természetes rendszerben a *potnyafélék* (hydrocharideae) rendéhez tartozik a *kolokán* is.

PÓTOL, (pót-ol) áth. m. *pótol t.* 1) Hozzáadás által valaminek hiányát betölti, valamit kiegészít. *Az előre kivetett uti költséget néhány forinttal pótolni kellett.* 2) Bizonyos jószágot némileg hasonló értékűvel visszafizet, megtérít. *Kárt pótolni.* 3) Elmulasztott dolgot helyre üt. *Kettőzött munkával pótolni az elvesztegetett időt.* 4) Valódi, becselebb nemű

dolgot más által helyettes. *A szénatakarmányt szalmával, a kenyeret burgonyával pótolni.* Dunán túli tájszokással fordítva: *tópol.* V. ö. **PÓT**.

PÓTOLÉK, (pót-ol-ék) fn. 1. **PÓTLÉK**.

PÓTOLGAT, (pót-ol-og-at) gyak. áth. m. *pótolgatam, —tál, —ott, par. pótolgass.* Gyakran, ismételve, folytonosan pótol valamit. V. ö. **PÓTOL**.

PÓTOLGATÁS, (pót-ol-og-at-ás) fn. tt. *pótolgatás-t, tb. —ok, harm. szr. —a.* Gyakori vagy folytonos pótolás.

PÓTOLHATATLAN, (pót-ol-hat-atlan) mn. tt. *pótolhatatlan-t, tb. —ok.* A mit pótolni, kiegészíteni, helyreütni, megtéríteni nem lehet. *Pótolhatatlan költségek, idővesztés, károk.* *Pótolhatatlan személy*, kinek a maga nemében mása nincsen, kit más helyettesíteni nem képes. Határozóként am. ki nem pótolhatólag, pótolhatatlanul.

PÓTOLHATLAN, (pót-ol-hat-lan) 1. **PÓTOLHATATLAN**.

PÓTOLHATLANSÁG, (pót-ol-hat-lan-ság) fn. tt. *pótolhatlanság-ot, harm. szr. —a.* Oly tulajdonsága vagy állapota valaminek, melynél fogva azt pótolni, helyreütni, megtéríteni, más által helyettesíteni lehetetlen.

PÓTOLHATLANUL, (pót-ol-hat-lan-ul) ih. Ki nem pótolható módon.

POTOLY, puszta Tolna m.; helyr. *Potoly-ba, —ban, —ból.*

POTOM, (1), hiányos fn. mely köz szokás szerint csak a *ra* és *ba ban* ragokat veszi fel. *Potomra adni* vagy *venni valamit* am. veszendőbe adni, vagy venni, mit talán viszszaapunk, visszaadunk, vagy talán nem. *Költségem, fáradságom potomba ment.*

„De már reám sötétedett az éjjel is,

Mégis csak itt kesergek én, potomra is.“

Csokonai.

Melléknévül használva, s emberről szólva am. a maga nemében hiábavaló, haszontalan. *Potom ember.*

Alapértelemre nézve vagy a *potya*, *potyadék* szókkal rokon gyökű; mennyiben *potomra* adni venni valamit körülbelül ezt jelenti, *elpotyogatni*, t. i. ha elpotyog sem kár, és *potom ember* szintén am. *potyadék*, hitvány ember; v. ö. **POTYA**, **POTYADÉK**; vagy pedig nem valódi, hanem csak olyan pótlékféle; vagy végre jelenthet annyit is mint magas hangon: *pöttön*.

POTOM, (2), helyr. *Potom-ba, —ban, —ból.* L. **POTOMSZÉK**.

POTOMSÁG, (potom-ság) fn. tt. *potomság-ot, harm. szr. —a.* Hiábavalóság, haszontalanság.

POTOMSZÉK, puszta Veszprém m.; helyr. —szék-re, —én, —ről.

POTONY, falu Somogy m.; helyr. *Potony-ba, —ban, —ból.*

PÓTOR, (pót-or) fn. tt. *pótor-t, tb. —ok.* Molnár A. szerint latínözva am. „*scurra, erro.*“ E második jelentésnél fogva egy a *bódor* szóval, melyből

bódorog, bódorgó (azaz, csavarog csavargó) eredtek. A *scurra* (bohóc) mellékértelemül veendő, mennyiben az ily személyek házalni, bódorogni szoktak. Szabó D. így értelmezi: lézengő v. lézengő, kóriczáló, kurittoló, csélesap, csélesapó, bitang, lödörgő, lözér, szaraha, illi-sillő, országvilágkerülő.

POTOS, fn. tt. *potos-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Szegedi tájszólás szerint am. dohányszáritó oszlop, ágas. Eredetileg talán *botos*, t. i. állvány, úgy nevezve a rajta levő ágak vagy czövekektől, s oly alkatu mint: *ágas*.

POTOSZ, fn. tt. *potosz-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Tengeri és tavi hal, melynek mind hasán, mind hátán tövisei vannak, s a sigérhez nagyságra és színre hasonló. (*Gasterosteus*). Görög nevéből, melynek jelentése: *hascsonu, hastövisü*, azt gyaníthatni, hogy öszvetett szó, a hasat jelentő *poh*, és lökést, szurást jelentő *tosz* v. *tasz* részekből: *poh-tosz*.

PÓTPÉNZ, I. PÓTLÉKPÉNZ.

PÓTRA; PÓTRÁS, I. PÓTURA; PÓTURÁS.

PÓTRÉSZ, (pót-rész) ösz. fn. Oly rész, mely valamely hiányt pótol.

POTROH, fn. tt. *potroh-ot*, harm. szr. — *a*. Nagyra hizott kövér has. *Alig bírja a potrohát. Megnőtt a potroha*. Rokonok: *poh, poczok*. Szabó Dávidnál eléjön *potrok* is.

Valószínűleg öszvetett szó a *poh* (pocz, poczok) és *terh* részekből, *poh-tereh*, melyből hangváltozattal lett: *potroh, potroh*. Ily átváltozás az öszvetett szókban nem ritka, p. *takony-pöcz takonypöcz, láb-tevő lábtó, nyolcz-szer nyolcz-szor*, és megfordítva *bors- v. bosstörő bösstörő, gomböstül gümböstül* stb.

POTROHOS, (potroh-os) mn. tt. *potrohos-t* v. — *at*, tb. — *ak*. Nagy, kövér, lelógó hasu; pothos, pohos, poczakos. *Potrohos serkocsmáros*.

POTROHOSÍT, (potroh-os-ít) áth. m. *potrohosit-ott*, par. — *s*, htn. — *ni* v. — *ani*. Potrohossá tesz, a potrohot megnöveszti. *A heverő élet és jó evés ivás megpotrohositotta*.

POTROHOSODIK, (potroh-os-od-ik) k. m. *potrohosod-tam*, — *tál*, — *ott*. Potroha növekedik, pohosodik, poczokosodik, hasasodik.

POTROK; POTROKOS, I. POTROH, POTROHOS.

PÓTSULY, (pót-suly) ösz. fn. Ráadásként adatni szokott suly. *Csomagonként kétfont pótsuly*.

PÓTSZER, (pót-szer) ösz. fn. Szer, mely némi hasonlósága által egy másikat helyettesít, a helyett szolgál. *A katángot (czikoriát), piritott árpát pótszerül használják kávé helyett. Kenyér helyett néhutt pótszer a burgonya*.

PÓTSZÓ, (pót-szó) I. PÓTLÉKSZÓ.

PÓTTAMALOM, puszta Somogy m.; helyr. — *malom-ba*, — *ban*, — *ból*.

POTTOK, falu Krassó m.; helyr. *Pottok-ra*, — *on*, — *ról*.

POTTORNYA, falu Liptó m.; helyr. *Pottornyá-ra*, — *n*, — *ról*.

POTTYAN; POTTYANT, I. POTYTYAN; POTYTYANT.

PÓTURA, fn. tt. *póturá-t*. Forgásból végkép elveszett pénznem, mely másfél krajczárt, vagyis félgarast ért. Eredetileg szláv, s elemezve *pól turák* = fél turák. *Egy fapóturát sem ér*. (Km.).

PÓTURÁS, (pótura-as) mn. tt. *póturás-t* v. — *at*, tb. — *ak*. Egy póturát érő. *Póturás cseréppipa. Hányja veti magát, mint póturás malacz a garasos köttelen*. (Km.).

PÓTVISGÁLAT v. — VIZSGÁLAT, (pót-visgálat) ösz. fn. A büntető eljárásban valamely tényálladék iránt a bíró által megrendelt kiegészítő vagy bővebb nyomozódás.

POTY, (1), a *pity* szónak ikertársa: *pitypoty* am. a maga nemében hitvány, igen kicsi, piczi. *Pitypoty ember*. Rokona a *pöttön* gyöke *pött*, és a *pereputty* második alkatrésze: *putty*.

POTY, (2), hangzó, melyből *potyog*, s *potyol*, *potyós* és származékaik erednek. Valamely lágy, puha testnek megütődése által támadó hang, melynek hatályosabb módosulata a kettőztetett *potty* v. *potyty*. Különösen, *potyol'* és *potyós'* szókban rokon *koty* gyökkel is (pl. *'kotyós'* szóban).

POTY, (3), pusztá Vas m.; helyr. *Poty-ra*, — *on*, — *ról*.

POTYA, fn. tt. *potyá-t*. Körülbelül am. *potom*, midőn veszendőt, hiábavalót, ingyent, hitványt jelent, p. *potyára adni valamit; potyára marad*. *Szereti a potyát azaz ingyent. Potya ember, hiábavaló, potom ember. Potya áron elvesztegetni a jószágot*, am. igen olcsón. V. ö. POTOM. Egyébiránt gyökre nézve közelebb a *potyog*, *potyogat* igékhez csatlótható, miszerént *potya* mintegy elpotyogott valami; *potyára hagyni* annyit tenne, mint elpotyogatni, elhagyogatni. V. ö. POTYADÉK.

POTYADÉK, (poty-ad-ék) fn. tt. *potyadék-ot*, harm. szr. — *a*. 1) Holmi hulladék, mely a többi tömeg közől elpotyogott. *A potyadékot fűszedni a fák alól. Potyadék-alma, szilva, gabnaszemek*. 2) L. POTYA, POTOM.

POTYÁND, erd. falu Csík Sz.; helyr. *Potyánd-ra*, — *on*, — *ról*.

POTYÁR, (poty ár) mn. tt. *potyár-t*, tb. — *ok*. L. POTYA.

POTYKA, (poty-ka, azaz poty-og-a, poty-g-a) fn. tt. *potyká-t*. L. PONTY. *Karó közt a potyka* (km. a Tisza vidékén nagy áradáskor). Elemzésére nézve olyan, mint *bugyka, bugyoga*, t. i. azon *poty* hangtól, melyet kis száján bugyborikolva okoz a vízben.

POTYOG, (poty-og) gyak. önh. m. *potyog-tam*, — *tál*, — *ott*. *Poty*-féle hangokat hallat. Szoros ért. holmi lágyabb nemű gyűtest egyes részei alásnek, mintegy *poty* hangot adva. Mondják különösen gyümölcsökről. *Potyog a szilva, alma, körte, szőlő szeme*. Szélesb ért. részenként, egymásután hulladoz. *Potyognak a cserepek a háztetőről. Lepotyog a vakolat. A líkas szákból a busa elpotyogott. Potyognak a fogai*.

POTYOGÁS, (poty-og-ás) fn. tt. *potyogás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Esés, hullás neme, midőn valami potyog.

POTYOGAT, (poty-og-at) áth. m. *potyogat-tam*, —tál, —ott, par. *potyogass*. Eszközli, okozza, hogy valami potyogjon, potyogva el-, ki-, lehulljon. Jelenti az áthatást arra is, amire potyogat valaki.

„Csókolta ruháját, bő köntöse alját,
Könnyel potyogatta bársenyos aszalyját.“
Arany J. (Buda halála).

POTYOGATÁS, (poty-og-at-ás) fn. tt. *potyogatás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Potyogás eszközése.

POTYOGTAT, (poty-og-tat) l. POTYOGAT.

POTYÓKÁL, l. PATYÓKÁL, BUGYOLÁL.

POTYOL, (poty-ol) áth. m. *potyol-t*. Bizonyos lágy, leves belüi testeket, különösen gyümölcsféléit öszvezúz, mintegy pocskká tesz. *Öszvepotyolni a szilvát, barackot. Öszvepotyolt körte*. V. ö. POTY, (2).

POTYOLÁS, (poty-ol-ás) fn. tt. *potyolás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Lágy testek, különösen gyümölcsfélék zúzása, öszvenyomása.

POTYOLÓDÁS, (poty-ol-ó-od-ás) fn. tt. *potyolódás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Zúzás, törés által pocskká, lucskossá levés. Mondják különösen nedves belüi, húsu gyümölcsnemüekről. V. ö. POTYOL, POTYOLÓDIK.

POTYOLÓDIK, (poty-ol-ó-od-ik) belsz. m. *potyolód-tam*, —tál, —ott. Hányás-vetés, vagy valamely nyomás által öszvezuzódik. *Mind egybe potyolódott a szákban az alma*. (Szabó D.).

POTYOND, falu Sopron, pusztá Somogy m.; helyr. *Potyond-ra*, —on, —ról.

POTYOR, (poty-or) fn. tt. *potyor-t* v. *potyrot*, tb. *potyrok*; harm. szr. *potyra*. A székelyeknél oly híg sár, mely ha rá toppintunk, ezizmánkra szökik; máskép : *toplicza*. (Krizsa J.).

POTYÓS, (poty-ó-os) mn. tt. —t v. —at, tb. —ak. Pocskos, lucskos, öszvezuzott belüi. *Potyós szilva, körte, barack*. V. ö. POTY, (2), és KOTYÓS.

POTYÓSAN, (poty-ó-os-an) ih. Potyós állapotban.

POTYTYAN, (poty-ty-an v. poty-v-an) önh. m. *potytyan-t*. Erősebb *poty* hangot adva esik le. *A teli szák nagyot potytyant. Mintha az égből potytyant volna le. Kipotytyant a kezéből. Egy kéve a szekérről potytyant*. Átv. mondják szóról, melyet valaki véletlenül, akaratlanul ejt ki, máskép : *kotytyan*.

POTYTYANT, (poty-ty-an-t v. poty-v-an-t) áth. m. *potytyant-ott*, par. —s, htn. —ni v. —ani. Eszközli, vagy hanyagság által okozza, hogy valami potytyanjon. *Földre, sárba potytyantani valamit. El-, lepotytyantotta öléből a csecsemőt*. Átv. véletlenül, hebehurgyaságból valamit kimond, bizonyos titkot elárul. *Borozás közben kipotytyantani valamit*. Rokon hozzá *kotytyant*.

AKAD. NAGY SZÓTÁR V. KÖT.

POVÁLYOS, (poh-ály-os ? azaz hasas); fn. tt. *povalyos-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Szeged tájékán am. nagy gyékénykosár, melyben lisztet, vagy télen által tojást tartanak.

PÓZ, l. PÓZNA alatt.

POZDOR, fn. tt. *pozdor-t*, tb. —ok. Növénynem az együttnevezők seregéből és egyenlőnösök rendjéből; vaczka kopasz; eszéje födelékes, aszottas szélü pikkelyekkel; bóbítája tollas, száratlan, vagy alig száras; magva hosszúdad, karcsú, pozdorjaforma, honnan a neve. (Scorzonera). V. ö. POZDORJA.

POZDORJA, fn. tt. *pozdorját*. A törött, tilolt kender, vagy len szárának törekje, hulladéka. *A kender, lent tiló által megtisztítani a pozdorjától. Pozdorjává tesznek*, am. öszvezúzlak, törlek. *Nyujtózik, mint eb a pozdorján*. (Km.). *Pozdorjának haszna az eltemetés*. (Km.).

Ugyanezt jelenti a hasonló hangu szláv *pažder, pažderja, paždzierce, požder*, melyek a szláv nyelvből elemezve valami lefoszlottat, leszedegetettet látszanak jelenteni, mert *zberati* némely tájszólásban *zderati* am. fosztani; s a *po* igekötő. Azonban a magyarban is megvan saját elemzése, mely szerint *pozdorja* am. *foszdorja* v. *fosztorja*, a foszt törzsöktől, honnan *fosztor* am. mezéből kivetkőztetett, meztelen, a *pozdorja* is jelenti a lennek vagy kendernek szárát, midőn szálait lefosztották, és így fosztorrá tették.

Alakra nézve nyelvünkben hasonlók hozzá : *orja, perje, sirnje, cserje, szederje*, s némely mások; és *n* utóhanggal, *burján, tátorján*.

POZDORJÁN, fn. tt. *pozdorján-t*, tb. —ok, harm. szr. —ja. Légy, vagy éjjeli lepkefaj, mely esténként a vizek körül tartózkodik. (Phryganea.) Nevét talán onnan kapta, hogy kukacjai kákából vagy füből sodrófaforma hólyagot készítenek, s azzal úszkálnak a vizen, melynek színe úgy látszik, mintha pozdorjanemü gazzal volna behintve.

POZDORJÁS, (pozdorja-as) mn. tt. *pozdorjás-t* v. —at, tb. —ak. Pozdorjával behintett, töltött, beszemetezett; miből még a pozdorja egészen kitisztítva nincsen. *Pozdorjás udvar, kosár. Pozdorjás kender, lenmarok*. V. ö. POZDORJA.

POZDORJÁSAN, (pozdorja-as-an) ih. Pozdorjás állapotban.

PÓZNA, (póz-na) fn. tt. *pózná-t*. Rúdféle hosszú ág, vagy karó, melyet különféle czéla használnak. *Póznával verni le a diót. Póznával lepiszkálni a fecskéfszék*. *Seprlynélnék használt pózna. Póznával leiszorítani a baglyát*. Gúnyos népnyelven mondják hórihorgas vékonyemberről : *olyan mint a pózna*.

Gyökre rokonok hozzá, a székely *bozldn*, megszáradt leveles ág; *bozót*, magas száru burján.

PÓZNÁL, (póz-na-al) áth. m. *póznál-t*. Póznával erősít, lefoszít. *Póználni a szénaboglyát, kazalt*. V. ö. PÓZNA.

PÓZNASEPRŰ, (pózna-séprü) ösz. fn. Póznanyélre kötött seprü, melylyel a magasabb falakat, kéményeket stb. tisztogatják.

POZS, gyök *pozsga*, *pozsgo* stb. szókban. Felhangon *pözs* v. *pizs*, (*pözsög* v. *pézség* szóban); rokon *buz* gyökkel is (*buzog* szóban). L. POZSOG.

POZSADÉK, (poz-sad-ék) fn. tt. *pozsadék-ot*, harm. szr. —*ja*. Pozsgó v. pezsgő valami, pl. sok apró gyermek. V. ö. POSADÉK.

POZSÁR, (poz-sár? mintegy pozsgó) fn. tt. *poz-sár-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*ja*. Tájédivatosan am. potyka, ponty.

POZSDÚL, POZSDUL, (poz-s-d-ül) önh. m. *pozsdúl-t*. L. PEZSDÚL.

POZSEGA, szabad kir. város a hason nevű Szlavon vármegyében; helyr. *Pozsegá-n*, —*ra*, —*ról*; a megyéről szólva: *Pozsegá-ba*, —*ban*, —*ból*.

POZSGA, (poz-sog-a) fn. tt. *pozsgá-t*. Diószegi szerént növényem az öthímese seregéből és sok anyások rendéből; csészéje öt levelű, bokrétája öt szirmu, pilise öt kis pikkely a magzat tövén, tokja öt. (Crassula.) Gönczy Pálnál Endlicher természetes rendszere után a *pozsgafélék* (crassulaceae) rendéhez tartoznak 1) a *szaka*, 2) a *fulfü*. Nevét tömör, részint húsos levelű, buján sarjadzó növéstől vette. V. ö. POZSOG.

POZSGÁS, (1), (poz-sog-ás) fn. tt. *pozsgás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Tulajd. ért. apró állatok, férgek sűrű mozgása. Szélesb ért. a vérnek, vagy erjedő folyadéknak forrongása. V. ö. PÉZSGÉS.

POZSGÁS, (2), (poz-sog-ó as) mn. tt. *pozsgás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Kinek vére a túlbőség miatt mintegy pozsgo, pezseg, mi rendszeren az arcbőrnek pirossága, vörös színe által jelenkezik, innen: *piros pozsgás gyermek*, *ember*; *pozsgás ábrázat*. Szabó Dávidnál *poskos* = piros, kövér bárány. V. ö. POZSOG.

POZSGASÁG, (pozsega-ság) fn. tt. *pozsgaság-ot*. A régi iratokban am. Pozsega megye lakóji.

POZSLÁR, fn. tt. *pozslár-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Elavult szó, s am. pallos, kard. Horvát Endre hóhérpallos értelmében alkalmazta.

Talán olyan kardot jelentett, melynek nagyobb bódája volt, mintegy *bódlár*, *bodlár*; vagy pedig *boszlár* am. boszuló, olyan alkatu mint *fegyver*.

POZSOG, (poz-sog) gyak. önh. m. —*tam*, —*tál*, —*ott* v. *pozsgott*, htn. —*ni* v. *pozsgani*. 1) Apró állatok, férgek serege sűrűen mozog, vékony hangon: *pézség*, *pizseg*. 2) Az állati vér, vagy erjedésben levő folyadék élénken forr. *Pozsgo a vére*. *Pozsgo az erjedő must*, *a fojtott bor*.

Alapértelemlre nézve rokonok hozzá: *pözsög*, *pizseg*, *pezseg*; továbbá *buzog*, és a szélesb jelentésű *mozog*. Csagataj nyelven *ficsur-mak* am. pezsegni (Vámbéry), mely még inkább egyezik *bizsereg* szóval.

POZSOGA, falu Krassó m.; helyr. *Pozsgó-a-ra*, —*n*, —*ról*.

POZSON, POZSONY, sz. kir. város; helyr. *Pozsonyba*, —*ban*, —*ból*.

POZSONYI, mn. tt. *pozsonyi-t*, tb. —*ak*. Pozsonyba való, azt illető, arra vonatkozó stb. *Pozsonyi lakosok*, *szőlőhegyek*. *Pozsonyi országgyűlés*.

POZSONYVÁRMEGYE, ösz. fn. Ausztriával határos; Nyitra, Komárom, Győr és Mosonvármegyék közt fekvő megye, melynek székvárosa Pozsony.

„Fő Pozsonyvármegye, Pozsony városával,
Mely hires a király koronázásával.“

Kistükör.

PÖ, I. PO.

PÖCS, fn. tt. *pöcs-öt*, harm. szr. —*e*. A kis férfigyermeknek nemzótágya, billéje. Rokon a szeget jelentő *pöczök* szó *pöcz* gyökéhez. Máskép rokon hangokban *pécs*, *puccu*.

PÖCSÉT; PÖCSÉTEL; PÖCSÉTÉS stb. I. PÉCSÉT; PÉCSÉTEL; PÉCSÉTÉS stb.

PÖCSIK, fn. tt. *pöcsik-ét*, harm. szr. —*je*. Éles fulánku mezei légyfaj, mely a barmokat nagy melegben nyugtalanítja.

Alapértelme rokon a szurásra, hegyességre vonatkozó *bök*, *pöczök* szókhöz, s hihetőleg am. *bökcsi*, mint *szöcske* am. *szökcse*. Egyébiránt a törökben *bödsek* általán am. féreg, rovar (ver, insecte. Hindoglu).

PÖCSÖK, fn. tt. *pöcsök-öt*. L. PÖCSIK.

PÖCSÖZ, (pöcs-öz) áth. m. *pöcsöz-tem*, —*tél*, —*ött*. Peczek vagyis kúp formára alakít valamit.

PÖCSÖZÉS, (pöcs-öz-és) fn. tt. *pöcsözés-t*, tb. —*ék*. Cselekvés midőn vki pöcsöz.

PÖCZ, fn. tt. *pöcz-öt*, harm. szr. —*cze*. 1) Balaton mellékén gatyá ülepébe elül hátul becsipetett vászon; másutt: *pöczök* v. *peczek*, s úgy látszik hogy amaz is csak ennek rövidülete. A szláv nyelvben is ugyanazon alapfogalom szerint a gatyapöcz *klín*, azaz, *pöczök*, szeg. 2) Göcsejben am. férfiondó, rittyó, geczi. 3) Az orrból, vagy végbélből kifolyó esunyaság, honnan, *takonypöcz*-nek mondják a taknyos gyereket, és *pöcze* am. árnyékszékéből kifolyó rondaság. Utóbbi értelemben eredetire nézve rokon a *büd*, *büdös*, *büz*, *büzös*, *büzhödt*, *peshed*, s a mély hangu *pos*, *poshad* szókhöz; v. ö. POS.

PÖCZCZED, (pöcz-cz-ed) önh. m. *pöczczed-t*. Kevessé megdagad, felpöföd. Mondják az állati test bőréről. Alaphangra és értelemre nézve rokon hozzá: *pöföd*, I. ezt.

PÖCZCZEDÉS, (pöcz-cz-ed-és) fn. tt. *pöczczedés-t*, tb. —*ék*. Kevessé megdagadás, felpöfödés.

PÖCZE, (pöcz-e) fn. tt. *pöczé-t*. Molnár A. és Szabó D. szerint az árnyékszékéből kifolyó rondaság. Rokon hozzá a német *Pfütze*, régi felső német *puzzi*, *buzza*, *putza* stb. V. ö. PÖCZ.

PÖCZEGÖDÖR, (pöcze-gödör) ösz. fn. Gödör, melybe az árnyékszék rútsága belefoly.

PÖCZK; PÖCZKÖL; PÖCZÖK, stb. I. PÉCZK; PÉCZKÉL; PÉCZÉK, stb.

PÖCZKÖS, (pöcz-ök-ös) mn. és fn. mint mn. tárgyesete: *pöczkös-t* v. —*et*, többese: —*ék*; mint főnév tárgyesete: *pöczkös-t*, többese: —*ök*. Am. *pöczkés*. Főnévileg így hívják Szegeden a halászok a paravetőt.

PÖCZTEJ, (pöcz-tej) l. FÉCSTEJ.

PÖDÖR; PÖDÖRGET; PÖDÖRÍT; PÖDÖRÖDIK; PÖDRÉS stb. l. PÉDÉR; PÉDÉRGET; PÉDÉRÍT; PÉDÉRÉDIK; PÉDRÉS stb.

PÖF, hangnév, tt. *pöf-öt*. Általán azon hang, mely valamely felfújt üregű testből mintegy fuvás által nyomul ki, különösen a szájöbölből kifújt illetén hang. Innen átv. ért. erkölcsi felfuvalkodás, midőn valaki mintegy eltelik önmagával, s fujja a levegőt, mintha nem férne meg bőrében, vagy midőn az által mintegy nagyobbá, nyomatosabbá akarja magát tenni. Ide tartoznak a kedélyre vonatkozó származékok: *pöffeszkedik, pöffeszkedő, pöffed*. Pusztá hangutánzást jelent a *pöfék, pöfékel, pöfeteg, pöfög* származékokban.

Rokonok hozzá, bizonyos értelmi módosulattal a magyarban: *böf, böff, böfög, puf, pufl, puffad, puffan* hangutánzók. A mennyiben felfuvalkodást jelent, vagy felfuvaldott testre vonatkozik, rokonok hozzá idegen nyelvekben a szanszkrit *bah* (nő, vastagszik), honnan: *bahusz* (vastag), a finn *pöhisen* (puffadok) *pöhistun* (puffasztok), *paisan* (pöczzedek. Fábián István).

PÖFÉKÉL, (pöf-ék-él) önh. m. *pöfékel-t*. A dohányfüstöt sürűen eregetvén, ajakival mintegy kiüti ezen hangokat: *pöf pöf*. Ezen ige gyakorlatos, miért a középképző *k* am. *g*, mintha volna *pöfegel*.

PÖFÉKÉLÉS, (pöf-ék-él-és) fn. tt. *pöfékélés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, midőn valaki pöfékel.

PÖFETEG, (pöf-ed-eg) fn. tt. *pöfeteg-ét*, harm. szr. —*e* v. —*je*. 1) Gömbölyüded növési gombanem, különösen ennek porbélü faja, mely, ha eltiporják, öszvezuzzák, gyöngö *pöf* hangot adva fakad szét. (*Lycoperdon bovista*.) Máskép: *posz, banyaposz, lóposz, poszogó*. 2) Szabó Dávid szerint jelent annyit is mint fakadék, kelés. Innen Molnár Albertnél: *pöfeteges* am. fakadékos, keléses, pörsedékes (*pustulosus*).

PÖFETEGÉS, (pöf-ed-eg-és) mn. tt. *pöfetegés-t* v. —*et*, tb. —*ék*. 1) Ahol pöfetegnemű gombák teremnek. *Pöfeteges mezőség*. 2) Felfútt, mint a pöfeteg. 3) Fakadékos, keléses. V. ö. PÖFETEG.

PÖFETEGGOMBA, (pöfeteg-gomba) ösz. fn. L. PÖFETEG, 1).

PÖFF, hangnév, mely az egyszerű *pöf*-nél nyomatosabb, belterjesb hangra mutat. Származékai: *pöffed, pöffedez, pöffeszkedik, pöffeszt*, stb.

PÖFFED, (pöf-f-ed) önh. m. *pöffed-t*. Dagad, dudorodik, mintha belülről fúnak. *Pöffed a kidudorított pofa, a felfujt has, a béka*. Átv. erkölcsi ért. felfujja magát, hogy nagyobbak lássék, vagy mint ha meg nem férhetne magában elbizottsága miatt. Némi értelmi módosulattal rokon hozzá a vastag hang *puffad*.

PÖFFEDÉK, (pöf-f-ed-ék) fn. tt. *pöffedék-ét*, harm. szr. —*e*. Daganat, mely a belüreg felfuvása által támad.

PÖFFEDÉKGOMBA, (pöffedék-gomba) ösz. fn. Am. pöfeteggomba; L. PÖFETEG, 1).

PÖFFEDÉS, (pöf-f-ed-és) fn. tt. *pöffedés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Felfuvaldás neme, midőn valaki vagy valami pöffed.

PÖFFEDÉZ, (pöf-f-ed-éz) gyak. önh. m. *pöffedéz-tem, —tél, —étt*, par. —*z*. Folytonosan, vagy ismételve, gyakran pöffed. *A felfútt béka, az ostoba gögös pöffedez*.

PÖFFEDÉZÉS, (pöf-f-ed-éz-és) fn. tt. *pöffedezés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Gyakori, ismételt pöffedés; erkölcsi felfuvalkodás.

PÖFFEDT, (pöf-f-ed-t) mn. tt. *pöffedt-et*. Dagadt, felfujt. *Pöffedt arcz*. Vastaghangon: *puffadt*. PÖFFEDTEN, (pöf-f-ed-t-en) ih. Pöffedt állapotban.

PÖFFEDTSÉG, (pöf-f-ed-t-ség) fn. tt. *pöffedtség-ét*, harm. szr. —*e*. Pöffedt minőség; pöffedt állapot.

PÖFFESZKÉDÉS, (pöf-f-esz-kéd-és) fn. tt. *pöffeszködés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Erkölcsi ért. kedélyi állapot, midőn valaki pöffeszkedik, felfuvalkodás, buta gög. V. ö. PÖFFESZKÉDIK.

PÖFFESZKÉDIK, (pöf-f-esz-kéd-ik) k. m. *pöffeszköd-tem, —tél, —étt*. Erkölcsi ért. hogy nagyobbak, jelesebbnek, kitünőbbnek lássék, felfújja magát, buta módon kevélykedik, rátartja magát.

PÖFFESZKÉDŐ, (pöf-f-esz-kéd-ő) mn. tt. *pöffeszködő-t*. Felfuvalkodó, magát mások fölé emelni törekvő. Mondják a kelletinél nagyobbban feldagadt tésztáról is.

PÖFFESZT, (pöf-f-esz-t) áth. m. *pöffeszt-étt*, par. *pöffeszsz*, htn. —*ni* v. —*eni*. Eszközlí, hogy valami pöffedjen, kidagadjon. *Pofájít pöffeszti*. *A mesebeli béka felpöffesztette magát*.

PÖFFESZTÉS, (pöf-f-esz-t-és) fn. tt. *pöffesztés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, midőn valamit pöffesztenek.

PÖFING, fn. tt. *pöfing-ét*, harm. szr. —*je*. A poralom nemű gombákhoz tartozó faj, mely borsónyi sárga csucsorokból áll, s fekete porral van tele. Gyöke a fuvásra vonatkozó *pöf*. (*Sphaeria lycoperdoides*).

PÖFÖG, (pöf-ög) gyak. önh. m. *pöfög-tem, —tél, —ött*. Emberről szólva, am. *pöf pöf* hangon fujja ki teli pofáját. Legközelebb áll hozzá a teli torokból kinyomuló *böfög*. Mondják a fővő, és bugyborikoló kásáról, midőn dagadoz. *Pöfög a kása, rotyog a káposzta*. (Szabó D.).

PÖFÖGÉS, (pöf-ög-és) fn. tt. *pöfögés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Állapot, midőn valaki vagy valami pöfög.

PÖHÖLY I. PÉHÉLY.

PÖK, (1), fn. tt. *pök-öt*, harm. szr. —*e* v. —*je*. Nyál, melyet szájunkból kivetünk. Hangutánzó, melyhez hasonlókat német *Spucke, spucken, speien*, *Speichel*, görög *πίσσω, πύσσω* stb. Fordítva: *köp* (törökül: *küfür-mek*) sőt a székelyeknél van *töp* is (a göröghöz közelebb).

PÖK, (2), önh. és áth. m. *pök-tem*, —*tél*, —*ött*. A szájában meggyült nyálat kivetí. Megfordítva : *köp*. V. ö. **PÖK, (1)**. *Reá köp. Megköp. Nagyot, turhát pök. Lepöki a ruháját. Bepöki a szobát. Véreset, vért pök. Pöki a markát*, átv. ért. valamely tette hányivetőleg készül v. ígérkezik. „Tahát azután pökének ő orezájára és nagy csapásokkal verik vala ötet.“ (Münch. cod. Máté XXVI). Később : „És ő rejá hagyapván vevék a nádat és verik vala ő agyához.“ (Ugyanott XXVII.). *Magasan pök v. fenn pök*, átv. ért. kevély, fennhéjázó. *Fehéret pök mint a prépost* (km.), Erdélyi J. szerint azt teszi : már sokat beszélt. Mondjuk némely apró férgekről, nevezetesen legyekről, midőn valamit befoltoznak, bemoeskolnak. *A legyek beköpi a falat, tükröt, függönyt, a húst*. Használtatik középige gyanánt is : *pökik*, mely esetben viszonytárgy nélkül egyedül az állapot fejeztetik ki.

PÖKCSÉSZE, (pök-csésze) ösz. fn. Csésze vagy tálféle edény, melybe pöknek, pl. az ágyban fekvő betegek.

PÖKDÖS, (pök-öd-ös) gyak. önh. és áth. m. *pökös-tem*, —*tél*, —*ött*, par. —*s*. Gyakran, ismételve, sokszor pök. *A megromlott gyomru, a hurutos ember pökösni szokott. Csufságból egymást pökösik. Arczul pökösni valakit*.

Képzetetésre olyan mint, *bökdös, lökdös, szökdös, rakdos*.

PÖKDÖSÉS, (pök-öd-ös-és) fn. tt. *pökösés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Gyakori, folytonos pökés.

PÖKDÖZ; **PÖKDÖZÉS**, I. **PÖKDÖS**; **PÖKDÖSÉS**.

PÖKEDELEM, (pök-ed-el-ém) fn. tt. *pökedelmet*. Sok, nagy mennyiségű pök. Átv. ért. utálatos, undorító dolog, milyen a sok, és csunya pök, vagy ami nem érdemes másra, mint hogy lepökjék.

PÖKEDELMES, (pök-ed-el-ém-es) mn. tt. *pökedelmes-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Utálatos, undorító, mint a pökedelem.

PÖKÉS, (pök-és) fn. tt. *pökés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, midőn valaki vagy valami pök. Jelenti magát a pököt is. *Légypökés*.

PÖKFIÓK, (pök-fiók) I. **PÖKLÁDA**.

PÖKFOGÓ, (pök-fogó) I. **PÖKCSÉSZE**.

PÖKHENDI, (pök-h-en-di) mn. tt. *pökhendi-t*, tb. —*k* v. —*ek*. Gúnyos neve az oly embernek, ki hányja veti magát erő és tehetség nélkül, semmire való, hitvány kérkedő, kiről mondani szokás, hogy *pöki a markát*; szintén népies kifejezéssel, *markapöki*. E szóban az *endi* (hendi) gúnyt jelentő képző, mint az *ebhendi, cselevendi* v. *csalavandi, kortyandi* szókban.

PÖKIK, (pök-ik) k. I. **PÖK, (2)** alatt.

PÖKLÁDA, **PÖKLÁDIKA**, (pök-láda v. —ládika) ösz. fn. Ládanemű házi bútorka, melybe pökni szoktak.

PÖKÖDELEM, I. **PÖKEDELEM**.

PÖKÖLÁDA v. —**LÁDIKA**, (pökö-láda v. —ládika) I. **PÖKLÁDA**.

PÖKTET, (pök-tet) miv. m. *pöktet-tem*, —*tél*, —*ét*. Eszközli, hogy valaki vagy valami pök.

PÖKTETŐ, (pök-tet-ö) mn. tt. *pöktető-t*. Mi a nyáltisztulást előmozdítja. *Pöktető szerek*.

PÖLE, fn. tt. *pölé-t*. Nagyságra és testalkotásra a mókushoz hasonló állatfaj; színe hamvas; odvas fákban, és szalmás pincékben szeret lakni; a diót, mogyorót fölötte kedveli. (Glis esculentus). Máskép hangváltozattal : *pölu, pölyö, pele, pelye*. A rokonemű állatoktól jelesen abban különbözik, hogy igen hegyes orra van, honnan az úgynevezett *ökle* halat is máskép pölének nevezik, hegyes orráról; németül : *Stierling*. Ezen alapfogalomból kiindulva, a *pöle* szóban a szurást jelentő *öl* gyök látszik rejleni, mi szerint *pöle* annyi volna, mint *öle* (ölő). V. ö. **ÖL**, ige. Hogy a *p* nem ritkán előtétül használtatik, erre nyelvünk világos példákat nyújt, *p. Anna Panna, Ila Pila, Ista Pista, Erzi Perzi, ityók ptyók, iszkál piszkál*, stb.

PÖLEDENEVÉR, (pöle-denevér) ösz. fn. Nagy denevérfaj, Amérikában.

PÖLEHAL, ösz. fn. I. **ÖKLE**.

PÖLÖNKE I. **PÉLÉNKE**.

PÖLÖSKE, faluk Baranya, Veszprém és Szala m.; helyr. *Pölöské-re*, —*n*, —*röl*.

PÖLÖSKEFŐ, falu Szala m.; helyr. —*fő-re*, —*n*, —*röl*.

PÖLÜ, fn. tt. *pölu-t*. I. **PÖLE**.

PÖLYH; **PÖLYHÖS**; **PÖLYHÖDZIK** stb. I. **PÉLYH**; **PÉLYHÉS**; **PÉLYHÉDZIK** stb.

PÖLYŐ, **PÖLYÜ**, fn. tt. *pölyö-t, pölyü-t*. I. **PÖLE**.

PÖNDÍT; **PÖNDÖR**; **PÖNDÖRÖDIK**; **PÖNG**; **PÖNGET** stb. I. **PÉNDIT**; **PÉNDÉR**; **PÉNDÉREDIK**; **PÉNG**; **PÉNGET** stb.

PÖNÖG, (pön-ög) tájdivatosan am. *pöng*.

„Jer bé — ha zsebedben pönög az bor ára,

Ha nem : kiballagatsz a nyitott kapura.

Költemény a XVI. századból. (Thaly K. gyűjteménye).

PÖNYE, (pöny-e) mn. tt. *pönyé-t*. Sándor I. és Szabó D. szerint, csinatlan viseletű, ronda. Ezen értelmezésnek ellenmondani látszik a Baranyában divatos *pönyegöl* ige, mely Tóbi Antal szerint am. a ruhát, fejkötőt szalagokkal fölezifrázza. E szó tehát a nyelvszokás által úgy járt, mint a *ragyiva*, mely Mátyusföldön csinosat tisztát, túl a Dunán csinatlant, rondát jelent. V. ö. **RAGYIVA**.

PÖNYEGÉL v. **PÖNYEGÖL**, (pöny-eg-él, azaz bengy-él?) áth. m. *pönyegél-t*. I. **PÖNYE** alatt.

PÖR, (1) elvont gyöke az égésre vonatkozó *pöröz, pörköl, pörzöl*, stb. szóknak. V. ö. **PÉR**, (1), **PÍR**.

PÖR, (2) fn. tt. *pör-t*, tb. —*ök*. I. **PÉR**, (2).

PÖRBÖL, puszta Pest-Solt m.; helyr. *Pörböl-re*, —ön, —ről.

PÖRCZ, (pör-cz) fn. tt. *pörcez-öt*, harm. sz. —e. 1) A kiégetett, kisütött szalonnának, vagy zsiros disznóhúsnak piros rostja, maradéka. Máskép: *pörköcse*, és *töppörtő*, *teperttyü*. *Pörcczel csinált gombóc*, *turós csusza*, *kása*. Ezen főntebbi értelemben a 'pörcez' szónak gyöke azon égsre vonatkozó *pör*, melyből *pörköl*, *pörgöl*, *pörzsöl*, *pörnye* származnak. A cz kicsinyítő képzőnek látszik, mintha volna *pöröcz*. Ezen alapfogalom szerint képződött a latin *cremium*, német *Kramel*, (magyarul is néhutt: *kurczina*), szláv *skwarek*. A hason jelentésű *töppörtő* szóban a *töppörödés*, *zsugorodás*, mint a pörceznek egyik tulajdonsága, vétetett alapul. 2) Tájszokásos kiejtésel am. a kicsi időt jelentő *percz*.

PÖRCZEN; **PÖRCZENÉS**; **PÖRCZENET** stb. 1. **PÉRCZEN**; **PÉRCZENÉS**; **PÉRCZENET**.

PÖRDEFÖLDE, falu Szala m.; helyr. —*földére*, —n, —ről.

PÖRDÍT, **PÖRDÜL**, stb. 1. **PÉRDÍT**; **PÉRDÜL** stb.

PÖRE, női kn. tt. *Pöré-t*. Kis Erzsébet. Máskép: *Pere*, *Perasi*, *Pendasi*, *Erzsi*, stb.

PÖRE, mn. és fn. tt. *pöré-t*. Alsó ruháig levetközött, félmeztelen. Szabó Dávid szerént: alsó öltözet. *Pöre gatyában jární*. *Pörére levetközni*. Alkalmasint, bőr' szótól származott, mintha *bőri* v. *bőrü* azaz bőrtakaró volna. Közél áll hozzá a *börhe* v. *berhe* is, mely Calepinus szerint előkötöt jelent, valamint Pázmánál is: „Elsőben fügelevélből berhét csináltak, hogy szeméremtesteket befödöznek.” (Préd. 934. l.). A székelyeknél *börhe* jelent gatyát, vagy a testre közvetlenül húzott szőrharisnyát. Innen *börhe* eredetileg oly bőrkötényt jelentett, mely közvetlenül a bőr s illetőleg a szeméremrészek takarójául szolgált.

PÖREGATYÁS, (pöre-gatyás) ősz. mn. és fn. Akinek alsó testrészén csak gatyá van. *Eljött Simon Júdás, jaj neked pöregatyás*. (Km.).

PÖREGATYÁSAN, (pöre-gatyásan) ősz. ih. Pöregatyás állapotban, pöregatyában.

PÖRÉN, (pöre-en) ih. Félmeztelenül, csupán alsó öltözetben. Átv. ékesség nélkül.

PÖRESZEKÉR, (pöre-szekér) ősz. fn. Balaton mellékén am. oldal nélkül való, mintegy meztelen, fosztor szekér.

PÖRG, (pör-ög) önh. m. *pörgöttem* v. *pörögtem*, *pörgöttél* v. *pörögtél*, *pörgött*; htn. *pörgeni* v. *pörögni*. L. **PÉRÉG**, (1).

PÖRGE, (pör-ög-e) mn. tt. *pörgé-t*. Ami meg vagy ki van pödörve, pödörítve. *Pörge bajusz*. *Pörge kalap*, nyalka kis kalap, melynek karimája köröskörül fölfelé pödörödik. L. **PÉRGE**, (2).

PÖRGE CZ, (pör-ög-ecz) fn. tt. *pörgecz-ét*. Parázon sült, kásával töltött hurka. Egy eredetű a *pörgöl*, *pörzsöl*, *pörcez* szókkal.

PÖRGÉS, (pör-ög-és) fn. tt. *pörgés-t*, tb. —ék. Ami pörög v. pereg. V. ö. **PÉRÉG**, (1).

PÖRGET, (pör-ög-et) áth. m. *pörget-tem*, —tél, —ét, par. *pörgess*. Kerék-, karikaféle testet forgat, vagy is eszközli, hogy pörögjön. Szélesb ért. valamit kerék gyanánt sebesen forgat. *Botot*, *baltát ujjak között pörgetni*. *Nyelvét sebesen pörgeti*.

PÖRGETÉS, (pör-ög-et-és) fn. tt. *pörgetést*, tb. —ék, harm. szr. —e. Cselekvés, midőn pörgetnek valamit. V. ö. **PÖRGET**.

PÖRGETYÜ, (pör-ög-et-ö) fn. tt. *pörgetyü-t*. Általán, karika, melyet pörgetnek, vagy mely pörög. Különösen, a kocsi-, szekértengelyeken lenni szokott illetén vas karika, máskép: *förgetyü*.

Gyöke a forgásra vonatkozó *pör*, hangváltozattal *för*, vastaghangon *for*, a hangutánzásnak mellékértelmével. Képzésre nézve eredetileg *pörgető*, melyből lágyítás által lett *pörgetyü*, mint, *csörgető*, *csörgetyü*, *ergető* *ergetyü*, *pattantó* *pattantyú*, stb. stb.

PÖRGÖL, (pör-ög-öl) gyak. áth. m. *pörgöl-t*.

1) Lassu tüzön pirít, sütöget valamit. *Szalonnát*, *paprikást*, *tésztafelt* *pörgölni*. 2) Mondják tüzről, napsugárról, midőn valamit pirít, éget. Egyértelmű vele a *pörköl*, *pérgél*, *pérgél*; némi módosítással rokonok: *pörzsöl*, *pörzsöl*, *porzsol*, *porgol*.

PÖRGÖLÉS, (pör-ög-öl-és) fn. tt. *pörgölés-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. Cselekvés, midőn pörgölnek valamit. V. ö. **PÖRGÖL**.

PÖRGÖLIN, falu Vas m.; helyr. *Pörgölin-be*, —ben, —ből.

PÖRGÖLÖDIK, (pör-ög-öl-ö-d-ik) belsz. m. *pörgölöd-tem*, —tél, —ött. Lassu tüzön, parázon megpirosodik, és megsül. V. ö. **PÖRZSÖLÖDIK**.

PÖRGÖLT, (pör-ög-öl-t) mn. tt. *pörgölt-et*. Amit lassu tüznél megpirítottak, megsütöttek. *Pörgölt szalonna*, *pörgölt hús*, *csibe*, *bárány*. Keményebb hangon: *pörkölt*.

PÖRGÖLTEN, (pör-ög-öl-t-en) ih. Pörgő állapotban.

PÖRGÖROKKA, (pörgő-rokka) ősz. fn. Kerékkel ellátott rokka.

PÖRÍT, a régieknél eléjőn a szintén régies *porít* helyett.

„Jó mester csak ne pirongass,
S beszédöddel meg ne pöríts.”

Katalin verses legendája. (Toldy F. kiadása, 104. l.).

PÖRJE, 1. **PÉRJE**.

PÖRJÉN, Faludi Ferencznél am. pörén. L. **NYASSÁN** alatt.

PÖRKE, (pör-ke azaz pör-ög-ö, pör-ög-e) fn. tt. *pörké-t*. Pörgő dobszó, melylyel a hadseregnek indulásra jelt adnak. V. ö. **FIKÁTOR**.

PÖRKEN, (pör-k-en) önh. m. *pörken-t*. A tüztől kevéssé érintve megpirúl, megpörzsölődik; lassacsakán sül.

Gyöke az égsre vonatkozó *pör*, s középképzője *k* átalakult gyakorlatos *g*, mintha volna: *pörgen*, *pörügen*.

PÖRKENÉS, (pör-k-en-és) fn. tt. *pörkenés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Állapot midőn valami pörken.

PÖRKŐCZE, (pör-k-ő-cze) fn. tt. *pörkőczt-t*. L. PÖRCZ, 1).

PÖRKÖD, puszta Tolna m.; helyr. *Pörköd-re*, —*ön*, —*ről*.

PÖRKÖL; PÖRKÖLÉS; PÖRKÖLÖDIK; PÖRKÖLT stb. 1. PÖRGÖL; PÖRGÖLÉS stb.

PÖRLEKÉDÉS; PÖRLEKÉDIK; PÖRLÉS; 1. PÉRLEKÉDÉS; PÉRLEKÉDIK; PÉRLÉS.

PÖRMET, 1. PERMET.

PÖRNYE; PÖRNYESZT stb. 1. PÉRNYE; PÉRNYESZT stb.

PÖRÖG, (pör-ög) önh. m. *pörög-tem*, —*tél* v. *pörg-öttem*, *pörg-öttél*, *pörg-ött*, htn. —*ni* v. *pörgeni*, v. *pörgni*. L. PÉRÉG, (1).

PÖRÖL, 1. PÉRÉL.

PÖRÖLY, fn. tt. *pöröly-t*, tb. —*ök*, harm. szr. —*e*. A hámorokban és kovácsoknál, nagy, nehéz vas kalapács. *Pörölylyel verni, lapítani a vasat*.

Úgy látszik, hogy nem egyéb mint némi hangváltozattal: *verő*, és csak ugyan palóczoosan: *pörönek* mondják. A persában *veria* Beregszászi szerént am. a német Hammer. Vannak, kik a német *Prellhammer* szóból származtatják, mely a vashámorokban mintegy két mázsás kalapácsot jelent. (Heyse). Ide sorozhatjuk Dankovszky után a szláv *prelik* szót is.

PÖRÖLYCSIGA, (pöröly-csiga) ösz. fn. Igen drága, egy arasznyi hosszú ostrigacsiga, melynek teste inkább szögletmérő eszközhöz, mint pörölyhöz hasonló. (*Ostrea malleus*).

PÖRÖLYHAL, (pöröly-hal) ösz. fn. A czápák neme alá tartozó faj, melynek lapos és széles feje többi testével együtt némileg pörölyhöz hasonló. (*Squalus zygaena*).

PÖRÖLYÖZ, (pöröly-öz) áth. m. *pörölyöz-tem*, —*tél*, —*ött*; par. —*z*. Pörölylyel ver, keményít, lapít valamit. *Pörölyözni a hámorbeli vas rudakat*.

PÖRÖLYÖZÉS, (pöröly-öz-és) fn. tt. *pörölyözés-t*, tb. —*ék*. Pörölylyel verés. V. ö. PÖRÖLYÖZ.

PÖRÖLYÜTÉS, (pöröly-ütés) ösz. fn. Hámorosok, kovácsok ütése, melyet pörölylyel tesznek. *Pörölyütés alatt lapul a vas*.

PÖRÖNTY, (pör-ön-ty) fn. tt. *pörönty-öt*, harm. szr. —*e*. Vass József szerént az Ormánság- és Göcsejben korányi vagy alkonyi permet a növényzeten; tehát *perme*, *permed* s *permet* szókkal egy gyökű. V. ö. PERME.

PÖRÖNTYÖS, (pör-ön-ty-ös) mn. tt. *pöröntyös-t* v. —*et*, tb. —*ék*. Az Ormánságban s Göcsejben am. permetes, harmatos. V. ö. PÖRÖNTY.

PÖRÖS, (1), mn. 1. PÉRÉS.

PÖRÖS, (2), (pör-ös) fn. tt. *pörös-t*, tb. —*ök*. Posványos nádas hely, máskép: *dsindsa*.

Nevét talán az égetést jelentő *pörs*, *pörzs* szótól vette, minthogy az ily helyeken késő ősszel, vagy tavaszszal a csereklýt le szokták pörzsolni, elégetni.

PÖRÖS, (3), puszta Nyitra m.; helyr. *Pörös-re*, —*ön*, —*ről*.

PÖRPATVAR, (pör-patvar) 1. PÉRPATVAR.

PÖRS, (pör-s) fn. tt. *pörs-öt*, harm. szr. —*e*. 1) Állati bőrön támadt fakadás, bibireső, mely rendszeren mérges természetű, és vörös színű. E tulajdonságánál fogva azon szók közé sorozható, melyekben a *pör* (= *pir*) gyök égésre, tüzességre, pirosságra vonatkozik. Persa nyelven *parus* v. *perus* Vullers szerént: *pustulae* in *membris corporis humani*. 2) A lopvanószők seregébe tartozó moszatnem, mely a fákon, köveken, földön apró liszt formában terem, s különféle színű, többi között van *vörös*, és *rózsás* pörs. Nevét hasonlatnál fogva alkalmasint az állati pörstől, mint bibiresótól kapta.

PÖRSED, (pör-s-ed) önh. m. *pörsed-t*. Mondják állati bőrről, midőn pörsféle vörös bibireső fakad ki rajta. *Nagy hőségben pörsed a bőr*. *Arcza, karjai, melle kipörsedtek*. V. ö. PÖRS.

PÖRSEDEK, (pör-s-ed-ék) fn. tt. *pörsedék-ét*, harm. szr. —*e*. Köleshez hasonló vörös vagy piros kifakadás, bibireső az állati bőrön; máskép: *pör-senet*.

PÖRSEDEKÉS, (pör-s-ed-ék-és) mn. tt. *pörsedékes-t* v. —*et*, tb. —*ék*. Amin pörsedékek vannak.

PÖRSEDES, (pör-s-ed-és) fn. tt. *pörsedés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. 1) Börbántalmi állapot, midőn pörs vagy pörsök fakadnak rajta. 2) L. PÖRSEDEK.

PÖRSEDEZ, (pör-s-ed-éz) gyak. önh. m. *pörsedéz-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*z*. Ismételve, vagy több helyen pörsök támadnak, fakadnak rajta. *Pörsedez a melle, arcza*.

PÖRSEDEZÉS, (pör-s-ed-éz-és) fn. tt. *pörsedezés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Állapot, midőn valami pörsedez.

PÖRSELY, 1. PÉRSELY.

PÖRSEN, (pör-s-en) önh. m. *pörsen-t*; 1. PÖRSED.

PÖRSENÉS, (pör-s-en-és) fn. 1. PÖRSEDES.

PÖRSENET, (pör-s-en-et) fn. tt. *pörsenet-ét*, harm. szr. —*e*. Kölesforma vörös vagy piros fakadék, bibireső a bőrön. *Fülvakarni, földörgölni a pörsenetet*. *Szuró, viszkető mérges pörsenet*.

PÖRSLÁZ, (pörs-láz) ösz. fn. Forró láz egyik neme, mely fejfájással, szomjjal, és köhögéssel szokott járnival, s a bőrön majd vörös, majd fehér, köles nagyságu fakadékokat, bibiresókat támaszt. (Febris miliaris).

PÖRSÖLY, fn. tt. *pörsöly-t*, tb. —*ök*. L. PÉRSELY.

PÖRZS, (pör-zs v. pör-ös) fn. tt. *pörzs-öt*, harm. szr. —*e*. Az égetett testnek azon állapota, midőn lágy tűzre tartva csak külseje pirul meg, vagy ég el. Származékai: *pörzsöl*, *pörzsolódik*, stb. Hasonló hozzá a mély hangú *parázs*. Elemezve: *pörös*, azaz olyas valami, mit a tűzön pörögtek, pirítottak. Hangváltozattal: *pörzs*.

PÖRZSBÚZ, (pörzs-búz) ösz. fn. Búz, mely a pörzsölt testből kifejlik, p. midőn disznót pörzsölnek, vagy a haj-, szőrféle testeket megpörköli a tűz.

PÖRZSÍZ, (pörzs-íz) ösz. fn. Íze az oly ételnek, melyet pörzsöltek, vagy pörgölve megégettek. *A szalonnának, disznóhúsnak, szalmánál főtt ételnek pörzsíze.*

PÖRZSÖL, (pör-ös-öl) áth. m. *pörzsöl-t.* Általán, valamely testet gyöngébb, különösen szalmaféle tűznél lángnál pirít, sütoget, s leginkább csak külső bőrét, szőrét, haját égeti meg. *A fűtött kályha megpörzsöli a rajta levő ruhát. Haját elpörzsölte a láng. Disznót pörzsöl. Akár mint pörzsöljék, nem leszen ebből szalonna.* (Km.). *A rókat kipörzsölni lyukából.* Hangváltozattal: *pörzsél.*

A pörzsöl alantabb fokát jelenti az égetésnek, mint a pörgöl. V. ö. PÖRGÖL.

PÖRZSÖLÉS, (pör-ös-öl-és) fn. tt. *pörzsölés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, mely által valamit pörzsölnek. *Disznópörzsölés.* V. ö. PÖRZSÖL.

PÖRZSÖLŐDÉS, (pör-ös-öl-ő-d-és) fn. tt. *pörzsölődés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Szenvedő állapot, illetőleg égés neme, midőn valamely test pörzsölődik. L. PÖRZSÖLŐDIK.

PÖRZSÖLŐDIK, (pör-ös-öl-ő-d-ik) belsz. m. *pörzsölőd-tem*, —*tél*, —*ött*. Külső hártája, bőre, haja, szőre stb. a hozzá ért tűz, láng által folytonos égő állapotban szenved. *Pörzsölődik az égő szalmával betérített disznó. A fűtő haja a kicsapó lángtól megpörzsölődött.*

PÖRZSSZAG, (pörzs-szag) ösz. fn. Pörzsölt test szaga.

PÖRZSSZAGÚ v. —**SZAGU**, (pörzs-szagú) ösz. mn. Olyan szagu, milyen a pörzsölt test szokott lenni. *Pörzsszagu disznóhus.* Különösen a vigyázatlanul pirított ételről mondják, midőn a szakács elégette. *Pörzsszagu rántás, rátotta.*

PÖS; **PÖSÖL** stb. l. PES; PESEL, PISÁL stb.

PÖS, **PÖSÖL** l. **PÖZS**, **PÖZSÖL**.

PÖSE, (1), fn. tt. *pösé-t.* Göcsejben am. berkekben levő sárgás posvány, mely a fehér ruhát sárgára festi. *Büzhödt*, és mély hangon *pos* szóval egy eredetű.

PÖSE, (2), **KIS**—, **NAGY**—, faluk Vas m.; helyr. *Pösé-re*, —*n*, —*röl*.

PÖSÖN l. **PÖZSÖN**.

PÖSSÖL v. **PÖSSÖLY**, tájdivatosan, és régiesen, pl. a Nádor-codexben is am. *pörsöly*, *persely*.

PÖSTÉNY, pusztá Nógrád m.; helyr. *Pöstény-be*, —*ben*, —*ből*.

PÖSTYÉN, mváros Nyitra m.; helyr. *Pöstyén-be*, —*ben*, —*ből*.

PÖSZ, fn. tt. *pösz-t*, tb. —*ök*. 1) l. SZÖSZ. 2) Hangejtési hiba, midőn valaki nyelvét az ajakakhoz érintgetve beszél, mintha p hangot akarna ejteni. Erre mutat a szinte hangutánzó latin *balbus*. *A szösz is pösznek mondja*, (km. a fogatlan vén asszonyról); szokottabban: *pösze*.

PÖSZE, (pösz-e) mn. tt. *pöszé-t.* Selypes, aki nyelvét ajkaihoz érintgetve beszél, s v. sz hangok helyett p-t ejt. *Pösze gyerek.* V. ö. PELYP, SELYP.

PÖSZKE, (pösz-ke) mn. tt. *pöszké-t.* L. SZÖSZKE.

PÖSZKEBÁRCS, (pöszke-bárcs) ösz. fn. Növényfaj a báresok neméből, melynek csészepikkelyei szőkék, azaz, pöszkék, honnan a neve. (*Carduus canus*).

PÖSZLÉK v. **PÖSZLEK**, fn. tt. *pöszlék-et* v. *pöszlek-ét*, harm. szr. —*e* v. —*je*. Tájdivatosan különösen Molnár A. és Szabó D. szerint akármi metélék, hulladék, pl. szabók, szücsök, vargák nyiredéke, hulladéka. Különösebben a székelyeknél Kriza J. szerint (pöszlek) gazdasági eszköz darabjai. *Behitvány ekepöszlekei vannak.* Átv. ért. *te hitvány pöszlek* v. *peszlek*.

Alakjánál fogva vagy a pösz = szösz szótól eredt; vagy a nyelvhasznalat szerint az elavult *pöszöl* v. *pöszlik* (= oszlik, foszlik) igének származéka, mintha volna: *foszlek*; mély hangon ejtve: *poszlek*; tehát az *oszlik* törzsoéktől, minthogy a pöszlék nem egyéb részint holmi lenyirbált foszladéknál, részint egyes szétfosztott v. szedett daraboknál.

PÖSZMÉTE, fn. tt. *pöszmété-t.* Cserjeféle növényfaj az őthímesek seregéből és egyanyások rendéből, s a ribizskék neméből; melynek egyik különböztető jegye, hogy bogyoí szőrösek. (*Ribes grossularia*.) Továbbá, ezen cserjének gyümölcse, szöszös bogyoja. E szerint gyöke a szösz jelentő pösz, melyből hihetőleg kifejlett az elavult *pöszmed* ige, s ebből *pöszmedő*, *pöszmede*, *pöszmete*, (honnan *pöszmeteg* is), mint: *duz*, *duzmad*, *duzmadó*, *duzmati*. Másképp tájdivatosan: *köszméte*, *piszke*, *biszke*, *böszke*.

PÖSZMÉTEBOKOR, (pöszméte-bokor) ösz. fn. Cserjebokor, melyen pöszméte nevű gyümölcs terem. V. ö. PÖSZMÉTE.

PÖSZMETEG, (pösz-m-ed-eg) fn. tt. *pöszmeteg-ét*, harm. sz. —*e* v. —*je*. Marczal mellékén varanck, fölrepedezése a bőrnek.

PÖSZÖG, (pösz-ög) gyak. önh. m. *pöszög-tem*, —*tél*, —*ött*. Félig siró hangon ejti ki a szókat, mintha pösze volna; rokon mind hangokban, mind értelemben *piszeg* szóval. V. ö. PÖSZ, PÖSZE, PISZEG.

PÖSZÖGÉS, (pösz-ög-és) fn. tt. *pöszögés-t*, tb. —*ék*. Félig siró vagy pösze hangon szólás; *piszegés*.

PÖSZÖL, (pösz-öl) áth. m. *pöszöl-t.* Szegeden am. subában vagy ködmönben a kopasz foltokat pöszlékkel elfödi.

PÖSZÖLÉS, (pösz-öl-és) fn. tt. *pöszölés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés midőn valaki pöszöl.

PÖSZÖNY, falu Vas m.; helyr. *Pöszöny-be*, —*ben*, —*ből*. Némely leírás szerint pl. Fényes munkájában: *Pöszön*.

PÖTKÖD, (pöt- v. pött-ög-öd) áth. m. *pötköd-tem*, —*tél*, —*ött*. Szabó D. szerint am. bököd, (bökdös), szürdal, tüvel s olyasmivel általlikgat; aki azt „petteget“ szóval rokonítja; tehát nyilván *pöt* v. *pött* származéka.

PÖTKÖDÉS, (pött-ög-öd-és) fn. tt. *pötködés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Böködés, szúrdalás tüvel s egyéb hasonló eszközzel, ligatás. V. ö. PÖTKÖD.

PÖTÖLE, puszta Fehér m.; helyr. *Pötölé-re*, —*n*, —*röl*.

PÖTÖRKE, I. PÉTERKE.

PÖTRÉTE, falu Szala m.; helyr. *Pötrété-re*, —*n*, —*röl*.

PÖTT, elvont gyök, melyből *pöttöget*, *pötköd*, és *pöttön* származnak. Jelent kis pontot, mely egyes szurás, bökés által támad.

Alapértelmére nézve rokon a foltocskát jelentő *pött* v. *petty*, *pégy*met, továbbá *pettyeget* stb. szókhoz. L. PÉTT v. PÉTTY.

PÖTTÖGET, (pött-ög-et) gyak. áth. m. *pöttögetem*, —*tél*, —*étt*, par. *pöttögess*. Szurkálás, bökdösés által kis pontokat, foltocskákat csinál, s ez által tarkít, irombává tesz valamit. *Tintával bepöttögetni a papírt*. *Himzész által pöttögetni a ruhát*. lásd: PÉTTYÉGET.

PÖTTÖGETÉS, (pött-ög-et-és) fn. tt. *pöttögetés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Foltocskának bökdösés által csinálása, s ily módon valaminek tarkítása.

PÖTTÖGETÉTT, (pött-ög-et-étt) mn. tt. *pöttögetétt-et*. Szurkálás, bökdösés által tarkított, pontozott, vagy, amit festéknemű testekkel tarkává, irombává tettek, vagy ami természeténél fogva ilyen. *Tintával, tüvel pöttögetett papiros*. *Festőben pöttögetett vászonzövet*. *Pöttögetett tollu madarak*.

PÖTTÖGETÉTTEN, (pött-ög-et-étt-en) ih. Pöttögetett állapotban.

PÖTTÖN, (pött-ön) mn. tt. *pöttön-t*, tb. —*ök*. Túl a Dunán jelent a maga nemében igen kicsit, különösen ilyen embert, gyermeket. Átv. értelmű, s képes kifejezésű szó a pontocskát, foltocskát jelentő *pött* gyöktől. *Pöttön ember, gyerek*. A persában *pece* am. gyermek; piczi (enfant; petit, jeune, Hindoglu). Hasonló hozzá hangokban is a francia *petit*, mely hogy honnét származott, nem szól róla Régnier szótára sem.

PÖTTYEN; **PÖTTYENT**, lásd: PÉTTYEN, PÉTTYENT.

PÖTY, a beszélni kezdő gyermeknek ajakhangját utánzó gyök, honnan *pötyög*, *pötyögés* származnak. Hangmódosulattal: *pety*, *petyég*, *petyégés*.

PÖTY, hangutánzó gyök a *pötyög* szóban, amidőn *fityeg* szó *fity*, vagy a *petyhed*, *petyhüdik* szók *pety* gyökével rokon; v. ö. PÖTYÖG.

PÖTYÖG, (pöty-ög) gyak. önh. m. *pötyög-tem*, —*tél*, —*étt*. 1) Mondják kis gyermekről, midőn beszélni tanulván a hangokat mintegy *pöszén* ejti. Gúnyosan, am. locsog, fecseg, értelmetlenül, gyerekesen beszél. *Hát te mit pötyögsz?* 2) Petyhe v. petyhüdt; innen Szathmárban idősb Mándy P. szerént *pötyögő* v. *pötyöngő* am. tőgy, marha tőgye. Ez utóbbi értelemben szokottan: *pötyög*.

PÖTYÖG, (pöty-ög) önh. m. *pötyög-tem*, —*tél*, —*étt*. Lazán *fityeg*. Hajósok nyelvén *pötyög* a *vitortla*, ha t. i. a kieresztett vitorláról szél nem feszíti s

az magában lazán, mintegy petyhüsten lóg. Ha a szél lebegteti, akkor azt mondják: *lubbög*.

PÖTYÖGÉS, (pöty-ög-és) fn. tt. *pötyögés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Gyermekes, pösze beszéd. Gúnyosan am. föcsögés.

PÖTYÖGÉS, (pöty-ög-és) fn. tt. *pötyögés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. A kifeszített vitorlának szél hiányában laza lógása.

PÖTYÖGŐ, (pöty-ög-ő) mn. tt. *pötyögő-t*. Aki v. ami pötyög. *Pötyögő gyermek*. V. ö. PÖTYÖG.

PÖTYÖGŐ, (pöty-ög-ő) mn. és fn. tt. *pötyögő-t*, Ami pötyög. 2) A bika nyakán lefityegő bőr.

PÖTYÖGÖS, (pöty-ög-ő-ös) mn. tt. *pötyögős-t* v. —*et*, tb. —*ék*. A kifeszített vitorláról mondják midőn szél nem lobogtatja (vagy: lübbögteti); más-kép: *lappadt*. (Kenessey A.).

PÖTYÖNG, (pöty-ön-ög) I. PÖTYÖG 2).

PÖZ, elvont gyöke *pözme* szónak; rokon *pözs* szóval; továbbá *pösz* gyökkel, *pöszlek'* szóban; sőt *poz* gyökkel is, *pozdorja'* szóban.

PÖZME, (pöz-me) fn. tt. *pözme-t*. Kriza J. szerént a székelyeknél apró száraz ágak. „Katrass egy kis pözmet össze.”

PÖZS, fn. tt. *pözs-t*, tb. —*ök*. Nyalábba kötött sugár vesszők, melyeket sarkantyú vagyis gát gyanánt a vizek mentében leraknak, s ráhányt földdel lenyomtatnak. V. ö. PÖZSÖL. Különbözik tőle némileg: *rözse*, mely öszvevagdalt és kévébe kötött ágakat jelent. Hasonlóan látszik hozzá a német *Busch*, melynek egyik jelentése Adelung szerént: „Mehrere zusammen gebundene Zweige oder Pflanzen; továbbá a francia *buche* (olaszul: *bosco*), mely am. hasábfá.

PÖZSÖL, (pözs-öl) áth. m. *pözsöl-t*. Szegeден am. a folyók és csatornák partjait füzgalyakkal s rözsével megbéleli, hogy a sebes víz ne szakgathassa.

PÖZSÖLÉS, (pözs-öl-és) fn. tt. *pözsölés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, midőn valaki pözsöl; jelenti magát a pözsölt művet is.

PÖZSÖN, falu Vas m.; helyr. *Pözsön-be*, —*ben*, —*ből*.

PRÁCSA, falu Pozson m.; helyr. *Prácsá-n*, —*ra*, —*ról*.

PRÁGA, helynév, tt. *Prágá-t*. 1) Csehország fővárosa a Moldava vize mellett; helyr. *Prágá-ba*, —*ban*, —*ből*. 2) Faluk Nógrád és Szala m.; helyr. *Prágá-ra*, —*n*, —*ról*.

PRÁGAI, (prága-i) mn. tt. *prágai-t*, tb. —*ak*. Prágából való, ott készült, azt illető, arra vonatkozó stb. *Prágai lakosok, árúk*.

PRANDA, tájszó I. RONDA.

PRÁSMÁR, erdélyi m. város a brassai vidékben; és falu Nagy-Sink székben; helyr. *Prásmár-on*, —*ra*, —*ról*.

PRÉDA, (a latin *praeda* szóból) fn. tt. *prédát*. Általán, erőszakkal, ragadva szerzett holmi, zsákmány, p. mit háboru alatt a katonák az ellenségtől rabolnak; a vadászok által szerzett vadak stb. *Pré-*

dára menni, prédát szerezni, prédán osztozni, prédából élni. Prédára hagyni mindenét. Átv. ért. melléknevül használva am. pazarló, ki mintegy maga magát zsákmányolja ki. *Préda ember.* V. ö. ZSÁKMÁNY, és DÚ.

PRÉDÁL, (préda-al) önh. és áth. m. *prédál-t.* Ragadoz, rabol, zsákmányol. *Prédálni menő katonák.* Átv. ért. saját vagyonát pazarul vesztegeti, s mintegy maga magát fosztogatja. *Pénzét, jószágát mind el prédálta. Olcsó áron elprédálni az árukat.* V. ö. PRÉDA.

PRÉDÁLÁS, (préda-al-ás) fn. tt. *prédálás-t,* tb. —ok, harm. szr. —a. Rablás, ragadozás, zsákmányolás, dúlás. Átv. ért. pazarlás, tékozlás, vesztegetés.

PRÉDIKÁCIÓ, PREDIKÁCIÓ, fn. tt. *prédikáció-t.* A keresztényeknél am. egyházi beszéd, hitszónoklat. Tájéjtéssel: *perdikáció. Templomban, nyílt téren mondott prédikáció. Prédikációt hallgatni. Hosszú kolbász, kurta prédikáció* (km.). Gúnyos ért. kelletlen, unalmas oktatás, intés. *Nem kell nekem a te prédikációd.* A latin *praedicare* szóból származtatott igenév.

PRÉDIKÁCIÓS, PREDIKÁCIÓS, (predikáció-os) mn. tt. *predikációs-t* v. —at, tb. —ak. Predikációt tartalmazó; predikációval járó; predikációval megtisztelt. *Predikációs könyv. Predikációs temetés. Predikációs halott. Nem lesz belőle predikációs halott* (km.), azaz nem lesz belőle vagyonos avagy előkelő ember, aki azért fizetni tud, vagy oly hivatalt is viselt, kinek emlékét predikációval is megtisztelik.

PRÉDIKÁL, PREDIKÁL, (a latin *praedicare* után) önh. és áth. m. *prédikál-t.* Egyházi beszédet mond; a reformátusok különös szójárása szerint: *papol, tájejtéssel: perdikál. Templomban, szabad ég alatt, innep- és vasárnapokon prédikálni. A pap azt prédikálta, hogy... Amit prédikálnak, meg kell tartani. Tiszán túl, orosz pap is prédikál csak magyarul.* (Népd.). Gúnyosan am. unalmas, kelletlen beszédet tart. *Ne prédikálj annyit.*

PRÉDIKÁLÁS, PREDIKÁLÁS, fn. tt. *prédikálás-t,* tb. —ok, harm. szr. —a. Egyházi beszédnek elmondása; papolás; hitszónokolás. *Prédikáláshoz fogni, abban elfáradni.*

PRÉDIKÁLÓSZÉK, (prédikáló-szék) ösz. fn. Magasabb állvány a templomban, vagy szabad téren, melyről a pap egyházi beszédet tart a néphez.

PRÉDIKÁTOR, PREDIKÁTOR, (a latin *praedicator*); fn. tt. *prédikátor-t,* tb. —ok, harm. szr. —a. Egyházi személy, ki a néphez szent beszédeket tart, hitszónok; tájejtéssel: *perdikátor.* A protestánsok különösen ily czimen nevezték el papjaikat. *Református, evangélicus predikátor.* A szent Domokos rendén levő szerzeteseket *predikátor*-szerzetbelieknek is hívták. Az ó testamentomi bibliában *predikátor könyvének* mondják, mi a Vulgata szerint: *Ecclesiastes,* s így kezdődik Káldi szerint: „A predikátornak a Dávid fiának, jeruzsálemi királynak igéi.“

PRÉDIKÁTORSÁG, PREDIKÁTORSÁG, fn. tt. *prédikátorság-ot.* Predikátori hivatal. Különösen a régiebb protestánsoknál am. egyházi, papi, lelkészi állomás. V. ö. PRÉDIKÁTOR.

PRÉKÖL, Kemenesalján am. ront, rombol, pusztít, tör, zúz, szakgat. A német *brechen*-ből fordított szó.

PRÉM, fn. tt. *prém-ét,* harm. szr. —e v. —je. A ruhának szőrösbőrből való szegélye, vagyis azon szőrösbőr, melyet kivált téli ruhákra szegélyül varrnak. *Bárány-, rókaprém. Fehér, fekete prém. Muszka, asztrakán prém. Mente, bunda, suba préme. Felvarrni, lefejezni a prémet.* Szélesb ért. a valódi prémhez hasonló bojtos, rojtos szegély. *Arany prém, gatyaprém, kalapprém.*

Más kiejtéssel: *perém, perem.* Minthogy a prém szegélyt, illetőleg környezetet jelent, innen gyökre nézve azon szókhoz rokonítható, melyekben a *per* illetőleg *fer für* kerületet, körülmozgást jelent, mint: *perez, pereszen, perge, pereg, fergegyű* stb. Egyezik vele a német *Brame* v. *Brämé,* v. *Brahme* stb. melyet Adelung a *be-rahm* (rámazat) szóból elemez. Egyébiránt szlávul: *prim,* angolul: *brim,* svédül: *braem* stb.

PRÉMÁRU, (prém-áru) ösz. fn. Árucikk, mely prémezésre használandó.

PRÉMBŐR, (prém-bőr) ösz. fn. Kikészített szőrösbőr, melyet téli ruhákra szegélyül, azaz prémül használnak, mely rendszeren a bélésbőrnél finomabb, drágább szokott lenni, pl. nyuszt, nyest, vidra, pety-megbőr.

PRÉMÉS, (prém-és) mn. tt. *prémés-t* v. —et, tb. —ek. Prémekkel ellátott, szegélyezett. *Prémés bekecs, köntös. Rókaprémés mente.* Gúnyosan mondják oly ruháról, melynek alsó szegélye köröskörül sáros. *Prémés szoknya, köpeny.* A növénytanban midőn valamely szerv tőle, legalább színtre nézve, különböző anyaggal van szegélyezve, mint az *erdei mályva* és *tapstír* magva; az *időérző csükküllő* fészke levelei szegélye; máskép: *párkányos.* (Gönczy P.).

PRÉMÉSEN, (prém-és-en) ih. Prémekkel ellátva, szegélyezve.

PRÉMÉZ, (prém-éz) áth. m. *préméz-tem,* —tél, —ett, par. —z. Prémekkel szegélyez, körülvarr, ékesít. *Mentét, sípkát, köntöst prémezni.* V. ö. PRÉM.

PRÉMÉZÉS, (prém-éz-és) fn. tt. *prémézés-t,* tb. —ek, harm. szr. —e. A ruhának szegélyezése körülvarrott prémekkel. *A prémezést szücsök szokták tenni.* V. ö. PRÉM.

PRÉMÉZET, PRÉMZET, (prém-éz-et) fn. tt. *prémézet-ét* v. *prémzet-ét,* harm. szr. —e. A ruha szegélyét tevő prém egészen véve.

PRENCZFALU, helység Hont m.; helyr. *Prencsfalu-ba,* —ban, —ból.

PRÉPOST, fn. tt. *prepost-ot,* harm. szr. —ja. Az eredeti latin *praepositus* értelménél fogva tulajdonkép s általában véve am. elüljáró, főnök. Szokott egyházi ért. a káptalannak, vagy bizonyos szerzetes-

rendnek főnöke. *Nagy prépost. Kis prépost. A premontréi rend prépostja. Jászai, csornai prépost. Czimzetes prépost.*

PRÉPOSTSÁG, (prépost-ság) fn. tt. *prépost-ság-ot*, harm. szr. —a. 1) Préposti rang, czim, méltóság. 2) Préposti javadalmak. *Gazdag, szegény prépostság.* V. ö. PRÉPOST.

PRÉS, tt. *prés-t*; **PRÉSÉL** m. *présel-t* stb. idegen származású szók, közvetlenül a német *Presse, pressen*, közvetlenül a latin *premo, pressio* után; melyek némi módosulattal több más európai pl. angol, francia nyelvbe is átmentek, (*press, to press; presse, presser*). lásd: SAJTÓ v. SUTÚ, SAJTÓL v. SUTÚL, stb.

PRÉSHÁZ, (prés-ház) ösz. fn. A szőlőgazdák sajtóló háza, hajléka, a szőlőhegy alján; néhutt: *kolna*.

PRÉSMITÁL, önh. m. *présmitál-t*. Mindenfélét, haszontalan dolgokat fecseg, beszél. Oly értelmű, mint a gúnyosan használt *papol*, s valamint ennek gyöke *pap*, úgy amazé a latin *presbyter*, mintha volna *presbitál*. Valószínűleg a reformatio után keletkezett szó, minthogy a reformatusok az egyház véneit presbytereknek hívják.

PRIBÉG, PRIBÉK, fn. tt. *pribék-ét*, harm. szr. —je. Molnár A. szerint, *transfuga, perfuga*, vagyis szökevény. Innen alkalmazott értelemben: csavargó, jöttment; semmirekellő, rossz jellemű, zsvány, utonálló stb. *Erő s pribék ellen nincs pecsétes levél.* (Km.).

„Éh gyermekeinket maszlagon
Hizalta pribégjeivé, hogy ök
Verdessék, ami még nem ing.”

Kazinczy Ferencz.

E szó Gyarmathi Sámuel szerint horvátul: *pribek*, a dalmát nyelvben: *pribegh*, Dankovszky szerint a cseh nyelvben: *pribeháts*. Ha jelentése a szláv nyelvből értelmeztetik, ebben *pri-behati* am. körüljárni, körülfutkosni, jönni menni, lótni futni, és így *pribék* v. *pribek* eredetileg szintén azt tenné: lóti futi, jött ment, csavargó ember. Azonban szintén Gyarmathi szerint a törököknél *bri-beg* (pur-beg?) = fiam uram, a neve a keresztény vallásból áttértnek; innen keresztényi tekintetben e név, mint hitehagyotté, gyalázatosnak tartott, vagyis a keresztényeknél eredetileg hitehagyottat jelentett. A törökből származtát az is hihetővé teszi, hogy tiszta alakjában a törökkel határos szláv nyelvekben dívik, és hogy a magyarban nemes családnevekben is él, melyek szégyenítő szókat nem igen szoktak fölvenni.

PRIBÉG- v. **PRIBÉKFALVA**, falu Kővár vidékében; helyr. *Pribékfalván*, —ra, —ról.

PRIBÉKSÉG, (pribék-ség) fn. tt. *pribékség-ét*. Szökevény v. csavargó minőség; rossz jellem, semmirekellőség.

PRIMÁS, fn. tt. *primás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) A római katolikusoknál az egyházi méltóságok rendében am. főérsek, vagy is, valamely tar-

tomány, vagy ország első főpapja, milyen Magyarországon az esztergami érsek; újabban alkotott szóval: *áldormagy* vagy csak: *áldor* (mint nádor). 2) A cigány bandáknál első muzsikus, első hegedűs, ki után következnek a *szekundás*, és *kontrás*.

PRIMÓCZ, falu Szepes m.; helyr. *Primócz-on*, —ra, —ról.

PRIOR, PRIORSÁG, I. **PERJEL, PERJELSÉG**. **PRITTY, NYELVPRITTY**, pergő nyelvet utánzó hangszó, s am. csacska, fecsegő. *Fogd be már egyszer a szádat, te nyelvpritty.*

PRITTYÉL, (pritty-él) önh. m. *prittyél-t*. Csacsog, fecseg, jár a szája, másképp: *pirityel*. *Reggeltől estig pirityel.*

PRIVIGYE, mváros Nyitra m.; helyr. *Privigyére*, —n, —ről.

PRÓBA, fn. tt. *próbát*. 1) Kísérlet, mely által valaminek tulajdonságait, mineműségét, jóságát stb. megtudni akarjuk. *Próbára tenni, próba alá fogni, venni valamit. Próbairás. Próbakaszálás. Próbaszántás. Próbáörlés. Próbatanítás. Tegyük próbát. Kiallani a próbát. Előbb próbára, azután munkára.* (Km.). *Tűzpróba*, tulajdon ért. mely által az érzek és fémek mineműségét vizsgálják; átv. ért. nehéz, erős kísérlet, melyen valakinek át kell mennie. 2) Vállalat, merénylet. *Roszul ütött ki a próba. Veszedelmes próba.* 3) Számítási ért. számolás módja, mely által megtudjuk, ha a számvetés hiba nélkül történt-e. 4) Bizonyos jegyek, melyekből valaminek jóságát, valódiságát megismerjük, különösen az ezüst és arany műveken. *Tizenhármas próba.* 5) Bizonyíték.

Tájdivatosan: *poróba*, sőt a *p* elváltotzával *tróba*, s *toróba* is. A németben: *Probe*, a francziában: *preuve*, az olaszban: *prova, pruova* stb. A classicai latin nyelvben nincsen ugyan meg maga a később kori *proba* szó, de mégis kétségtelennek látszik, hogy a latin *probare* ige az eredeti.

PRÓBAARATÁS, (próba-aratás) ösz. fn. Aratási munka, midőn valamely arató eszköznek működését akarják megtudni; vagy pedig az aratott gabonának egy részét, pl. egyikét keresztet vizsgálat alá venni, hogy mennyi magot ad stb.

PRÓBACSÖDÖR, (próba-csödör) ösz. fn. Nemes faj, csak közönséges csödör a ménesintézetben, melyet a kanczákhöz eresztenek, kísérletül, ha sárlanak-e s kívánják-e a hágatást.

PRÓBAÉV, (próba-év) ösz. fn. Év, melynek lefolyta alatt valakit próbára tesznek, hogy megtudják, ha képes lesz-e bizonyos életmódra. *Kolostori próbaév.*

PRÓBAIDŐ, (próba-idő) ösz. fn. Általán idő, melyben valakinek életmódját, magaviseletét próbára teszik.

PRÓBAIRÁS, (próba-írás) ösz. fn. Kísérletül valakivel iratni, hogy az írásával meg leszünk-e elégedve.

PRÓBAÍV, (próba-ív) ösz. fn. I. **PRÓBANYOMAT**.

PRÓBAJÁRAT, (próba-járat) l. PRÓBAMENET alatt.

PRÓBAKASZÁLÁS, (próba-kaszálás) ösz. fn. Kaszálási munka, valamely kaszamű tulajdonságának, czélszerűségének, vagy magának a kaszáló ügyességének is megismerésére.

PRÓBAKŐ, (próba-kő) ösz. fn. Az arany- és ezüstmiveseknél, fekete, kemény, s tűzben olvadékony palakő, mely által az arany és ezüst finomságát vizsgálják. Átv. ért. eszköz, melylyel valakinek tulajdonságait, hajlamát kitudni akarják. *A szenvedés a lelki erőnek próbaköve.*

PRÓBÁL, (próba-al) áth. m. *próbál-t*. Valamit kísérlet, vagy is bizonyos műtét, cselekvés által megtudni akarja, milyen tulajdonságu, vagy bír-e bizonyos kellékekkel. *Próbálni a vett kocsislovakat, a pusztát.* Különösen, merényel valamit. *Aki nem próbál, se nem nyer, se nem vesz.* (Km.). *Mit tudna, ki semmit nem próbált?* (Km.). *Meg ne próbáld azt tenni. Szerecsét próbálni,* a kóssa betyárok nyelvén am. lo-pási, rablási kísérletet tenni. Tájérvatosan: *poróbál,* s a *p* elváltoztával: *tróbál, toróbál.* V. ö. PRÓBA.

PRÓBÁLÁS, (próba-al-ás) fn. tt. *próbálás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által valamit, vagy valakit próbálunk. V. ö. PRÓBÁL.

PRÓBÁLAT, (próba-al-at) fn. tt. *próbálat-ot*, harm. szr. —a. Kísérlet, illetőleg műtét, cselekedet, melyet az visz véghez, ki próbál valamit.

PRÓBÁLGAT, (próba-al-og-at) gyak. áth. m. *próbálgat-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *próbálgass.* Gyakran, ismételve, vagy könnyeden próbál.

PRÓBÁLGATÁS, (próba-al-og-at-ás) fn. tt. *próbálgatás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Ismételt próbálás.

PRÓBALÖVÉS, (próba-lövés) ösz. fn. Lövés, mely által meg akarják tudni, mennyire visz, illetőleg mely erővel hat valamely lőfegyver, p. puska, álgyu.

PRÓBÁLT, (próba-al-t) mn. tt. *próbált-at*. Aki, vagy ami a kellő próbán keresztül ment; különösen emberről szólva, tapasztalt, viszontagságok által edzett. *Próbált ember kell a gátra. Próbált vitéz nem ijed meg a maga árnyékától.*

PRÓBAMENET, (próba-menet) ösz. fn. Menet, utazás, mely által valamely új járművet, vagy utat, pl. vasutat első ízben megpróbálnak; ha ezt valahová és vissza, vagy ismételve teszik, különösebben *próbajarat* a neve.

PRÓBAMÉRLEG, (próba-mérleg) ösz. fn. Finom hajlékonyságu, érzékeny mérleg, különösen az érzek súlyának meghatározására. *Bányászok próbamérlege.*

PRÓBANYOMAT, (próba-nyomat) ösz. fn. Első nyomat a könyv- réz- kő- stb. nyomóknál, mely próba gyanánt szolgál.

PRÓBÁS, (próba-as) mn. tt. *próbás-t* v. —at, tb. —ak. Bizonyos próbajegygyel ellátott. *Próbás aranymű. Tizenhárom próbás ezüst kanál.* V. ö. PRÓBA.

PRÓBASZÁNTÁS, (próba-szántás) ösz. fn. Szántási munka, a szántó eszköz, vagy a szántani való föld minőségének is kitudása végett.

PRÓBATÉGELY, (próba-tégely) ösz. fn. Arany- és ezüstmivesek tégelye, melyben a nemes fémeket próbálják.

PRÓBATÉT, (próba-tét) ösz. fn. Általán, próbálat, kísérlet; különösen, tudományos, iskolai vizsgálat, az illető tanulók előmeneteléről. *Próbátétre készülni. A próbátétet dicséretesen kiállni.*

PRÓBATÉTEL, (próba-tétel) ösz. fn. l. PRÓBATÉT.

PRÓBATŰ, (próba-tű) ösz. fn. 1) Az ezüst- és aranymiveseknél, arany és ezüst, különböző finomságu tűk, melyekkel a próbakövet karczolgtatják, hogy a rajta maradt karczokból megtudják azon arany és ezüst finomságát, melyet szintén ugyanazon köhöz dörzsölnek. 2) A tücsinálóknál azon tű, melynek formájára a többit készítik.

PRÓBAÚTAZÁS v. —UTAZÁS, (próba-úta-zás) l. PRÓBAMENET.

PROFESSOR, fn. tt. *professor-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. L. TANÁR.

PRÓFÉTA, PROFÉTA, (a görög eredetű *προφήτης*, latinosan: *propheta*, *πρόφημι* igétől, mely am. előre mondok); fn. tt. *profétá-t*. Általán, görög elemzésénél fogva oly személy, ki jövendő dolgokat előre megmond, máskép: *jós, látnok*. Ily értelemben nevezte szent Pál azon pogány költőt profétának, kit Titushoz írt levelének első fejezetében érint. Különösen, bibliai ért. Isten ihlette férfiak, kik időnként feltűntek a zsidó nép között, hogy az erkölcsi romlottság ellen kikeljenek, annak eredményeit, s érdemlett büntetését előre hirdessék, a népet megterésre buzdítsák, s az egykor eljövendő Idvezítőre figyelmeztessék, és előkészítsék. Ezen férfiak közül négy *nagy profétá*-nak neveztetik, kiktől t. i. terjedelmesb szent könyvek maradtak ránk, tizenketten pedig kis proféták, kisebb tartalmu könyveiktől. Jelenleg átv. ért. profétának mondják az időjóst, vagy általán, ki mint jövendőllő lép fel. *Időproféta. Nem hiszek a profétának, ki oly darab kenyeret megesszik mint magam.* (Km.).

PRÓFÉTÁL, PROFÉTÁL, (proféta-al) áth. m. *profétál-t*. L. JÓSOL, JÖVENDŐL.

PRÓFONT, fn. tt. *profont-ot*, harm. szr. —ja. Közönséges katonakenyér, komiszkenyér. *Fekete, só-talan profont. Profontot rágni.*

A francia *proviand* után alakult idegen eredetű szó, mely szélesebb értelemben eleséget jelent.

PRÓFONTHÁZ, (profont-ház) ösz. fn. Ház, melyben profontot sütnék és tartanak.

PROFÓSZ, fn. tt. *profosz-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Katonai nyelven am. hadi foglyár; börtön-őr, közlegényesen szólva: *profusz*. Közvetőleg a francia *prévôt* után alakult; mely régiesen *provos*, *provost*, *prévost*, spanyolul: *preboste*, olaszul: *prevosto*, *preposto*, *preposito*, a latín *praepositus*-ból.

PRÓFUSZ, I. PROFÓSZ.

PRÓKÁTOR, PROKÁTOR, (a latin *procurator* szóból módosult) fn. tt. *prokátor-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. L. ÜGYVÉD. *Fogadatlan prokátor*, aki hivatlanul bocsátkozik valamely ügy védelmébe. *Fogadatlan prokátornak ebszarral fizetnek.* (Aljas km.).

PROKÁTORKODIK; PROKÁTORSÁG, stb. I. ÜGYVÉDKÉDIK, ÜGYVÉDSÉG, stb.

PROMONTÓR, (Budafok) falu Pest-Pilis m.; helyr. *Promontór-ra*, —on, —ról.

PRÓNA, NÉMET—, TÓT—, mvárosok, KIS—, falu Nyitra m.; helyr. *Próna-ra*, —n, —ról.

PRÓSZA, fn. tt. *prószá-t*. Tejjel föleresztett kukoriczalisztból való vajas, vagy zsiros keményebb és vastagabb sütemény, (Kresznerits, Tájszótár); máskép: *görhe, görhön, görhő*. Különbözik tőle a laposabb s lágyan sült *málé*, mely vízzel vagy tejjel készül.

„A sütemény készen, laska levesestül,
Kukoriczaprószá és málé belestül.“

Lakodalmi vers.

Nevét valószínűleg porhanyóságától vette, mintha volna, *porószá, porócsa*, túl a Dunán így is ejtik, *proha* (poroha). Minthogy e sütemény ikrásabb a málénál, s mintegy *vögös, görös*, innen a *görhe, görhön* nevezet. A szláv *proszo* kölest jelent. (Jancsovcics).

PROTESTÁL, (a középkori latin *protestari* szótól módosult) önh. m. *protestál-t*. Jogainak megsértése ellen törvényes óvást tesz. Szélesb ért. ellenmond.

PROTESTÁLÁS, (protestál-ás) fn. tt. *protestálás-t*, tb. —ok. Óvástétel, óvás; ellenmondás.

PROTESTÁNS, fn. tt. *protestáns-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Így nevezetnek a Luther és Kalvin hitvallását követő egyház tagjai. Eredetileg e nevezet csak a Luther követőit illette, azon időtől fogva, midőn a szász választó fejedelem János, és a hesseni tartománygróf az 1529-diki birodalmi gyűlésen a catholicusok által reájok hozott határozat ellen protestáltak, óvást tettek; a westpháli béke óta e nevezet a reformatusokra is alkalmaztatott.

PRÓZA, fn. tt. *prózá-t*. Kötetlen beszéd, illetőleg irály, mint a versmünek ellentéte. *Alsóbb, felsőbb nemű próza*. Latin szó.

PRÓZAI, (próza-i) mn. tt. *prózai-t*, tb. —ak. Prózában írt, prózára vonatkozó. *Prózai előadás. Prózai munkák.*

PRÓZAIRO, (próza-író) ösz. fn. Író, ki prózában (nem versben) készíti irodalmi műveit.

PRUSZ, I. POROSZ.

PRUSZKA, mváros Trencsén m.; helyr. *Pruszkán*, —ra, —ról.

PRUSZLIK, (a német *Brustfleck*-ből ferdfített) fn. tt. *pruszlik-ot*, harm. szr. —ja. Általános nényelven am. mellény, vagy szintén németesen: *lajbli*.

PRUZINKA, fn. tt. *pruzinká-t*. Zsiron süttöt porhanyós tészta. Rokon a *prószá, próhá* szókhöz, mennyiben mindegyik porhanyót jelent: *porozinka, poroszinka*.

PRÜCS, (1), hangutánzó elvont gyöke *prücsök* szónak; I. PRÜCSÖK.

PRÜCS! (2) borjút hajtó hang. *Prücs be! prücs ki te! Ilyen se prücski se hajtski embernek nem adom leányomat; azaz kinek se borja, se tehene.* Máskép: *prüg, trües*.

PRÜCSKÖS, (prücs-ök-ös) mn. tt. *prücskös-t* v. —et, tb. —ek. Prücsköt tartalmazó.

PRÜCSÖK, (prücs-ök) fn. tt. *prücsök-t*, harm. szr. —e. A szücsök neméhez tartozó bogárfaj, mely hosszukás két farka, és borzas csápjai által különbözik a többiektől. *Házi prücsök, mezei prücsök*. Nevét rezgő hangjától kapta. Máskép: *ptrücsök, trücsök*, s ezek nehéz kiejtése miatt rövidítve: *pücsök, tücsök*. Szlávul: *szvrsook, csvrsook, szvrsoek*. Rokon hozzá gyökben a szintén hangutánzó *prüszsen, prüszkül*.

PRÜG! I. PRÜCS! (2).

PRÜNNYÖG, önh. m. *prünnüg-tem*, —tél, —ött. A székelyeknél am. más tájakon: *plünnüg*; különösen mondják a tehénről midőn bornya után, s a bornyuról midőn anyja után esdik; mondják gyermekről is. (Krizsa J.).

PRÜSZ v. PRÜSZSZ, hangutánzó elvont gyöke *prüszkül, prüszsen, prüszszög*, stb. szónak. Némely szójárásban *ptrüsz*, honnan *ptrüszkül, ptrüszsen, ptrüszszög*; könnyebb kiejtéssel: *tüsz, püsz*. A *ptr* alaphangokban rokon hozzá a görög *πυαίρω, πυαίρωμα* (= *ptrüszszentek*).

PRÜSZKÖL, (prüsz-k-öl v. prüsz-ög-öl) önh. m. *prüszkül-t*. Egy értelmű a gyakorlatos *prüszszög* igével. I. ezt.

PRÜSZSZEN, (prüsz-sz-en) önh. m. *prüszszén-t*. Az orridegek csiklandozása következtében erőszakos *prüsz* hangot bocsát ki orrán, száján. *A tobáktól prüszszenni*. Máskép: *ptrüszszén, tüszszén*.

PRÜSZSZENÉS, (prüsz-sz-en-és) fn. tt. *prüszszénés-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. „Prüsz“ hangnak kibocsátása az orron, szájon.

PRÜSZSZENT, PRÜSZSZENTÉS, I. PRÜSZSZEN, PRÜSZSZENÉS.

PRÜSZSZÖG, (prüsz-sz-ög) önh. m. *prüszszög-tem*, —tél, —ött. Többször, ismételve, gyakran *prüszszén*. Mondják lóról is. Máskép: *tüszszög, tüszkül*. A második *sz* nagyobb nyomaték kifejezéséül szolgál.

PRÜSZSZÖGÉS, (prüsz-sz-ög-és) fn. tt. *prüszszögés-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. Többször ismételt *prüszszénés*.

PRÜSZSZÖGTET, (prüsz-sz-ög-tet) mivel. m. *prüszszögtet-tem*, —tél, —ött. Eszközli vagy okozza, hogy valaki *prüszszögjön*.

PSZT! I. CSIT!

PTRUKK! Kállay gyűjteménye után: két kant egymásra ingerlő szó.

PTRÜCSÖK, I. PRÜCSÖK.

PTRÜGY, falu Szabolcs m.; helyr. *Ptügy-re*,
—ön, —ről.

PTRÜSZKÖL, PTRÜSZSZENT; PTRÜSZ-
SZÖG, I. PRÜSZKÖL; PRÜSZSZENT; PRÜSZ-
SZÖG; és v. ö. PRÜSZ.

PÚ v. PU, utánzó természeti hang, pl. mely a
löfegyver elsülésekor hallatszik, honnan a *puska* szó
is (mongolul: *bou*). Ide tartoznak e hangra vonatkozó
származékok: *puff*, *puffan*, *puhan*, *pukk*, *pukkad*,
pulyka, *putyóka*, *púzon* stb.

PUBDENEVÉR, (pub-denevér) ősz. fn. Elé-
fordul Pesti meséjében, s Molnár Albertnél am. az
egyszerű *denevér* (vespertilio). Idősb Mándy Péter
szerént még jelennem is divatos Szathmár megyében
és vidékén. Első része valószínűleg nem más mint a
latin *bubo*, mely baglyot jelent. A 'denevér' pedig
néhutt: *tündevény* levén, amannak első része, 'dene'
is vagy 'tünde' szóból, vagy, mint a maga helyén
érintők, *dana* (= rosz szellem) tájdivatos szóból
módosult, mely szintén rokonítható a *tűnő* szóval.

PUBLIKÁN, I. PAPAGÁLY.

PUCHÓ, mváros Trencsén m.; helyr. *Puchó-ra*,
—n, —ről.

PUCZÁK, falu Zemplén m.; helyr. *Puczák-ra*,
—on, —ről.

PUCZÉK, fn. tt. *puczék-ot*, harm. szr. —ja.
I. PUCZOK.

PUCZÉR, mn. tt. *puczér-t*, tb. —ok. Bodrog-
közi tájszó am. csupasz, meztelen. Néhutt: *czupér*,
miért úgy látszik, hogy ennek, azaz *czupér* (csupasz)
szónak módosulata átvetés által.

„Ahoz jár most a gavallér

Kinek nyaka csupa puczér.“

Népies gúnyvers.

PUCZIK, tt. *puczik-ot*, harm. szr. —ja. L.
PUCZOK.

PUCZOK, (pucz-ok) fn. tt. *puczok-ot* v. *puczko-t*,
harm. szr. *puczok-ja*. 1) A tüzhelynek ürege mellett
emelt kötöltés, melyen az égő fa vége áll. 2) Szélesb
ért. tüzhely v. kemence möge, sutban ülő hely.
Néhutt: *puczék*, *puczik*, *puczko*, *puczuk*; továbbá:
koczik, *kuczik* v. *kuczko* is. A várat nem a *puczukban*
keresik. (Km.).

„Nözi (nézi) ki ül a puczokba,

Szürke szokmány (zeke) a nyakába,

Hányja veti haragjába,

Hogy nem mehet bé a házba.“

Székely népdal. (Krizsa J. gyűjt.).

E jelentéseinél fogva egy eredetű a *pócz*, *polcz* szóval.
V. ö. POCZOK. Amennyiben pedig *koczik* v. *kuczko*
szóval rokonnak s egy eredetűnek tekinthető, akkor
gócz szóból látszik származottnak. 3) Kemenesalon
am. vakandok. V. ö. POCZIK, POCZOK.

PUCZOKTURÁS, (puczok-turás) ősz. fn. Ke-
menesalon, Balaton mellett am. vakandoturás.

PUCZOR, fn. tt. *puczor-t* v. *puczro-t*, tb. —ok,
v. *puczrok*. Gyomor, vastag bél, különösen a disz-
nóknál; máskép: gömböcz.

Rokonai gyökben a kövér, nagy hast jelentő
pocz, *poczak*.

PUCZORKA, PUCZORKÁL, erdélyi tájszó, a
Magyarországban divatos *czuczorka*, *czuczorkál* értel-
mében; l. ezeket.

PUCZROS, (pucz-or-os) mn. tt. *puczros-t* v.
—at, tb. —ak. Gyomros, hasas, poczokos. V. ö.
PUCZOR.

PUCZU, fn. tt. *pucz-u-t*. GyermeKNYELVEN am.
szeméremvessző. L. PÖCS v. PÉCS.

PUCZUK, fn. tt. *puczuk-ot*, harm. szr. —ja.
L. PUCZOK.

PUDLI, az idegen *Pudel* szó. L. USZKÁR.

PUDVA, (p-udv-a, azaz odv-a) fn. tt. *puvá-t*.
A fának, vagy torzsás gyökerű növénynek nem
annyira rohadt, mint megtaplósodott, revesedett
béle. A *cserfa*, *bükkfa* *puvája illatos taplót nyújt*.
Hangváltozattal: *podva*.

E szónak eredeti jelentése valószínűleg üresség,
mely a bélnek öszvezsugorodása által támad, s úgy
látszik nem egyéb, mint az *odu* v. *udu* szónak *p*
előtéttel módosulata. A növény belének megrohadt
része tulajdonkép *purha*, *redv*. Figyelmet érdemel a
persa *pu* v. *bud* am. tapló (fomes).

PUDVÁS, (puvá-as) mn. tt. *puvás-t* v. —at,
tb. —ak. Minek béle purhás, taplós, reves, egy-
szersmind belseje üreges, odvas. *Puvás fa*, *reték*.
V. ö. PUDVA.

PUDVÁSAN, (puvá-as-an) ih. Puvás álla-
potban.

PUDVÁSODIK, (puvá-as-od-ik) k. m. *pu-
vásod-tam*, —tél, —ott. Puvássá lesz, taplósodik.
A vén fűzek *puvásodnak*. *Puvásodik a reték*. V. ö.
PUDVA.

PUDVÁSSÁG, (puvá-as-ság) fn. tt. *puvásság-
ot*, harm. szr. —a. Puvás állapot, vagy minőség.

PUF, nyomatosabban: *puff*; hangzó. 1) Azon
tompá hang, mely valamely felfútt, kidudorodott
öblü testnek hézagán kifakad, pl. a levegővel teli
szívott pofából. 2) Puhább nemű testek megütődése
által támadt tompá hang, pl. pufog a ruhával kitö-
mött hát, midőn ütik. 3) Lövés által okozott hang,
pl. pufognak a puskák. 4) Öblös és tágulékony test-
nek felfújt állapota, pl. midőn puffad a has. Ez ér-
telemben alapfogalom benne a dudorúság, gömbö-
lyűség, tömörttség, a fuvalkodás mellékértelmével.
Vékony hangon: *pöf*, *püf*.

PUFÁKOL, (puf-ák-ol) áth. m. *pufákol-t*. Úgy
üt, vereget valamit, hogy pufog bele, pufol.

PUFÁKOLÁS, (puf-ák-ol-ás) fn. tt. *pufákolás-t*,
tb. —ok, harm. szr. —a. L. PUFOLÁS.

PUFF, (I. PUF) hiányos fn. mely rendszeren
csak *ra* ragot vesz föl, pl. *puffra játszani*, am. nem
pénzre, hanem a vesztes fél tenyerének pufogatására,
innen azt is teszi: ingyen, Isten nevébe. *De én ne-*